قاآنی اور اُس کی شاعری

"فارسی قصیدہ گوئی کی ابتدا خاقانی سے ہوئی اور انتہا قاآنی سے" شبلی رح۔

لیکن

خاقانی مشکل پسندی اور بلند خیالی کا دلدادہ تھا۔ اچھے قصیدے کی تمام خصوصیات خاقانی کے قصائد میں موجود ہیں۔ لیکن اس کی دقّت آفرینی نے اس کو عام فہم نہ ہونے دیا۔ قاآنی نے عام مروّجہ روش سے دور ہٹ کر قصیدے کہے اور حق یہ ہے کہ قصیدہ گوئی کا حق ادا کر دیا۔

آپ کا نام حبیب اللہ خاں اور تخلص قاآنی تھا۔ مرزا ابوالحسن شیرازی جو گلشن تخلص کرتے تھے آپ کے والد ماجد تھے۔ اکثر تذکرہ نویس رقم طراز ہیں کہ ابھی اس کی عمر سات برس کی تھی کہ باپ کا سایہ سر سے اٹھ گیا۔ لیکن قاآنی اپنی کتاب "پریشان" میں لکھتا ہے:۔

"یازدہ سالہ بودم کہ پدرم گلشن را شمع کمال بنور جمالش روشن بود۔ خانے ورپا رفت و ہنوز خارش ورپا بود کہ کارش از دست شد"

آپ نے خراسان کے سب سے بڑے مکتب میں تعلیم حاصل کی۔ یہ مشہد میں واقع تھا۔ یہیں اس کی شاعری کا چراغ روشن ہوا انہوں نے متعدد رنگین قصیدے اور نقلیں لکھیں۔ رفتہ رفتہ اس کی شہرت اونچے طبقے میں پہنچ گئی۔ اور شہزادہ شجاع السلطنت حسین علی مرزا جو ان دنوں حاکم خراسان تھے انہوں نے دربار میں بلا کر قصیدہ لکھنے کی فرمائش کی اور پھر اس جوہر قابل کی قدر پہچان کر عنایت و رافت کرنے لگا۔ قاآنی نے نہایت شاندار قصیدے اس شہزادہ کی تعریف میں لکھے۔

اسی شہزادے کی وساطت سے آپ دربار فتح علی شاہ قاچار میں پہنچے۔ آپ نے وہاں ایک قصیدہ غرّا لکھ کر پیش کیا۔ جس پر خلعت خاص اور مجتہد الشعراء کا خطاب ملا۔ اور دربار میں مصاحب بنائے گئے۔

فتح علی شاہ قاچار کا جانشین محمد شاہ غازی تھا۔ جب قاآنی نے اس کی شان میں قصائد کہے تو اس نے "حسان العجم" کے خطاب سے نوازا اور معقول وظیفہ مقرر کر دیا۔ دوسرے بلند پایہ ایرانی شعرا کی طرح قاآنی کے دل میں بھی ہندوستان کی سیاحت کا شوق پیدا ہوا لیکن دشت ارزن تک آکر واپس چلے گئے۔

ناصرالدین قاچار بادشاہ بنا تو قاآنی کو ملک الشعرا بنا دیا گیا۔ جب بابیوں نے بادشاہ کی ذات پر قاتلانہ حملہ کیا اور شاہنشاہ بچ گیا تو اس نے ایک بہترین قصیدہ لکھ کر پیش کیا جس کے صلے میں زندگی بھر کے لئے وظیفہ مقرر رہا۔

وفات۔ آپ نے ۱۲۷۱ھ مطابق ۱۸۵۴ء میں بمقام طہران وفات پائی۔

قاآنی کی فحش گوئی۔ ایرانی شعرا اس حمام میں سبھی ننگے ہیں۔ کیونکہ شاعری تمدّن کے تابع ہوتی ہے اور جب تمدّن ہی فحاشی کو پسند کرے تو شعرا اس سے اپنا دامن کس طرح بچا سکتے ہیں۔ خاقانی ملّا فتوحی، حکیم سوزنی، انوری، عبید زاکانی تو تھے ہی اس قماش کے لوگ۔ مصیبت یہ ہے کہ نظامی گنجوی، ملّا جامی، سعدی اور مولانا روم جیسے بزرگوں کے دامن بھی اس سے آلودہ نظر آتے ہیں۔ پھر قاآنی بیچارہ اس سے کس طرح مامون و مصئون رہتا لیکن پھر بھی وہ اس سلسلے میں معذرت پیش کرتے ہوئے کہہ جاتا ہے ؎

گر بلفظ زشت افتد معنیٔ زیبا بدست ❊ تنگ گوہر نیست گر جوید کسے از نہ پارگیں

تصنیفات۔ (۱) "پریشان" بجواب گلستان سعدی۔

(۲) دیوانِ قصائد و غزلیات۔

(۳) مجموعہ رباعیات و قطعات۔

(۴) دو مثنویاں۔

شاعری۔ (۱) واقعہ نگاری قصیدہ گوئی کی جان ہے اور قاآنی نے اس کو خوب نباہا ہے۔ تمام جزئیات بڑی شان سے ادا کرجاتا ہے ؎

بہار آمد کہ از گلبن ہمے بانگ ہزار آید | بہر ساعت خروش مرغ زار از مرغزار آید
تو گوئی ارغنوں بستند بر ہر شاخ و ہر برگے | زبس بانگ تذرو و صلصل و دراج و سار آید
خروش عندلیب و صوت سار و نالۂ قمری | گہے از گل، گہے از سرو بن گہ از چنار آید

موسم بہار میں نسیم کے چلنے کا سماں کیا خوب دکھایا ہے ؎

نرمک نرمک نسیم زیر گلاں مے وزد | عنبغب ایں مے مکد عارض آں مے مزد
سنبل آں مے کشد گردن آں مے گزد | گہ بچمن مے چمد گہ بہ سمن مے وزد
گاہ بہ شاخ درخت گہ بہ لب جوئبار

(۲) صنائع بدائع۔ شاعر اگر محض صنائع بدائع لفظی و معنوی کے لئے شعر کہے تو وہ درجۂ شاعری سے گر جاتا ہے۔ لیکن اگر یہ خوبیاں خود بخود شعر میں پیدا ہو جائیں تو حسن شعر بڑھ جاتا ہے اور بے ساختگی پیدا ہو جاتی ہے۔ قاآنی میں یہ وصف بدرجۂ اتم موجود ہے۔ مثلاً

سوال و جواب ؎

گفتم بیا کہ فصل بہار آمد اے نگار | گفتہ برو کہ فصل بہاریں بہ از نگار
گفتم بہ سرو کے بکنارم قدم نہی | گفت آں زماں کہ رانی از دیدہ جوئبار

رجوع ؎

بہ سائل بحر و کاں بخشد غلط گفتم جہاں بخشد | گر فتم گو نہاں بخشد نہ بسیاری شود پیدا

تنسیق الصفات ؎

بگردوں تیرہ ابرے بامداداں بر شد از دریا | جواہر خیز و گوہر ریز و گوہر بیز و گوہر زا

ترصیع ؎ کنوں کز سنبل و شمشاد باغ و بوستاں وارد

چمن تزئین دمن تمکیں زمیں آئیں زماں زیور

تقسیم ؎

یوسف ار بر رشتۂ مہرش نکردے اعتصام — یونس ار بر در گہے قربش نہ جستے اقتراب
تا ابد ایں یک نمی آمد بروں از بطن حوت — تا قیامت آں یکے بودے بزندان عذاب

تلمیح ؎

آتش نمرود کے گشتے گلستاں بر خلیل — گر بہ انساب جلیل او نہ جستے اقتراب

لف ونشر ؎

فروبگرفتہ گیتی را بباغ و راغ و کوہ و در — نم ابر و دم باد و تف برق و غو تندر

(۳) روانی میں کوئی شاعر قاآنی کا ہم پایہ نہیں ہوا۔ طویل قصیدے لکھتا چلا جاتا ہے روانی اور جوش طبع میں کہیں فرق نہیں آتا اس انتخاب میں آپ کو تمام قصائد اس خوبی سے بھرپور ملیں گے۔

(۴) تشبیہات و استعارات اگر دور از فہم اور بعید از قیاس نہوں تو شاعری چمک اٹھتی ہے ورنہ الفاظ کا گورکھ دھندا بن کر رہ جاتی ہے۔ قاآنی نے نادر تشبیہیں اور لطیف استعارے پیدا کئے ہیں ؎

ز ریزش سحابہا بر آب ہا حباب ہا — چو جوئے نقرہ آبہا رواں در آبشار ہا
دو زلف تابدار او بچشم اشکبار من — چو چشمہ کہ اندرو شنا کنند مار ہا

المختصر آپ کے کلام کے متعلق بجا طور پر کہا جا سکتا ہے کہ ؎

ز فرق تا بقدم ہر کجا کہ مے نگرم
کرشمہ دامن دل مے کشد کہ جا اینجاست

آقا بیدار بخت ایم اے

انتخاب قصائد قاآنی

در مدح نواب شاہزادہ فریدوں میرزا فرمانفرما

اے رفتہ پے صید غزالاں سوئے صحرا — باز آ بسوئے شہر پے صید دل ما
گر تیر زنی بر دل ما زن نہ بر آہو — در دام نہی در رہ ما نہ بصحرا
نہ شہر کم از دشت و نہ ما کمتر از آہو — صید دل ما کن اگرت صید تمنّا
آہوئے بیاباں نبرد عہد بپایاں — مائیم کہ صیدیم و بقیدیم و شکیبا
اے آہوئے انسی چہ کنی آہوئے وحشی — ویں طرفہ کہ صیدے چہ کنی صید تقاضا
ما در تو گریزیم و گریزد ز تو آہو — او صید تو غافل شدہ ما صید تو عمدا
آہوئے بگیراں ہمہ کآہو بتو گیرند — آہو چہ کنی اے ہمہ شیراں بتو شیدا
چشمت چو بآہوست بجو آہو چشمی — مہ روئے و سخنگوئے و سمن بوئے و سمن سا
تا رخت برداندہ در سایۂ آہو — تا بال زند محنت در بنگہ عنقا
از بہر یک آہو کہ در آری بکمندش — منّت نتواں برد ز بازوئے توانا
یارا تو ہمہ انسی و آہو ہمہ وحشت — باری بدہ انصاف تو مطبوع تری یا
چوں خود بکمند آر غزل گوئے غزالے — کز مشک زرہ سازد و از نافہ چلیپا
از آہوئے سیمیں بتاں آہوئے زریں — تا خانہ چو مینو کنی از شاہد و مینا
اے زلف تو تاریک تر از خاطر ناداں — وے موئے تو باریک تر از فکرت دانا
شہدیست مصفّا بست امّا نہ بیاید — بے جہد موفّا بکف آں شہد مصفّا
اے لعل شکر خائے تو یک حقّۂ گوہر — وے طلعت زیبائے تو یک شقّۂ دیبا
زاں حقّہ بود در دل من رشکے پنہاں — زیں شقّہ بود در رخ من اشکے پیدا

گہ بر کہ روان استم ازاں اشک بدامن گہ سر کہ عیانستم ازیں رشک بسیـ
زاں بر کہ مرا ہردم تشنہ شب لب و کام زیں سر کہ مرا ہردم افزوں شدہ سودا
گر وصل تو اے ترک نہ بختی ست مکرّم در روئے تو اے دوست نہ فتحی ست منہا
چوں فتح روانی زچہ در لشکر خسرو چوں بخت روانی زچہ در موکب دارا
شہزادہ آزادہ فریدوں شہ عادل کز فرط جلالت دو جہاں ست بہ تنہا
بوئے ز ریاض کرمش روضۂ رضواں جوئی ز حیاض نعمش لجہ خضرا
ہرگہ بوغا روئے کند فتنہ کند پست ہرگہ بعطا دست برد فاقہ کشد پا
اے دست تو بخشندہ تر از ابر بہ مجلس وے تیغ تو رخشندہ تر از برق بہ ہیجا
ہر دم سخن از قہر تو دوزخ بود آں دم ہر جا صفت از خلق تو جنتّ بود آنجا
ابنائے جہاں را بگہ عرض ضمیرت زیں روئے بدن سر سویدا ست ہویدا
گر صاعقۂ قہر تو بر کوہ بتابد پیکاں دمد اندر عوض خار ز خارا
ور نخل ز تاثیر کفت بارور آید بس شوستہ زر خیزدش از خوشہ خرما
تیغت عجبا ہیچ بگویم بچہ ماند برقی است علی اللہ نہ مرگیست مفاجا
جوہرش ثریّا بود و شکل بہ نوَ ویحک بہ نوَ نشنیدیم ثریّا
در دست تو ماند بہ یکے زورق سیمیں کز لطمۂ امواج بروں جستہ ز دریا
در قبضۂ تقدیر تو گوئی ملک الموت ایدوں ز پے مرگ دو گیتی ست مہیّا
فی الجملہ بیک حملہ تر و خشک بسوزد چوں قہر خداوند تبارک و تعالی
شاہا ز پئے صید شدی تا تو بہاموں دو عبہرم از خون شدہ دو لالہ حمرا
بے شخص تو اے شخص تو آسایش گیتی بے روئے تو اے روئے تو آرائش دنیا
یک سلّہ بار ست مرا روح بہ پیکر یک بیشہ خار ست مرا موئے بر اعضا
ہوشی اگرم بود جہاں برد بہ غارت صبرے اگرم دید فلک برد بہ یغما
بے روئے تو ام روئے دہد راحت ہیہات بے یاد تو ام شاد شود خاطر حاشا
فاآیت آں بہ کہ دعا گوید اے دوں تا وصف مکرر شود و مدح مثنّا

تا تنگ شود زاویه از بعد مسافت
در زاویه تنگ کند خصم تو مادا

در شکایت از ممدوح گوید

گر تاج زر نهند ازین پس بسر مرا — بر درگه امیر نه بینی دگر مرا
او باز تیز پنجه و من صعوهٔ ضعیف — روزی بهم فرو شکند بال و پر مرا
او آفتاب روشن و من ذرهٔ حقیر — با نورش از وجود نیابی اثر مرا
او گنج شایگان و منم آن گدا که هست — بر گنج باز دیدهٔ حسرت نگر مرا
بی اژدها چگونه بود گنج لاجرم — از بیم جان بگنج نیاید گذر مرا
عزت چو در قناعت و ذلت چو در طمع — باید قناعت از همه کس بیشتر مرا
من آن همای اوج کمالم که بُد مدام — سیمرغ وار قاف قناعت مقر مرا
یارب چه روی داده که باید به پیش خلق — موشیچه وار این همه دم لابه مر مرا
هر روز زیم چو هر روزی آفرین — باید غذا ز بهر چه لخت جگر مرا
بگذشت صیت فضل و کمالم به بحر و بر — با آنکه هیچ بهره نه از بحر و بر مرا
نبود مرا بغیر لب خشک و چشم تر — مانا همین نصیب شد از خشک و تر مرا
قدر مرا قضا و قدر کرده اند پست — تقریع کے سزد بقضا و قدر مرا
نخل امید من مثل شاخ بید بود — ورنه چرا نداد به گیتی ثمر مرا
خود ریشه اش به تیشهٔ تو بیخ بر کنم — اکنون که بیخ فضل نه بخشود بر مرا
نطقم چو نیشکر شکر انگیز هست و نیست — جز زهر غصه بهری از آن نیشکر مرا
از نوک کلک سلک گهر آورم و لیک — شبه شبه نماید سلک گهر مرا
شعرم بود بطعم طبرزد ولی ز غم — اکنون بکام گشته طبرزد تبر مرا
از صد هزار غصه یکی باز گو مَت — خوانی اگر به سختی لختی جگر مرا
خواند مرا امیر امیران بکاخ خویش — ناخوانده پاسبانش راند ز در مرا

فراش آستانش افشاند آستین — ہست آستین ازاں رو بر چشم تر مرا
منت خدای عزوجل را که داد دی — فراش او ز بہشتی من خبر مرا
زاں صد ہزار زخم که بر من زد آسماں — الحق یکی نه گشت چناں کارگر مرا
مرہم نہاد زخم زبانش بیک سخن — بر زخمہا که بود بدل بیشتر مرا
قولے درشت گفت ولیکن درست گفت — زاں رو که کرد گفتنش در دل اثر مرا
روئے زمین فراخ چه پروا که دست تنگ — پای سفر نه بسته کسی در حضر مرا
راه عراق امن و طریق حجاز باز — وحدت رفیق راه و قضا راہبر مرا
عوری لباس و بی ہنری مایه و جوع قوت — تسلیم ہم عنان و رضا ہم سفر مرا
گر چار پای راه سپر نیست گو مباش — پای دو داده است خدا ره سپر مرا
باشد اگر بہر قدمے صد ہزار دزد — چیزے ز من بحیله نه دزدد دگر مرا
مانم چرا به پارس که نبود دراں دیار — نی آب و خاک نی شتر و گاو و خر مرا
یک قطعه بیش نیست سفر از سقر ولے — ایدوں ہزار قطعه حضر از سقر مرا
زیں پس به بحر و بر به تجارت سفر کنم — سرمایه فضل ایزد و کالا ہنر مرا
دیدی دو سال بنشیم در ملک خاوراں — بینی دو سال دیگر در باختر مرا
خورشید ساں بمشرق و مغرب سفر کنم — تازاں سفر فزوده شود فال و فر مرا
چوں عقدۂ دلم نه گشاید بملک پارس — باید کشید رخت سوی کاشغر مرا
صد خانداں چه منت یک خانه می نہند — آں خانه به فرود گر آید بسر مرا
از روز و شب گر بزم اگر بہر روشنی — باید کشید منت شمس و قمر مرا
جای روم که پرتو خورشید و مه دراں — بر فرق می نه تابد شام و سحر مرا
صدر زمانه را بسر آمد چو روزگار — گو نیز روزگار در آید بسر مرا
نه بیش از و کمالم و نه بیش از و جمال — نه ہمچو او قبیله و دخت و پسر مرا
گر بند بند پیکرم از ہم جدا کنند — اندوه او نے رود از دل بدر مرا
احساں او چو خوں بعروقم گرفته جای — خونی که بیشتر شود از نیشتر مرا

مہر دو کس بیار ہیں مرا پای بست کرد | وزآں دو سرنوشت ہزاراں خطر مرا
نگہذاشت مہرشاں اکہ کنم رو بہیچ روی | تا ماند جاں بہ لجۂ اندوہ در مرا
اوّل جناب معتمد الدولہ کا ستائش | در پیش تیغ حادثہ آمد سپر مرا
دوم خدائگان اسد اللہ خان راد | کز پاس مہر او ندرو شیر نر مرا
زیں بیش چشم لطف و عطا یم از اندو نیست | چوں نیست قابلیت ازاں بیشتر مرا
ہم نیست روی گفتم با ذو الریاستین | کو بحر بیکراں نہ شمارد شمر مرا
ہفتاد شعر گفتم اندر مدیح او | یک آفریں نہ گفت بہفتاد مر مرا
آوخ کہ جنس فضل کساد است ورنہ بود | نقد سخن رواج تر از سیم و زر مرا
شکر خدا و نعت پیمبر کنم از آنک | کافزود آں بنعمت و ایں بر خطر مرا
من پادشاہ ملک بیانم ازاں بود | زالفاظ گونہ گونہ حشر در حشر مرا

وز صد ہزار تیغ فزوں است در اثر
طومار شکوہ ہائے چنیں بر کمر مرا

در مدح امیر کبیر میرزا تقی خان رحمہ اللہ گوید

1 نسیم خلد می وزد مگر ز جویبارہا | کہ بوی مشک میدہد ہوای مرغزارہا
2 فراز خاک و خشتہا دمیدہ سبز کشتہا | چہ کشتہا بہشتہا نہ دہ نہ صد ہزارہا
3 بچنگ بستہ چنگہا بنای ہشتہ زنگہا | چکاوہا کلنگہا تدروہا ہزارہا
4 زنای خویش فاختہ دو صد اصول ساختہ | ترانہا نواختہ چو زیر و بم تارہا
5 ز خاک رستہ لالہا چو بسدیں پیالہا | ببرگ لالہ ژالہا چو در شفق ستارہا
6 فگندہ اند ہمہمہ کشیدہ اند زمزمہ | بشاخ سروبن ہمہ چہ کبکہا چہ سارہا
7 نسیم روضۂ ارم جہد بہ مغز دمبدم | ز بس دمیدہ پیش ہم بطرف جویبارہا
8 بہارہا بنفشہا شقیقہا شگوفہا | شمامہا خجستہا اراکہا عرارہا
9 ز ہر کرانہ مستہا پیالہا بدستہا | ز مغز می پرستہا نشاندہ می خمارہا

ز ریزش سحابها بر آبها حبابها 10 چو جوی نقره آبها روان در آبشارها
فراز سرو بوستان نشسته اند قمریان 11 چو مقریان نغز خوان بزمر دین منارها
فگنده اند غلغله دو صد هزار یک دله 12 بشاخ گل پی گله ز رنج انتظارها
درختهای بارور چو اشتران باربر 13 همی ز پشت یکدگر کشیده صف قطارها
مهارکش شمال شان سحاب بهار حال شان 14 اصول شان عقال شان فروع شان مهارها
درین بهار دلنشین که گشته خاک عنبرین 15 ز من ربوده عقل و دین نگاری از نگارها
رفیق جو شفیق خو عقیق لب شقیق رو 16 رقیق دل دقیق مو چه مو ز مشک تارها
بطره کرده تعبیه هزار طبله غالیه 16 بمژه بسته عاریه برنده ذوالفقارها
مهی دو هفت سال او سواد دیده خال او 18 شگفته از جمال او بهشتها بهارها
دو کوزه شهد بر لبش دو چهره ماه نخشبش 19 نهفته زلف چون شبش بتارها تتارها
سهیل حسن چهر او دو چشم من سپهر او 20 مدام مست مهر او نبیذها عقارها
چه گویمت که دوش چون بناز و غمزه شد برون 21 بحجره آمد اندرون بطرز میگسارها
بکف بطی ز سرخ می که گر ازو چکد به نی 22 همی ز بند بندوی برون جهد شرارها
دونده در دماغ و سر جهنده در دل و جگر 23 چنانکه بر جهد شرر بخشک ریشه خارها
مرا بعشوه گفت هی تراست هیچ میل می 24 بگفتمش بیاد کی به بخشش هی بیارها
خوش است کامشب ای صنم خوریم می بیاد جم 25 که گشته دولت عجم قوی چو کوهسارها
ز سعی صدر نامور مهین امیر دادگر 26 کزو گشوده باب و در ز حصن و از حصارها
بجای ظالمی شقی نشسته عادلی تقی 27 که مومنان متقی کنند افتخارها
امیر شه امین شه یسار شه یمین شه 28 که سر ز آفرین شه بعرش سوده بارها
یگانه صدر محترم مهین امیر محتشم 29 اتابک شه عجم امین شهریارها
امیر مملکت گشا امین ملک پادشا 30 معین دین مصطفی ضمین رزق خوارها
قوام احتشامها عماد احترامها 31 مدار انتظامها عیار اعتبارها
مکمل قصورها مسدد ثغورها 32 ممهد امورها منظم دیارها

کشندهٔ شریه‌ها رها کن اسیر ها 33 خزانهٔ فقیر ها نظام بخش کار ها
بهر بلد بهر مکان بهر زمین بهر زمان 34 کنند مدح او بجان بطرز حق گذار ها
خطیبها ادیب ها اریب ها لبیب ها 35 قریب ها غریب ها صغار ها کبار ها
بعهد او نشاط ها کنند وانبساط ها 36 بعهد در قماط ها ز شوق شیرخوار ها
سحاب کف محیط دل کریم خو بسیط ظل 37 مخمرّش در آب و گل مختار ها وقار ها
بملک شه ز آگهی بسی فزوده فرهی 38 که گشت مملکت تهی ز ننگها ز عار ها
معین شه امین شه یسار شه یمین شه 39 که فکر دوربین شه گزیدش از کبار ها
فنای جان ناکسان شرار خرمن خسان 40 حیات روح مفلسان نشاط دلفگار ها
بگاه خشمش آنچنان طپد زمین و آسمان 41 که هوش مردم جهان ز هول گیرودار ها
زهی ملک رهین تو جهان در آستین تو 42 رسیده از یمین تو بهر تنی یسار ها
بهفت خط و چار حد بهر دیار و هر بلد 43 فزون ز حصر و حد و عد تراست جان نثار ها
کبیر ها دبیر ها خبیر ها بصیر ها 44 وزیر ها امیر ها مشیر ها مشار ها
دو سال هست کمترک که فکرت تو چون محک 45 ز نقد جان یک بیک بسنگ زد عیار ها
هم از کمال بخردی بفرّ و فضل ایزدی 46 ز دست جمله بستدی عنان اختیار ها
چنان از اقتدار تو گرفت مایه کار تو 47 که گشت روزگار تو امیر روزگار ها
چه مایه خصم ملک و دین که کرد ساز رزم و کین 48 که ساختی بهر زمین ز لاش شان مزار ها
خلیل را نواختی بخیل را گداختی 49 برای هر دو ساختی چه تختها چه دار ها
در ستم شکسته‌ئی ره نفاق بسته‌ئی 50 بآب عدل شسته‌ئی ز چهر دین غبار ها
بپای تخت پادشه فزودی آنقدر سپه 51 که صف کشند دو ماهه ره پیاده‌ها سوار ها
کشیده گرد ملک و دین ز سعی فکرت رزین 52 ز توپهای آهنین بس آهنین حصار ها
حصار کوب و صف شکن که خیزدش تف از دهن 53 چو از گلوی اهرمن شرر فشان بخار ها
سیاه مور در شکم کنند سرخ چهره هم 54 چه چهره قاصد عدم چه مور خیل مار ها
شوند مور ها در او تمام مار سرخ رو 55 که بر جهندش از گلو چو مار ها ز غار ها

ندیدم اثر در اینچنین دل آتشیں تن آهنین 56 که افگند دراں کمیں زنار ها دمار ها
نه داد ماند و نه دین ز دیو پر شود زمین 57 فتند خمار ظلم و کیں معجز ذو الخمار ها
نظم ملک و دین نگر زبسکه ساخت زیب و فر 58 که نگسلد یک از دگر چو پود ها ز تار ها
الا گذشت آں زمن که بگسلند در چمن 59 میان لاله و سمن حمبار ها فسار ها
مرا بپرور آنچناں که ماند از تو جاودان 60 ز شعر بنده در جهان خجسته یادگار ها
بجای آب شعر من اگر برند در چمن 61 ز فکر آب و رنج تن رهند آبیار ها
هماره تا بهر خزاں شود ز باد مهرگان 62 تهی ز رنگ و بو جهاں چو پشت سوسمار ها
خجسته باد حال تو هزار قرن سال تو 63
بهر دل از خیال تو شگفته نو بهار ها

در وصف نامهٔ پادشاه گیتی ستاں محمد شاه غازی

شکسته خامهٔ آذر گسسته نامه قسطا چه خامه خامهٔ خسرو چه نامه نامهٔ دارا
گسسته دفتر شاپور و خسته خاطر آذر شکسته رونق ارژنگ و بسته بازوی مانا
بسعی خامهٔ ماهر بفرق نامه ظاهر فشانده خسرو قاهر چه پایه لولوء لالا
سدید و محکم و ساطع فصیح و واضح و لامع بلیغ و روشن و رایع رشیق و ظاهر و شیوا
جمیل و در خور لائق رزین و رایت و رائق گزین و لائح و بارق جزیل و سخته و غرّا
شگرف و بغش و کافی سلیس و دلکش و صافی پسند و نیره و وافی بلند و شارق و بیضا
همال سبعه و اثروں زبسکه دلکش و موزوں شنال فکرت هر اول زبسکه روشن و عذرا
ز نظم گفت شه الحق نمانده زینت و رونق نگفت همگر و عمعق بشعر خسرو بیضا
چه نامه قطعه و چامه بسعی خامه و آمه بطی دفتر و نامه نهفته فکرت والا
سطور او همه تاباں چو دست موسی عمراں نقوش او همه رخشاں چو صدر صفه سینا
نهال گلشن فکرت لآل مخزن حکمت زلال چشمه خبرت سواد دیدهٔ بینا
بآب چشمه حیواں بتاب کوکب تاباں برنگ گوهر عماں ببوی عنبر سارا

نباشد این قدر الوزنه مه نه مهر نه اختر ‌ ‌ ندارد این همه گوهر نه کان نه گنج نه دریا
سپاس خامه خسرو بمدح جامه خسرو ‌ ‌ ثنائے نامه خسرو ز حد فکرت دانا
ز دور گنبد گردون ز جور اختر وارون
همارہ فارغ و مامون وجود حضرت دارا

در مدح خاتم انبیا محمد بن عبداللہ صلی اللہ علیہ وآلہ

از سروش وحدتم بر گوش هوش آمد خطاب ‌ ‌ یا فتی لا تقطع الاوقات فی عهد الشباب
بعد ازین در کنج عزلت پای در دامن کشم ‌ ‌ من کجا و مستی و میخانه و جام شراب
تا توانم نغمهای نای وحدت را شنید ‌ ‌ گوش بگمارم چرا بر نالهٔ چنگ و رباب
انقلونی یا قضاة الحق من ارض الخطا ‌ ‌ دلّلونی یا هداة الدّین الی دار الصّواب
چند در دام طبیعت دانه بر چینیم ز آز ‌ ‌ تا یکی بر جیفهٔ دنیا گرایم چون کلاب
هادی خود نفس سرکش را گزینیم ای شگفت ‌ ‌ گرچه صد کرت شنیدستم اذا کان الغراب
از نکونامی مرا بر سر چه آمد کاین زمان ‌ ‌ سر بہ بدنامی برآرم در میان شیخ و شاب
از خداوند خویش شرمم باد آخر تا یکے ‌ ‌ روح را ز اطوار ناشائسته دارم در عذاب
آفتابم من چرا جان را بکاهم چون هلال ‌ ‌ شاهبازم من چرا بیچاره یابم از ذباب
من که بر گردون زنم خرگاه دانش از چه رو ‌ ‌ بر گلوی جان چو میخ خرگهم باشد طناب
اهرمن خونم بریزد سوی آن پویم شگفت ‌ ‌ غافلم از پرسش میعاد و از روز حساب
مرغ جان را تا یکی محبوس دارم در قفس ‌ ‌ چهرهٔ توفیق را تا چند پوشم در نقاب
چند در تعمیر دنیا کوشم و تخریب دین ‌ ‌ تا یکی دارم روان خویش را در اضطراب
مصطفی فرمود انّ النّاس فی الدنیا ضعیف ‌ ‌ حاصلش لعبی لدوا للموت وابنوا للخراب
در نمانم زین سپس در کار و بار خویشتن ‌ ‌ عرضه دارم کار خود را بر جناب مستطاب
نقطهٔ پرکار هستی، خط پرکار وجود ‌ ‌ قطب گردون کرم توقیع طغرای ثواب
سرور عالم ابوالقاسم محمد آنکه چرخ ‌ ‌ با وجود او بود چون ذره پیش آفتاب

الذی ردت الیه الشمس و انشق القمر — کان امیاً ولکن عندہ ام الکتاب
والذی فی کفه الکفار لما ابصروا — کلم الحصباء قالوا انه شئ عجاب
رہنمائی ہر دو عالم آنکه در یک چشم زد — بر گذشت از چار حد و ہفت خط و شش حجاب
از ضمیر انور و از جود ابر دست او ست — نور جرم آفتاب و مایهٔ دست سحاب
با شرار قہر او ہر ہفت دوزخ یک شرر — با سحاب دست او ہر ہفت دریا یک حباب
گر وجود او ندادی ذات واجب را ظہور — تا ابد سر بچهٔ تقدیر بودی در حجاب
تا لی ہستی او ہست آنچه ہست از ممکنات — غیر ذات حق کز و ہستی وی شد بہره یاب
نه سپہر و شش جہات و ہفت دوزخ ہشت خلد — با سه مولود و دو عالم چار ام و ہفت باب
در ہمه عمر از وجود او خطائی سر نه زد — زانکه بود افعال نیکویش سراسر وحی ناب
با وجود آنکه صادر شد خطا از بو البشر — گر ہمی باور نداری از نبی برخواں قتاب
وز سلیمان حشمت الله گر خطاسی نامدی — چیست القینا علی کرسیه ثم اناب
روز و شب از ہاتف غیب این ندا گردد بلند — انه من مال عن شرعه فقد نال العقاب
ہر زماں از ساکنان عرش آید این سروش — من تطرق فی طریقه قد اصابه ما اصاب
معنی خوف و رجا تفسیر بغض و مہر او ست — کاں یکی را معصیت نامند و این یک ثواب
توبه آدم نیفتادی قبول کردگار — تا بفیض خدمتش صدره نگشتی فیضیاب
آتش نمرود کی گشتی گلستاں بر خلیل — گر بانساب جلیل او نجستی انتساب
موسیٰ از تیه ضلالت نامدی ہرگز برون — تا ز طور رافتش لبیک نشنیدی جواب
نوح اگر بر جودی جودش نجستی التجا — ہمچو کنعاں نامدی ہرگز بروں از بحر آب
تا نشستی ایوب از سر چشمهٔ لطفش بدن — کی باوّل حال کردی آنچناں حالت ایاب
تا مسیح از خاک راہش مسح پیشانی نه کرد — کی شدی بر آسمان ہمچون دعای مستجاب
یوسف ار بر رشتهٔ مہرش نه کردی اعتصام — یونس ار بر درگه قربش نجستی اقتراب
تا ابد این یک نه آمد بروں از بطن حوت — تا قیامت آں یکی بودے بزندان عذاب
آسماں ہر جا که درماند بدو جوید پناہ — آری آری آستان او بود حسن المآب

عقل پیش قابل ذاتش بود تسلیم محض   پشه کی لاف توانائی زند پیش عقاب

ای شهنشاهی که پیش ابر دست همتت   عرصهٔ دریای پهناور نماید چون سراب

تا نه بر مسمار ذاتت محکم الاطناب شد   کی شدی افراشته این خرگه زرین قباب

فی المثل برتری آتش اگر بدهی مثال   در زمان ماهیت آتش پذیرد انقلاب

ور به تبدیل زمین و آسمان فرمان دهی   این کند چون آن و رنگ آن کند چون این شتاب

نی ترا ممکن توان گفتن نه واجب لیک حق   بعد ذات خویشتن ذات ترا کرد انتخاب

خسروا تا در فشان گردیده در مدحت خطیب   گشته خورشید از فروغ فکرتش در احتجاب

وانکه از دیباچهٔ نعتت کند باجی رقم   در قیامت بر رخش یزدان گشاید هشت باب

بر دعای دوستدارانت کنم ختم سخن   زانکه باشد حد اوصاف تو بیرون از حساب

تا ز تابان مشعل خورشید انور بزم روز   هر سحر روشن شود چونانکه شب از ماهتاب

تا قیامت کوکب بخت هوا خواهان تو

باد روشن تر ز نور نیر و جرم شهاب

هنگام نهضت عباس شاه غازی طاب ثراه از خراسان و ماندن محمد شاه نور الله مرقده فرماید

آنچه من بینم به بیداری نه بیند کس بخواب   زانکه در یک حال هم در راحتم هم در عذاب

گاه گریم چون صراحی گاه خندم چون قدح   گاه بالم چون صنوبر گاه نالم چون رباب

بر بحال من یکی بنگر بچشم اعتبار   تا شوی آگه که ضد از ضد ندارد اجتناب

گریم و در گریهٔ من خنده ها بینی نهان   خندم و بر خندهٔ من گریها یابی حجاب

زان همی گریم که جان از کام دل شد ناامید   زان همی خندم که دل بر کام جان شد کامیاب

موکب عباس شاهی شد بری از خاوران   شد محمد شه همین فرزند او نائب مناب

آن سریر مجد و شوکت را همایون شهریار   این سپهر قدر و مکنت را فرازان ماهتاب

مرمرا از طلعت این آه در دل خرمی ‌‌‌ مرمرا از هجرت آن شاه در جان پیچ و تاب
آن پدر از سهم تیرش تیر بدکیشان به کیش ‌‌‌ این پسر از بیم تیغش تیغ شاهان در قراب
آن پدر جمشید تخت و این پسر خورشید بخت ‌‌‌ آن پدر کاموس تاب و این پسر کاؤس آب
آن پدر با موکبش فتح و سعادت همعنان ‌‌‌ این پسر با موکبش فر و جلالت همرکاب
آن ولیعهد شهنشه این ولیعهد پدر ‌‌‌ آن چو گل زاد از گلستان وین ز گل همچون گلاب
چون پدر اینک بگیتی ملک بخش و ملک گیر ‌‌‌ چون پدر اینک بگیهان رنج بین و گنج یاب
زر فشاند سر ستاند بر نماید برخورد ‌‌‌ رنج بیند بیشمر تا گنج یابد بی حساب
در گه کوششش هژبر است ار زره پوشد هژبر ‌‌‌ در گه بخشش سحابست ار سخن گوید سحاب
قدر او کوهست کو را کهکشا نستی کمر ‌‌‌ جود او بحریست کو را آسما نستی حباب
سیر خنگش پیر گردون را همی ماند گران ‌‌‌ روز کین در عرصهٔ گیتی در افتد انقلاب
جود او بارنده ابر و خشم او درنده ببر ‌‌‌ خنگ او غرآن هژبر و تیر او پران عقاب
گر نسیم خلق او در کام ضیغم بگذرد ‌‌‌ نشنوی از کام ضیغم جز شمیم مشک ناب
طفل را با سطوت او رنج ایام مشیب ‌‌‌ پیر را با رافت او عیش هنگام شباب
آسمان فتح را نعل سمند او هلال ‌‌‌ نو عروس ملک را گرد سپاه او نقاب
لطف او از وادی بطحا برویاند سمن ‌‌‌ قهر او از چشمهٔ کوثر بر انگیزد تراب
لب به بندد از سخن سحبان چو او گوید سخن ‌‌‌ کانچه او گوید خطا هست و آنچه او گوید صواب
سبعهٔ واژونه را بر کعبه بر بندد کسی ‌‌‌ کش نباشد آگهی از رتبهٔ ام الکتاب
روز هیجا گر ببیند توسن گردان شود ‌‌‌ گرد ره گردون گر اتر از دعای مستجاب
خنجرت چون نو عروسان در شبستان خلق را ‌‌‌ هر نفس ناخن کند از خون بدخواهان خضاب
گر بسه البرز که از آتش شمشیر تو ‌‌‌ پیکرش گوگردسان فانی شود از التهاب
خسروا طبع کریمت کوه را ماند از انک ‌‌‌ هر سوالی را دهد از لطف بمنت جواب
با سحاب رحمتت همچون شود صحرای خشک ‌‌‌ با شرار خنجرت هامون شود دریای آب
تا بیاساید زمین مانند حزمت از درنگ ‌‌‌ تا نیارامد فلک مانند عزمت از شتاب

هر تنے کو در خلافت پائے بر جا چوں ستوں
ہمچو میخ خر گہش اندر گلو بادا طناب

در مدح حسین خان صاحب اختیار

بهار آمد که از گلبن همی بانگ هزار آید ۱ بهر ساعت خروش مرغ زار از مرغزار آید
تو گوئی ارغنون بستند بر هر شاخ و هر برگے 2 ز بس بانگ تذرو و صلصل و دراج و سار آید
بجوشد مغز جان چون بوی گل از بوستان خیزد 3 ببپرد مرغ دل چون بانگ مرغ از شاخسار آید
خروش عندلیب و صوت سار و نالهٔ قمری ۴ گهی از گل گهی از سرو بن گه از چنار آید
تو گوئی ساحت بستان بهشت عدن را ماند ۵ ز بس غلمان و حور آنجا قطار اندر قطار آید
یکی بر کف نهد لاله که ترکیب قدح دارد ۶ یکی بر گل کند تحسین کز و بوی نگار آید
یکی بیند چمن را بی تامل مرحبا گوید ۷ یکی بوید سمن را مات صنع کردگار آید
یکی بر لاله پا کوبد که همی رنگ می دارد ۸ یکی از گل بوجد آید که بخ بخ بوی یار آید
یکی بر سبزه می غلطد یکی در لاله می رقصد ۹ یکی گاهی رود از هوش یکی گه هوشیار آید
ز هر سوئی نوای ارغنون و چنگ و نی خیزد ۱۰ ز هر کوئی صدائی بربط و طنبور و تار آید
یکی اینجا نوازد نی یکی آنجا گسارد می ۱۱ صدای هائی هوی و هی ز هر سوی هزار آید
بهر جا جشنی و جوشی بهر گامی قدح نوشی 12 نماند غالباً هوشی چو فصل نو بهار آید
مگر در سنبلستان ماه من ژولیده گیسو را 13 که از سنبل بمغزم بوی جان بی اختیار آید
الا یا ساقیا می ده بجان من بیا پی ده ۱۴ دما دم هی خوری هی ده که بیترسم خمار آید
سیه شد از ریا روزم بده آب ریا سوزم 15 بجانت گرد و صد خرمن ریا یک جو بکار آید
بنیدانی کنار سبزه چون لذت دهد باده 16 خصوص آندم که از گلزار باد مشکبار آید
دلم برده ست شوخی شاهدی شنگی که همچون او ۱۷ نه ماهی از ختن خیزد نه ترکی از حصار آید
چو باد آن زلف تاریکش بر خسارش بشوراند ۱۸ پی تاراج چین گوئی سپاه زنگبار آید
دمی کز هم گشاید حلقهای زلف پر چینش ۱۹ بمغزم کاروان در کاروان مشک تتار آید

بجان او که هرگه کاکل و گیسوی او بینم 20 جهان گوئی بچشم من پر از افعی و مار آید
نگاهم چون همی غلطد ز روی او بموی او 21 بچشم عالم هستی پر از دود و شرار آید
چه رمز است این نمیدانم که چون بینم رخ و زلفش 22 بچشم هر دو گیتی گاه روشن گاه تار آید
رخش اهواز را ماند کز و گردم همی خیزد 23 دمی کان زلف پرچینش بروی آبدار آید
لب قاآنی از وصف لبش بنگاله را ماند 24 کز و هردم نبات و قند و شکر بار بار آید
الا یا سرو سیمینا بده آن بادهٔ مینا 25 که گوئی از کهٔ سینا تجلّی آشکار آید
مرا گوئی که تحسین کن چو سرتاپای من بینی 26 تو سرتاپای تحسینی ترا تحسین چکار آید
بجوشد مغز من هرگه که گوئی فخر خوبانم 27 تو خلّاق نکویانی ترا زین فخر عار آید
گلت خوانم مهت دانم بهشت وصف نتوانم 28 که حیرانم نمیدانم چه وصفت سازگار آید
تو چون در خانه آئی خانه رشک بوستان گردد 29 اگر فصل خزان در بوستان آئی بهار آید
غریبی کز تو بر گردد بشهر خویش مینالد 30 که پندارد بغربت از بر خویش و نگار آید
بیادت هست من روزی دو مه زین پیش می گفتم 31 بود نوروز من روزی که صاحب اختیار آید
حسین خان میر ملک جم که چون در بزم بنشیند 32 نصیب اهل گیتی از یمین و از یسار آید
بگاه کینه گر تنها نشیند از بر توسن 33 بدانداز نشیش چنان واند که یک عالم سوار آید
بگاه خشم مژگانهای او در چشم بدخواهان 34 چو تیر تهمتن در دیدهٔ اسفندیار آید
ز بیم عدل او خسپد چنان کش نیست بیداری 35 بچشم فتنه پنداری خواص کوکنار آید
چو یاد از باد قهر او کنم گاه سخن سازی 36 دوات و دفتر و کلکم بهر سو تار و مار آید
چو وصف تیغ دشمن سوز او را بر زبان رانم 37 چو دوزخ از دهانم هر نفس سوزان شرار آید
خیال جنبش یکران او چون در ضمیر آرم 38 فضای عالمم اندر نظر یکسیر غبار آید
چون از دست زر افشانش نگارد خامه ام وصفی 39 ورق اندر ورق دیوان شعرم زرنگار آید
ز طبع و دست او هرگه سخن رانم تو پنداری 40 که ابر و بحر مر اندر بر یمین و بر یسار آید
چو طبع روشنش را در اضائت منقبت گویم 41 بچشم تاب خورشید درخشان مستعار آید

حدیث خلق او از خامه چون در نامه بنویسیم   سراسر نقش دیوانم چو نقش قندهار آید
زبیم رمح او در دیدگان خصم او زین پس   بجای مژه پیکان و بجای خواب خار آید
حکیمی گفت هرکس خون خورد لاغر شود اکنون   یقینم شد که شمشیرش زخونخواری نزار آید
بروز رزم او در گوش اهل مشرق و مغرب   بهر جانب که رو آرند بانگ زینهار آید
زشوق آنکه بر مردم کف رادش ببخشاید   زر از کان سیم از معدن دراز قعر بحار آید
بروز واقعه زالماس تیغش بسکه خون جوشد   تو گوئی پهنهٔ گیتی همه یاقوت زار آید
محاسب گفت روزی بشمرم جودش ولی ترسم   زخجلت بر نیارد سر اگر روز شمار آید
گهی کین با کف زربخش چون بر رخش بنشیند   بدان ماند که ابری بر فراز کوهسار آید
حصاری نیست ملک آفرینش را مگر حزمش   چه غم جیش فنا را کاندران محکم حصار آید
فلک قدرا ملک صدرا بهار آید بهر سالی   ببوی آنکه از خلقت بگیتی یادگار آید
بعیدت تهنیت گویند و من گویم تو خود عیدی   بعیدت تهنیت هرگو نشاید شرمسار آید
مرا نوروز بد روزی که دیدم چهر فیروزت   دگر نوروزها در پیش من بی اعتبار آید
الا تا نسبت صدر اگر یا چار صد سنجی   چنان چون نسبت ده با چهل یک با چهار آید
حساب دولتت افزون از آن کاندر حساب افتد   شمار مدتت بیرون از آن کاندر شمار آید
تو پنداری دهانت بحر عمان است قاآنی
که از وی رشته اندر رشته دُرّ شاهوار آید

در مدح امیر کامگار حسین خان نظام الدّوله فرماید

راستی را کس نمیداند که در فصل بهار   از کجا گردد پدیدار این همه نقش و نگار
عقلها حیران شود کز خاک تاریک نژند   چون برآید این همه گلهای نغز کامگار
گر ز نقش آب و خاکست این همه ریحان و گل   از چه بر ناید گیاهی ز آب و خاک شوره زار
کیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر   این همه صورت برد بی علّت و آلت بکار
چون بپرسی کین تماثیل از کجا آمد پدید   چون بگوئی کین نقوش از کجا شد آشکار

خیری از مهر که شد زینسان گلشن زرد روی   لاله از عشق که شد زینسان به بستان داغدار

از چه بی زنگار سبز است از ریاحین بوستان   از چه بی شنگرف سرخ است از شقایق کوهسار

باد بی عنبر چرا شد این چنین عنبر فشان   ابر بی گوهر چرا گشت این چنین گوهر نثار

برکف این تسبیح یاقوت از چه گیرد ارغوان   برسر این تاج زمرد از چه دارد کوکنار

برق از شوق که میخندد بدینسان قاه قاه   ابر از هجر که میگرید بدینسان زار زار

چون مجوسان بلبل از ذوق که دارد زمزمه   چون عروسان گلبن از بهر که بندد گوشوار

ابر غواصی نداند از کجا آرد گهر   باد رقاصی نداند از چه رقصد در بهار

تا که گوید باد را بی مقصدی چندین بپوی   تا که گوید ابر را بی موجبی چندین ببار

چهر سوری از چه شد بی غازه زینسان سرخ رنگ   زلف سنبل از چه شد بی شانه زینسان تابدار

راستی چون خواجه باید عارفی یزدان پرست   تا شناسد قدر صنع و قدرت پروردگار

بدر ایران صدر ایمان حاجی آقاسی که هست   هم مرید خاص یزدان هم مراد شهریار

قصه کوتاه دوش چون خورشید گردون رخ نهفت   ماه من از در درآمد با رخ خورشید وار

در دو لعل می فروشش هرچه در صهبا سرور   در دو چشم باده نوشش هرچه مستی در خمار

جادوی در زلف مفتونش گره اندر گره   ساحری در چشم مکحولش قطار اندر قطار

ارغوان عارضش را حسن و طلعت رنگ و بوی   پرنیان پیکرش را لطف و خوبی پود و تار

از دو چشم کافرش یک دودمان دل دردمند   از دو زلف ساحرش یک خانمان جان بیقرار

تودهٔ زلف سیه پیرامن رخسار او   برجی از مشک است گفتی از بر سیمین حصار

چاه یوسف تعبیت کرده است گفتی در ذقن   ماه گردون عاریت بسته است گفتی بر عذار

نی غلط کردم خطا گفتم که نشنیدم بعمر   هیچ چاهی واژگون و هیچ ماهی بی مدار

رشته اندر رشته زلفش همچو تار عنکبوت   حلقه اندر حلقه جعدش همچو پشت سوسمار

طرّه اش چون پنجهٔ باز شکاری صید گیر   مژه اش چون چنگ شیر مرغزاری جان شکار

الغرض با یکدگر گفتیم چون لختی سخن   خادم آمد گفت ای قاآنی از حق شرمدار

صحبت معشوق و می تا چند مانا غافلی   زینکه فردا شب شب تحویل هست وقت بار

گفتم ای خادم مگر نوروز سلطانی رسید | گفت بخ بخ رای ناقص بین و عقل مستعار
سبزه شد پیروزه پوش و لاله شد مرجان فروش | سرخ گل آمد بجوش و سرخ گل آمد ببار
کارگاه ششتری شد از شقایق بوستان | پر زماه و ششتری شد از شگوفه شاخسار
خیز و سوی بوستان بگذر که گوئی حور عین | عنبرین گیسو پریشان است اندر مرغزار
زیر هر شاخی ظریفی با ظریفی باده نوش | پای هر سروی حریفی با حریفی مے گسار
یک طرف غوغای عود و بربط و مزمار و چنگ | یک طرف آوای کبک و صلصل و درّاج و سار
صوفی این جا در سماع و مطرب آنجا در سرود | عاشق اینجا شادمان و دلبر آنجا شادخوار
چشمها در چشم ساقی کامها بر جام مے | گوشها بر لحن مطرب رویها در روی یار
شکل نرگس چون بلورین ساغری پر زر مے | یا فروزان بوتهٔ از سیم پر زرّ عیار
گه بپای سروبن از وجد میرقصد تذرو | گه بشاخ سرخ گل از شوق میخندد هزار
مرزها از ابر آذاری پر از درّ عدن | مغزها از باد فروردین پر از مشک تتار
خادمک هر چند با من در عبارت تند شد | حق چو با او بود الحق گشتم از وی شرمسار
گفتم ای خادم بهل آن خامه و دفتر به پیش | تا دماغی تر کنم زاول بده جام عقار
گفت تا کی میخوری ترسم گرت زاینده رود | جای جام می بیارم باز گوئی می بیار
باده خواران دگر را قسمتی هم لازم است | نی نصیب تست تنها هر چه مے در روزگار
گفتم ای خادم تو میدانی زبان در کام من | هست در برّندگی نایب مناب ذوالفقار
می بده کامروز در گیتی منم خلاق نظم | وار مودستی مرا در عین مستی چند بار
مست چون گردم معانی در دلم حاضر شوند | وز دلم غایب شوند آنگه که گردم هوشیار
خادمک در خشم رفت و زیر لب آهسته گفت | باش کامشب می خورد فردا ز ندمیش بدار
رفت عمداً بر سر میخانه و ز سر جوش خم | زان شراب آورد کز عکسش زمین شد لاله زار
زان مئی کز وی اگر یک جرعه پاشی بر زمین | از سر مستی کند هفت آسمان را سنگسار

الغرض جامی دو چون خوردم قلم برداشتم
گفتم اندر یک دو ساعت این قصیده آبدار

در ستایش نواب فریدون مرزا گوید

دوشینه کاین نیلی صدف گشت از کواکب پر درر   در زد یکی گفتم که گفتا منم بکشای در
جستم ز جا رفتم دوان آسیمه سر و لدل کنان   تا جویم از نامش نشان تا گیرم از حالش خبر
پرسیدم آخر کیستی ور زدی گدائی چیستی   بیموجبی را بنیستی ایچون غریبان دربدر
زین پاسخ آمد در غضب زد صدا کای بی ادب   رهزن نیم کاین نیمه شب آرم بهر کوئی گذار
بگشای در تا دانیم جان در قدم افشانیم   بر چشم و سر بنشانیم سازی حکایت مختصر
از آن صدای آشنا در موج غم کردم شنا   جانم ز خجلت در عنا هوشم ز حیرت در فکر
ناگه بجو دلرزید ما وانگه بسر لغزید ما   مانا خطا ورزید ما گر آن خطا دیدم خطر
آسیمه سار و سرنگون واز برون من از درون   او غرق خوی من غرق خون وانتظر من محتقر
القصه با صد پیچ و تاب از جای جستم باشتاب   از خجلتم جان در عذاب از حسرتم خون در جگر
در باز کردم بر رخش دیدم جمالی فرخش   وز شرم شیرین پاسخش افتاده در بوک و مگر
عنبخش فزون نازش فزه جعدش همه پیچ و گره   گیسو فتاده چون زره از طرف دوشش تا کمر
روشن رخ و تاریک مو شیرین زبان و تلخ گو   دشمن نهاد و دوست رو نیکو جمال و بد سیر
گیسو زره قامت سنان مژگان خدنگ ابرو کمان   دل آهن و تن پرنیان خط جوشن و صورت سپر
باری چو آمد در سرا دیدم آنچنان پژمان مرا   گفتا که بی موجب چرا از وصل من جستی حذر
من ماهم و در تیره شب از من رمیدی بی سبب   در تیره شب ماه ای عجب نیکوتر آید در نظر
گفتم خطا کردم خطا ایدون عطا باید عطا   ای رویت آذرم ختا ای مویت آشوب تتر
گفتا بهل این های و هو عذر گناه چندین مجو   برخیز و سنگین کن سبو زان باده پرشور و شر
زان باده کز وی خار خشک آرد دو صد من بید مشک   از رنگ و بو چون لعل و مشک از زیب و فر چون ماه و خور
بویش بعنبر ماندا رنگش بگوهر ماندا   بیجادهٔ تر ماند او لولوی خشک مستتر
هم عقل را پیوند از و هم جان و دل خرسند از و   هم اهرمن در بند از و هم زو معاصی مغتفر
از بسکه صافست و روان هم ظاهرست و هم نهان   همچون مضامین در بیان همچون معانی در صور

بق زاں خور دیلی شود در جو چکد نیلی شود ‌‌ وز آں ابابیلی شود خجلت ده طاوس نر
ناداں ازاں گر نو شد از ننگ ظرفی جوشد ا ‌‌ تا روز حشر از کو شد از گل فرو ماند چو خر
حالی ز جا بر خاستم خاطر ز غم پیراستم ‌‌ بزم نشاط آراستم ترتیب دادم ما حضر
آماده کردم بهر وی تار و رباب و چنگ و نی ‌‌ نقل و کباب و جام و می و اسباب عشرت سر بسر
گفتم بدو ای رشک مه بیگانگی از سر بنه ‌‌ بنشیں بخور بستاں بده شادی بیاور غم ببر
هم بذله بشنو هم بگو هم دل بجو هم گل ببو ‌‌ هم ساتگیں کش هم سبو هم انگبیں خور هم شکر
خواهد گذشتن چوں جهاں زیں جشن غم بیروں جهاں ‌‌ کز نقش پیدا و نهاں باقی نمی ماند اثر
شادی خوش است و خرمی کز نقش بیشی و کمی ‌‌ جز عیش جان آدمی نخل بقا ندهد ثمر
اینست نقد حال ما کز اوست فرخ فال ما ‌‌ قسمت ز ماه و سال ما جز آں نشد ای دلشکر
امشب ز دیدارت خوشم فردا ز غم در آتشم ‌‌ زیرا که فردا میکشم رخت عزیمت بر سفر
نام سفر چوں برده شد آں شوخ چشم آزرده شد ‌‌ وز غم چناں افسرده شد کاندر خزاں شاخ شجر
زالماس رخجان سای شد از جزع مرجان زای شد ‌‌ از دست رفت از پای شد هی زد بروی ز دلبر
هی گریه کرد و هی جزع هی ناله کرد و هی فزع ‌‌ هی گفت اسکت یا لکع عذبت طرفی بالسهر
خیری نمود از ارغواں چنبر نمود از خیزراں ‌‌ افشاند بر گل ضیمراں آرزد یاقوت از گهر
پرتاب کرد از سر کله از ده هلال آرزد مه ‌‌ صد خنجرش در هر نگه صد ناچخش در هر نظر
هی ریخت بر گل گوهرا هی بیخت بر مه عنبرا ‌‌ هی بر سمن از عبهرا بارید مروارید تر
جوشید ش از تنور دل آبی که طوفاں ز و خجل ‌‌ چوں نوح هر دم متصل گویاں که ربی لا تذر
گفتم چرا گشتی چنیں گفتا برو خامش نشیں ‌‌ چندم ز خود سازی غمیں چندم زند گوئی بتر
می بینمت چوں بو الهوس مشتاق چیزی هر نفس ‌‌ چوں غافلاں از پیش و پس آشفته حال آسیمه سر
گه پیشهٔ را مخترع گه شیوهٔ را مبتدع ‌‌ فاحش الا آه سوء فلک فاحذر ان کل الحذر
نه عارفی نه متقی نه باده خواری نه نقی ‌‌ نه پاکدامن نه شقی نه پیش بیں نه پس نگر
ایں آرزو باری بهل کز من نخواهی شد بحل ‌‌ دائم خجل گردی خجل گر رخت بندی از حضر
حالی سفر کردن چرا رنج سفر بردن چرا ‌‌ جان و دل آزردن چرا از بهر مشتی سیم و زر

چند از پی خیل و رمه این هایهو واین دمدمه دنیا نماند این همه گیتی نیرزد این قدر
گیرم سفر کامت دهد خورشیدسان نامت دهد یک صبح تا شامت دهد از خاوران تا باختر
چندان نیرزد این عنا کز حضرتی گردی جدا کورا ظفر بخشد خدا بر خسروان دادگر
شاه آفریدون کز سمک بر رفته صیتش تا فلک با خلق و کردار ملک با خلق و دیدار بشر
فرخنده شاه راستین کش کان بود در آستین با قدر او گردون زمین با جود او دریا شمر
مغلوب حکمش چار حد منکوب قهرش دیو و دد هم حکمران بر نیک و بد هم قهرمان بر خیر و شر
بر عالم و آدم کیا کاخش مطاف از کیا جنت ز خلقش یک گیا دوزخ ز قهرش یک شرر
عین زمین عون زمان شاه جهان ماه جهان غیث کرم غوث امان مفضل ادب اصل هنر
کان بهی بحر بها هم بادهی هم بانهی خورشید بار ابرش سها یاقوت با جودش مدر
مذبوح از تیغش سمک مجروح از رمحش فلک مرجوح با خلقش ملک مطروح با نطقش شکر
خشمش چو دوزخ جانگزا مهرش چو جنت جانفزا هم تابع حکمش قضا هم پیرو امرش قدر
عالم ز عدل او حرم رایج بعهد او کرم یابی ز خلق او ارم تابی ز تیغ او سقر
ای چون شعاع مهر و مه تیغت گشوده خشک و تر وی چون فروغ صبحگه صیتت گرفته بحر و بر
خنگت صبا تیغت وبا از این وبا و زان صبا خاک بداندیشان هبا خون ستم کیشان هدر
بر هر پلیدی قهرمان بر هر بلادی قهرمان بر هر امینی مهربان در هر زمینی مشتهر
روزی که از تیغ گوان از خاک روید ارغوان وز نوک ناوک خون روان گردد چو پشت نیشتر
از گرد و خون خاک زمین ماند بجامه اهل چین کز اطلس استش آستین وز قندز استش آستر
از بس سنان تیغ و شل بارد به تنها متصل وز بس خدنگ جان گسل گردد بدنها کارگر
گویی خدای آسمان می نافریدا اندر جهان جز خنجر و تیغ و سنان جز ناچخ و تیر و تبر
وز بسکه جان اهل کین با خاک ره گردد عجین گویی همه خاک زمین جان داردی چون جانور
چون از زمین آئی برون جاری کنی جیحون خون از نیش تیغ آبگون وز نوک تیغ جان شکر
رحمت بدرّد تا فلک تیغت ببرّد تا سمک نقش بقا سازند دمک این از نشیب آن از زبر
گوید عدو بت سدم از خوف جان در هر قدم یا حبذا دار العدم یا مرحبا نار السقر

گوید ز بس خوف قصاص این المفر این المناص | این النجاة این الخلاص این المقام این المقر
شاها مرا یک ملتمس باقیست بشنو یک نفس | کافکنده چرخم در قفس چون طائر بی بال و پر
سالیست افزون تا مرا ز اقران نمودی برترا | هم سیم دادی هم زرا هم گنج دادی هم گهر
بس زر و سیم خواسته بخشیدیم نا خواسته | واکنون ز جا برخاسته عزمم باهنگ سفر.
نه اسب دارم نه رهی و ز سیم و زر جیبم تهی | هم در سرم فکر رهی هم در دلم عزم خطر
هم زر خواهم جعفری هم جامه خواهم عبقری | هم بنده خواهم بربری هم باره خواهم ره سپر
هم خواهم از گیتی خدا کش جان یک گیتی فدا | خواهم که اجرای مرا افزون کند نبی دگر
هم خواهم اندر بارگه بارم دهی بیگاه و گاه | زان پس که از درگاه شه شد نخل عیشم بارور
از تو سخا و ز من ثنا از تو عطا و ز من دعا | از تو کرم و ز من وفا از تو مراد از حق ظفر
تا لاله روید از دمن تا ژاله بارد در چمن | تا ناله خیزد از دهن تا هاله گیرد بر قمر
یارت فزون خصمت قلیل این یک عزیز آن یک ذلیل | این یک صحیح آن یک علیل این شادمان آن نوحه گر

قاآنی این اشعار تو وین پر هنر گفتار تو
رونق دهد بازار تو در نزد شاه دادگر

در ستایش شهنشاه اسلام پناه ناصر الدین شاه غازی رحمه الله گوید

فرو بگرفته گیتی را بباغ و راغ و کوه و در | نم ابر و دم باد و تف برق و غو تندر
شخ از کشنیز بن هوا از مه چمن از گل تل از سبزه | حواصل بال و شاهین چشم و هدهد تاج و طوطی پر
ز ابر و اقحوان و لاله و شاه اسپرم بینی | هوا اسود زمین ابیض دمن احمر چمن اخضر
عقیق و کهربا و بسد و پیروزه را ماند | شقیق و شنبلید و بوستان افروز و سیسنبر
ز صنع ایزدی مبهوت و مات و هائم و حیران | اگر لوشا اگر ارژنگ اگر مانی اگر آزر
کنون کز سنبل و شمشاد و باغ و بوستان دارد | چمن تزئین دمن تمکین زمین آئین زمان زیور

بصحن باغ و طرف راغ و زیر سرو و پای جو
بزن گام و بجو کام و بخور جام و بکش ساغر

بو یژه با بتی شنگول و شوخ و شنگ و بی پروا
سخن پرداز و خوش آواز و افسون ساز و حیلت گر

سمن خوی و سمن بوی و سمن روی و سمن سیما
پری طبع و پری زاد و پری چهر و پری پیکر

بسرش رعنا فرش زیبا قدش طوبی خدش جنت
تنش روشن دلش خارا رخش گلشن لبش شکر

ببالا کش بسیما خوش بمو دلکش بخو آتش
بچشم آهو بقد نارو بخد مینو بخط عنبر

چو سیمین سرو من کش هست روی و موی و چهر و لب
مه روشن شب تاری گل سوری مے احمر

کفش رنگین دلش سنگین دمش نسرین لبش شیرین
بخو توسن برو سوسن برخ گلشن بتن مرمر

دو هاروت و دو ماروت و گلبرگ و دو مرجانش
پر از خواب و پر از تاب و پر از آب و پر از شکر

مراهست از غم و اندیشه و فکر و خیال او
بقامشکل دو پا در گل هوا در دل هوس در سر

ز عشقش چون انار و نار و مار و اژدها دارم
بری کفته دلی تفته تنی خفته قدی چنبر

و لیکن باز از و شادم که سال و ماه و روز و شب
بطوع و طبع و جان و دل ثنای شه کند از بر

طراز تاج و تخت و دین و دولت ناصر الدین شه
که جوید نام و راند کام و پاشد سیم و بخشد زر

ملک اصل و ملک نسل و ملک رسم و ملک آیین
ملک طبع و ملک خوی و ملک روی و ملک منظر

عدو بند و ظفرمند و هنرجوی و هنر پیشه
عطا بخش و صبا رخش و سما قدر و سخا گستر

قوی حال و قوی یال و قوی بال و قوی بازو
جهان جوی و جهانگیر و جهاندار و جهان داور

شهنشاهی که هست از در الطوع و طبع و جان و دل
قضا تابع قدر طایع ملک خادم فلک چاکر

حقائق خوان دقائق دان معارک جو بلارک زن
فلک پایه گرانمایه هما سایه همایون فر

زفیض و فضل و فرط بذل و خلق خوب و خلق خوش
دلش صافی کفش کافی دمش شافی رخش انور

برای و فکرت و طبع و ضمیرش جاودان بینی
خرد مفتون هنر مکنون شعف مضمون شرف مضمر

زهی ای بر تن و اندام و چشم و جسم بدخواهت
عصب زنجیر و رگ شمشیر و مژگان نیش و مو نشتر

حسام فر و فال و بخت و اقبال ترا زیبد
سپهر آهن قضا قبضه شرف صیقل ظفر جوهر

دران و زیکه گوش و هوش و جان و دل زهم پاشد
غو کوس و تنگ رخش و سر گرز و دم خنجر

ز سهم تیر و تیغ و گرز و گوپال گوان گردد
قضا هایم قدر حیران زمان عاجز زمین مضطر

خراشد سنگ و پاشد گرد و ریزد خاک و سنبد گل | بسم اشهب بدم ابرش بتگ ادهم بنعل اشقر

بلا گاز و بدن آهن سنان آتش زمین کوره | تبر تیتک و سپر سندان نفس دم مرگ آهن گر

دلیران از پی جنگ و نبرد و فتنه و غوغا | روان در صف و هان پر تف سنان بر کف سپر بر بر

تو چون ببر و پلنگ و پیل و ضرغام از کمین خیزی | بکف تیغ و ببر خفتان بتن درع و بسر مغفر

بزیرت ادهمی چالاک و چست و چابک و چیره | شخ آشوب و زمین کوب و ره انجام و قوی پیکر

دم و اندام و یال و بازو و زین و رکاب او | شراع و ورق و بلط و ستون و عرشه و لنگر

پلیش باد و سمش سندان تنش ابر و تگش طوفان | کفش برف و خویش باران و دوش برق و غوش تندر

بیک آهنگ و جنگ و عزم و جنبش در کمند آری | دو صد دیو و دو صد گیو و دو صد نیو و دو صد صفدر

بیک ناورد و رزم و حمله و جنبش ز هم دری | دو صد پیل و دو صد شیر و دو صد ببر و دو صد اژدر

بدشت از سهم تیر و تیغ و گرز و برزت اندازد | سنان قارن سپر پیرشن کمان بهمن کمر نوذر

شها قاآنی از درد و غم و رنج و الم گشته | قدش چنگ و تنش تار و دمش نای و دلش مزمر

سزد کز فیض و فضل و جود و بذلت زین سپس آرد | نهالش بیخ و بخش شاخ و شاخش برگ و برگش بر

نیارد حمد و مدح و شکر و توصیفت گرش باشد | محیط آمه شجر خامه فلک نامه جهان دفتر

الا تا زاید و خیزد الا تا روید و ریزد | نم از آب و تف از نار و گل از خار و خس از صرصر

حسود و دشمن و بدگوی و بدخواه ترا بادا | بسر خاک و بچشم آب و بلب باد و بدل آذر

بسال و ماه و روز و شب بود بدخواه جاهت را
لحک بر سر نحجب در دل خسک بالین حسک بستر

فی المدیحه

قامت سروی چو بینم بر کنار جویبار | از غم آن سرو قامت جویبار آرم کنار

تا نگرید ابر از بستان نروید ضیمران | او کنون گرید که با عشق ضیمران آورد بار

ترک من ای داده یزدان روی و موی را بهم | الفت ظلمات و نور آمیزش لیل و نهار

مار را خلاق مور و مار گر راند از بهشت | از چه بر روی بهشت آنیست موی مار سار

شعر من قلاب روح و شعر تو قلاب دل   شعر من پروین گرای و شعر تو شعری شعار
شعر من آب روان و شعر تو تاب روان   این یک از لبس آبدار و آن یک از لبس تابدار
شعر من تابنده کوکب شعر تو تاریک شب   نور کوکب در شب تاریک گردد آشکار
هم ز شعر من عیان آثار شرع مصطفی   هم ز شعر تو پدید آثار صنع کردگار
با چنان شعری مرا خالیست ایوان از شعیر   با چنین شعری ترا عاریست اندام از شعار
من چنان نالان که بجز از بخشش فخر امم   تو چنان مویان که کان از همت صدر کبار
بدر دولت صدر دین پشت هدی روی ظفر   شمس ملت چرخ فر کان کرم کوه وقار
کلک او لاغر ولی بازوی عدل ازوی سمین   بخت او فربه ولی پهلوی خصم ازوی نزار
روی او خورشید دین رای او خورشید ملک   ملک ازین خرم بهشت و دین ازو خرم بهار
جد او جودی مجددت عم او عمان جود   وین بجود و جودت از عمان و جودی یادگار
جود او بحریست کورا بحر عمانست موج   رای او نخلیست کورا مهر رخشانست بار
هست رایش پرنیانی کآفتاب او راست پود   هست رایش طیلسانی کآسمان او راست تار
مهر او از صخرهٔ صما بر ویاند سمن   قهر او از ساحت دریا بر انگیزد غبار
ملک ترکی را ظهیری دین تازی را نصیر   قطب مکنت را سکونی چرخ ملکت را مدار
چشم ملت را فروغی جسم دولت را روان   باغ بینش را بهاری شاخ دانش را ثمار
بزم شوکت را سریری جان مجدرات سرور   دشت همت را سواری دست عزت را سوار
چرخ با این قدرت از جاه تو میخواهد یمین   بحر با این ثروت از جود تو میجوید یسار
همت آن دستور آصف رای کز فکر دقیق   جانب خشکی کشاند ماهیان از بحار
خصم کز سهمش بر وین ذره گریزد غافل ست   کز منایا سود ندهد مرد را رویین حصار
خشتی از ایوان جاه اوست جرم آسمان   آبی از دوران ملک اوست ملک روزگار
ملک ازو بالد بخویش و کلک ازو نازد چنانک   از نبی ام القری و ز شیر یزدان ذوالفقار
نیست ننگ او اگر حاسد ازو دارد گریز   نیست عار او اگر دشمن ازو جوید فرار
مهر رخشا لیک ازو مرمود دارد اجتناب   مشک بویا لیک ازو مزکوم دارد انزجار

گر بود بوجهل منکر مصطفیٰ را نیست ننگ ور شود ابلیس دشمن مرتضیٰ را نیست عار
شهد نوشین لیکنش محرور داند ناپسند قند شیرین لیکنش مدقوق خواند ناگوار
یا رب این انصاف باشد من بدین فضل و هنر زو جدا مانم چو عطشان از کنار چشمه سار
من نیم گردون که در کاخش مرا نبود گذر من نیم گیهان که بر صدرش مرا نبود گذار
نیستم معدن چرا دارد مرا اینگونه پست نیستم دریا چرا خواهد مرا این گونه خوار
کاخ او گیهان و بر من ششجهت از غصّه تنگ جود او عمّان و بر من روزگار از فاقه تار
گر از و نالم بگیهان عقل گوید کای سفیه چرخ را بر زجر و منع او نباشد اقتدار
ور از و مویم بکیوان وهم راند کای بلید دهر را در امر و نهی او نباشد اختیار
نی خطا گفتم خطا او در عطا ابر است و من شوره زارم کی شود از ابر خرّم شوره زار
او کند اکرام لیکن چرخ نبود مهربان او کند انعام لیکن بخت نبود سازگار
خار اگر عنبر نگردد ابر را نبود گناه خاک اگر گوهر نگردد مهر را نبود عوار
سبزه لایق نیست کاندر گلستان گردد سمن خار قابل نیست کاندر بوستان گردد چنار
ابر نیسانی فشاند قطره لیکن چون صدف صفوتی باید که گردد قطره درّ شاهوار
این حکایت بود حالی نه شکایت کز خلوص شکوه نارد بر زبان پرورده از پروردگار
کس شنیدستی که گوید شکوه از مادر کند گر بنالد از برای شیر طفل شیرخوار
یا معاذ الله کس این گوید که از حق شاکیست گر به یزدان نیم شب نالد فقیری ز افتقار
تا بغیر از اسم نیک و رسم نیکی در جهان هیچ اسم و هیچ رسمی می نماند پایدار

هیبت او خصم مال و همّت او خصم مال
دولت او پایدار و دشمن او پای دار

در ستایش امیر بهرام صولت معتمد الدوله منوچهر خان فرماید

با فال نیک و حال خوش و بخت کامگار　　از ملک جم بعزم سپاهان شدم سوار

در زیر ران من فرسی کافریده بود　　او هام را ز پویهٔ او آفریدگار

شخ برّ و کُه نوز و جهان گرد و گرم سیر　　کم خشب و پر توان و زمین کوب و ره سپار

کز پی نگارم آمد و تنگم عنان گرفت　　با چشم اشکبار و دو گیسوی مشکبار

در زیر مه فراشته از سیم ساده سرو　　بر برگ گل گذاشته از مشک سوده تار

موی ببوی سنبل و روی برنگ گل　　قدّی بلطف طوبی و خدّی بنور نار

گیسوی تابدارش همسایهٔ بهشت　　زلفین عنبر بیزش پیرایهٔ بهار

لعلش پر آب بی مدد نوز آفتاب　　چشمش بخواب بی اثر برگ کوکنار

بر سرو ماه هشته و بر ماه غالیه　　بر رخ ستاره بسته و از زلف رسته مار

بر زهرهٔ رخش مه و خورشید مشتری　　از حسرت خطش شبه و مشک سوگوار

در روی و موی او چو اسیران روم و زنگ　　دلهای داغ دیده قطار از پی قطار

گیسو گشود و مغز از آن گشت عنبرین　　عارض نمود و چشمم از آن گشت لاله زار

چنگی زدم بزلفش و از تار تار او　　چون تار چنگ خاست بسی نالهای زار

وز هر شکنج او که گشودم بخاک ریخت　　چندین هزار سلسله دلهای بیقرار

وانگشتهای من چو زره گشت پر گره　　از پیچ و تاب حلقهٔ زلفین آن نگار

القصه تا رسیده لب شکوه باز کرد　　وان طبله طبله مشک پریشید بر عذار

گفت ای نکرده یاد ز یاران و دوستان　　این بود حق صحبت یاران حق گزار

باری چه روی داد ندانم که بی سبب　　مسکین دلم شکستی و بستی ز شهریار

این گفت و از تگرگ بپوشید لاله برگ　　وز نرگسش چکید به گل دانهای نار

بیجاده را گزید بالماس شکرین　　یاقوت را مزید به لؤلؤی شاهوار

از ده هلال مریخ انگیخت از قمر　　وز خون دیده بست ده انگشت را نگار

از جزع بست دجلهٔ سیماب بر سمن | وز اشک ریخت سودهٔ الماس در کنار
گفتم بتا مموی و پریشان مساز موی | کز مویه تر سمت که چو مویی شوی نزار
اشک تو انجم است و رخت مهر و کس ندید | کانجا که هست مهر شود انجم آشکار
دیدم بسی که خیزد از جویبار سرو | نشنیده ام که خیزد از سرو جویبار
پروین بروز می ننماید ترا چه شد | کایدون بروز خوشهٔ پروین کنی نثار
جرارّه از چه پوشی بر ماه نور بخش | سیّاره از چه پاشی بر مهر نور بار
باری قسم بجوشن داود و مهر جم | یعنی بزلفگان تو و آن لعل آبدار
کز هر چه در جهان گذرم در هوای تو | الّا ز خاک بوسی صدر بزرگوار
سالار دهر معتمد الدّوله آنکه هست | دیباجهٔ جلالت و عنوان اقتدار
صدری که بر یسار وی افلاک را یمین | بدری که از یمین وی آفاق را یسار
هر چیز در زمانه بهستی است مفتخر | جز ذات وی که هستی از و دارد افتخار
بر خاک شوره تابد اگر مهر روی او | خور جای خار روید از خاک شوره زار
یک نا امید در همه گیتی ندیده چرخ | کو را نکرده فضل عمیمش امیدوار
دوران بدور دولت او جوید انتظام | گیهان ز فر شوکت او خواهد اعتبار
گیتی بعدل شامل او گشته معتصم | هستی بذات کامل او جسته انحصار
ای چون سپهر قصر جلال تو بی قصور | وی چون وجود لجهٔ جود تو بی کنار
تن را هوای مهر تو چون عمر سودمند | جان را سموم قهر تو چون مرگ ناگوار
چون ذات عقل پایهٔ جاهت برا ز جهت | چون فیض روح مایهٔ جودت برا ز شمار
بذل تو بی قیاس چو ادوار آسمان | فضل تو بی حساب چو اطوار روزگار
در پیش خصم تیغ تو سدّیست آهنین | بر گرد ملک حزم تو حصنیست استوار
عدلت بکتف ماه ز کتان نهد رسن | حزمت بگرد آب ز آتش کشد حصار
ناگفته دانی آرزوی طفل در رحم | نادیده یابی آبخور وحش در قفار
از خاک گاه جود تو زرّین دمد شجر | وز آب روز مهر تو مشکین جهد بخار

خصم ترا بدهر محال است برتری
جز آنکه خاک گردد و خاکش شود غبار

ای بر زمین طاعت تو چرخ را سجود
وی در نگین خاتم تو ملک را مدار

وقتی بر آن شدم که بدیوان رقم کنم
ز اوصاف تیغ جان شکرت بیتکی سه چار

ننوشته نام تیغ تو کز نوک کلک من
جست آتشی که تا بفلک رفت ازو شرار

هی سوخت دفتر من از اوصاف او و من
هی آب میزدم بوی از شعر آبدار

ز اندام اهل زنگ سیاهی برون رود
گر آفتاب تیغ تو بارد بزنگبار

روزی نسیم خلق تو بر مغز من وزید
پر شد کنار و دامنم از نافهٔ تتار

چون نام همت تو برم از زبان من
در خوشه خوشه ریزد دینار بار بار

چون وصف مجلس تو کنم خیزد از لبم
آواز چنگ و نغمهٔ نای و نوای تار

کو هیبت همتت که چو بحر است موج خیز
بحر است رحمتت که چو کوه است پایدار

یا حیدرا ز تیغ تو آن پاسبان بخت
کز وی اساس دولت و دین است استوار

گاهش چو عقل بر سر گردن کشان مقر
گاهش چو روح در تن کند آوران قرار

بنود شگفت اگر ملک الموت خوانمش
از بسکه هست چون ملک الموت جان شکار

جز مور جوهرش که بکین اژدهاکش است
نادیده در زمانه کسی مور مار خوار

وین یک ز چار باغ سپاهان که سعی تو
گردش چنانکه آیدش از هشت خلد عار

داغ جنان و باغ جنان است ساختش
ز ازهار گونه گونه و ز اشجار پر شمار

باغ زرشک تا تو درو نی ز رشک خلد
روی از سر رشک خونین دارد زرشک وار

خون گردد از زرشک مصفی و خون چرخ
در دل ز داغ باغ زرشک تو گشت تار

صدرا خدایگانا ده سال بیتو ام
جان بود دردمند و جگر خون و دل فگار

منت خدای را که بدم بکام دل
بازت بصدر قدر ظفرمند و بختیار

تا خاص و عام گاه بلندند و گاه پست
تا شیخ و شاب گاه عزیزند و گاه خوار

از چهر نیک خواه تو بادا شگفته گل
در چشم بد سگال تو بادا خلیده خار

تا چار ربع شانزده است و سه ثلث نه
تا هفت نصف چارده است و دو جذر چار

هر کو که هفت و هشت کند با تو در جهان
با کینه سپهر سه روحش بود دو چار

در کیفیت معراج نبوی صلی الله علیه و آله و سلم

شبی بروشنی از آفتاب روشن تر — سهیل و پروین تابنده اندرین منظر
شبی بعادت روز شباب عیش انگیز — شبی ببسیرت صبح وصال جان پرور
شبی ز بسکه زمین روشن از فروغ نجوم — چو برگ لاله عیان اندرون سنگ شرر
شبی بخرمی از وقت خلد داده نشان — شبی بتازگی از نو بهار کرده گزر
شبی افاضهٔ انوار اندرو پیدا — شبی سعادت اجرام اندرو مضمر
شبی ز گنبد نیلوفری عیان پروین — چو هفت نرگس شهلا ز شاخ نیلوفر
شبی بگونهٔ مشاطگان بگرد عروس — هجوم کرده ز هر سو نجوم گرد قمر
رسول امی مشکوی ام هانی را — نموده از رخ لب رشک جنت و کوثر
که جبرئیل امین فرخجسته پیک خدای — بامر ایزد دادار حلقه زد بر در
زبانگ حلقه سر حلقهٔ انام ز شوق — بسان حلقه ندانست پای را از سر
چو حلقه ساخت دل از یاد ماسوی خالی — که تا ز حلقهٔ جیب فنا بر آرد سر
درون حلقهٔ امکان نماند هیچ مقام — کز او چو رشته نگردد ازدرون حلقه گزر
چو دل ز حلقهٔ امکان چو حلقه کرد تهی — فگند بر رخ مه حلقه ها ز عنبر تر
خطاب کرد بجبریل کای امین خدای — بگو پیام چه داری ز ایزد داور
جواب دادش جبریل کای پیمبر پاک — تو خود پیام گزار و تو خود پیام آور
سخن ز دل بزبان و ز زبان بدل گزرد — درین میانه زبان هیچ است فرمانبر
اگرچه آئینه خالی بود ز صورت شخص — بود بواسطهٔ شخص شخص را مظهر
بود بفرغ جریان آب از مردم — چه گر ز مردم خالیست آب در فرغر
ز بر شگوفه برون آید و شگوفه ز شاخ — گمان خلق چنان کز شگوفه خیزد بر

ثمر نهفته باصل ست و آشکار ز اصل | کنون تو اصلی و من فرع اصل و وی ثمر
گرت هوس که ز من بشنوی حکایت خویش | درون آینه حق نمای من بنگر
دل چو آئینهٔ من محیط ذات تو نیست | حکایتیش ز تو ناقص نماید و ابتر
من و ملائک و سکان آسمان و زمین | تمام مظهر ذات توایم ای سرور
هزار آینه بنهاده است خرد و بزرگ | درین هزار یکی را هزار گونه صور
یکیست عین هزار ارچه هست غیر هزار | که مختلف بظهورند و متفق به گهر
یکیست ساقی و هر لحظه در یکی مجلس | یکیست شاهد و هر لحظه در یکی زیور
کنون مجال سخن نیست بر نشین ببراق | کز انتظار تو بس دیده است در معبر
نبی بر آمد چون وحی بر براق و نخست | به بیت مقدس چون پیک وحی کرد گذر
وزان بمسجد اقصیٰ چمید و شد ز کرم | خجسته روح رسل را بسوی حق رهبر
فزود پایه و بخشود مایه داد فروغ | بهر فرشته بهر آسمان بهر اختر
بسدره ماند ز ره جبرئیل ازان گونه | که باز ماند از پیک عقل پیک نظر
رسول گفتش ای طائر حظیرهٔ قدس | سبب چه بود که کردی بشاخ سدره مقر
جواب دادش کای محرم حریم وصال | من ار فراتر پرم بسوزد دم شهپر
توئی که داری در کاخ لی مع الله جای | توئی که داری از تاج لا لبسر افسر
تو شه نشانی و ما شه تو شاه و ما بنده | تو آفتابی و ما مه تو ماه و ما اختر
تو نیز هستی خویش اندرین محل بگذار | بسیج بزم فنا کن ازین بقا بگذر
براق عقل رها کن بر آبر فرف عشق | که عقل را نبود با فروغ عشق اثر
به پشت رفرف بر شد نبی ز پشت براق | چنانکه مرغ ز شاخ نگون بشاخ زبر
ز سدره شد بمقامی که بود بیگانه | درین مقام تن از جان و جانش از پیکر
صعود کرد براوجی کزان نمود هبوط | رجوع یافت بملکی کزان نمود سفر
ز سدره صدره برتر چمید از پی آنک | ز سدره آید وازجیب لا بر آرد سر
دو قوس دائره در ملتقای نقطه امر | سراز دو سو بهم آورد چون خط پرگر

بعالمی شد کانجا نه اسم بود و نه رسم ‌ ‌ ‌ بمحفلی شد کانجا نه خواب بود و نه خور
وجود شاهد و مشهود اتحاد گزید ‌ ‌ ‌ چو اتحاد فروغ بصر بذات بصر
نه اتحاد حلولی که رای سوفسطا ‌ ‌ ‌ بود به نزد خردمند زشت و ژاژ و هدر
بل اتحاد وجودی که نیست هستی وصف ‌ ‌ ‌ بغیر هستی موصوف هیچ چیز دگر
میان هستی موصوف و وصف فرق این بس ‌ ‌ ‌ که متحد بوجودند و مختلف به فکر
یکیست اصل و حقیقت یکیست فرع و مجاز ‌ ‌ ‌ یکیست عین و هویت یکیست تیغ و اثر
کمال و نقصان کردار یکی مقام ظهور ‌ ‌ ‌ وجوب و امکان زد از یکی گریبان سر
بیک خزانه در آمیخت قرصهٔ زر و سیم ‌ ‌ ‌ زیک دریچه عیان گشت تابش مه و خور
نشسته ناظر و منظور در یکی بالین ‌ ‌ ‌ نظاره طالب و مطلوب از یکی منظر
دو آفتاب فروزنده از یکی مطلع ‌ ‌ ‌ دو ماهتاب درخشنده از یکی خاور
دو تاجدار مکان کرده در یکی اورنگ ‌ ‌ ‌ دو شهریار بیک تخت بر نموده مقر
شنیده ام که نبی آنشب از ورای حجاب ‌ ‌ ‌ بگوشش آمد آواز حیدر صفدر
و دیگر آنکه بهنگام بازگشت بدو ‌ ‌ ‌ نمود حمله یکی شرزه شیر اژدر در
بکام شیر سلیمان فگند خاتم و داد ‌ ‌ ‌ پس از نزول علی را از آن حدیث خبر
زگفت خاتم پیغمبران ز خاتم لعل ‌ ‌ ‌ فشاند حیدر کرار تنگ تنگ شکر
پس از تبسم جان بخش خاتمی که سپهر ‌ ‌ ‌ بود چو حلقهٔ خاتم ز شرم آن چنبر
ز کان جیب بر آورد و کرد گوهروار ‌ ‌ ‌ نثار خاتم پیغمبران بشیر بشیر
ز نعت حیدر کرار لب فرو بندم ‌ ‌ ‌ ز بیم آنکه مسلمان بخواندم کافر
سمم ثناگر آل رسول و حاسد من ‌ ‌ ‌ خر است اگر بفروشد هزار عشوه مخر
مرا ز کین خران باک نیست زانکه بود ‌ ‌ ‌ سه گز فسار و دو چنبر چدار چارهٔ خر
بر این صحیفهٔ دلکش بجای نظم دری ‌ ‌ ‌ ز نوک خامه بر افشانده ام نقود درر
به پیش دشمن یاجوج خو کشید ستم ‌ ‌ ‌ ازین قصیدهٔ ستوار سد اسکندر
اگر قبول ملک افتد این چگامهٔ نغز ‌ ‌ ‌ بآب سیم نگارشش بر صحیفهٔ زر

پسند حاسد اگر نیست گو مباش که نیست
گنه بشعر نگارنده نی بشعر اندر

گنه بفطرت کج واج وطبع جامد اوست
که می نیاید حسن معانیش بنظر

بخالقی که دماند بسعی باد بهار
ز ناف صخرهٔ صمّا شقایق احمر

بآنکه گشته زوصفش دو فلک چرخ وزمین
روان وساکن بی بادبان و بی لنگر

بجان شاه هلاکو که هر دو گیتی را
بیافرید خداوند در یکی پیکر

که گر حذیو جهان التفات ننماید
بدین عقیده که پیرایه بر عروس هنر

دگر نه نظم نگارم زکلک بر دیوان
دگر نه شعر نویسم زخامه بر دفتر

شنیده ام وسه تن خواجه تاش بر گفتند
که بسته است رهی بر هجای شاه کمر

چگونه منکر باشم که در محامد تو
ثنای ناقص من چون هجا بود یکسر

هرآن مدیح که ممدوح را سزا نبود
بکیش من ز دو صد قدح ناسزا ست بتر

چگونه کور کند مدح چشمهٔ خورشید
چگونه کر شنود وصف نالهٔ مزمر

همیشه تا نبود جسم را ز روح گزیر
هماره تا نبود مست را ز راح گزر

تقلب گیتی امرت چو روح در قالب
بجسم کیهان حکمت چو راح در ساغر

هوای خدمت تو همچو روح راحت بخش
سپاس حضرت تو همچو راح انده بر

در مرثیهٔ امیرزاده فردوس وساده فاطمه سلطان صبیه امیر دیوان

بهر بهار گل از زیر گل بر آرد سر
گلی برفت که ناید بصد بهار دگر

گلی برفت که امروز تا بدامن حشر
گلاب اوست که جاری بود ز دیدهٔ تر

گلی برفت که با آنکه غنچه بود هنوز
دو غنچه داشت بهر یک هزار تنگ شکر

گلی برفت که از مشک چین دو سنبل داشت
نهان بزیر دو سنبل دو لالهٔ احمر

هلا که بود و کجا آمد و چه گفت و چه شد   که هر چه بینم ازین هر چهار نیست خبر
چه شمع بود که روشن نگشته گشت خموش   چه شعله بود که ناجسته گشت خاکستر
چرا چو نجم سحر نادمیده کرد غروب   چرا چو صبح دوم نادمیده کرد سفر
برفت از صدف خاک گوهری بیرون   که خلق را صدف دیده گشت پر گوهر
فتاد از فلک مجد اختری بزمین   که جان خلق ازان اختر است پر اخگر
شبیه شمس و قمر بود در شمائل حسن   چو او بمرد بگفتی بمرد شمس و قمر
مدار عقل و هنر بود در فصاحت نطق   چو او بمرد تو گفتی بمرد عقل و هنر
رخش کبود شد از سیلی اجل عجب است   که گل بنفشه شود یا که لاله نیلوفر
وقت زندگی از حسن و وقت مرگ از غم   بهر دو حال جهان را نمود زیر و زبر
گمان برم که جهان را خدا عقوبت کرد   چرا که هجر وی از هر عقوبتست بتر
گشاده بود رخش بر جهان دری ز بهشت   نهفت چهره و شد بسته بر جهان آن در
بباغ خلد خرامید و از شمائل خویش   بباغ خلد بیفزود باغ خلد دگر
مگو که زیور حسنش فزون شود ز بهشت   که او ز چهره فزاید بهشت را زیور
چه بود این خبر این قاصد از کجا آمد   که کاش نامده بود و نداده بود خبر
بحق پناه برم کاین خبر نباشد راست   بحیرتم که چگونه چنان کنم باور
گل شگفته بیک دم چگونه ریخت ز شاخ   مه دو هفته بیکره چگونه شد ز نظر
بهار تازه بآنی چگونه گشت خزان   درخت میوه بیادی چگونه ریخت ثمر
شنیده اید که نشگفته بفسرد لاله   شنیده اید که نارسته پژمرد عبهر
امیرزاده نه ما جمله چاکران توایم   ترا که گفت که بیچاکران روی بسفر
ترا که نفع سخاوت بمور و مار رسید   بمور و مار سپردم خاکمان بر سر
ترا که از کرمت شاد بود دشمن و دوست   ز کف چو دشمن دادیم دوستی بنگر
ز رفتن تو اگر رفتگان خوشند چه سود   که ماندگان ترا ماند داغها بجگر
پدر هنوز درین ذوق بود کز سر شوق   هزار تحفه فرستند ترا ازین کشور

برای بازوی تو حرز ساز دار یاقوت ‌‌ ‌ از بهر فرق تو افسر فرستند از گوهر
ترا که گفت که از چوب نخل سازی حرز ‌ ‌ ترا که گفت که از خاک ره کنی افسر
پدر هنوز علی رغم دشمنان می خواست ‌ ‌ که بسترت کند از سیم و بالشت از زر
ترا که گفت که از لوح قبر کن بالین ‌ ‌ ترا که گفت که از خاک گور کن بستر
پدر هنوزت طوق و کمر نساخته بود ‌ ‌ که دست مرگت شد طوق و طاق گور کمر
بجای آنکه به تخت جلال بنشینی ‌ ‌ دریغ بود که بر تخته افتدت پیکر
بجای آنکه کنندت ببر لباس حریر ‌ ‌ دریغ بود ز برودت کفن کنند ببر
بجای آنکه نهی سر فراز بالش زر ‌ ‌ دریغ بود بخشت لحد گزاری سر
دریغ بود که کافور مردگان پاشند ‌ ‌ بگیسوئی که زخود داشت نکهت عنبر
تو ای کبوتر عرشی کنون ز غصه منال ‌ ‌ گر از قفس بسوی آشیان گشودی پر
ترا خدای دهد جای در کنار نبی ‌ ‌ چه این نبی پدرت باشد و چه پیغمبر
تراست جای بهر حال در کنار رسول ‌ ‌ مشو غمین که جدا ماندی از کنار پدر
بزرگوارا امیرا به بندگان خدای ‌ ‌ بسی نخواسته دادی هزار گنج گهر
اگر خدای تو یک گوهر از تو خواست مرنج ‌ ‌ که ترسم از تو برنجد حکیم داتشور
که گوهری چو نه بخشی که خواست از تو خدای ‌ ‌ چرا نخواسته بخشی به بنده بیحد و مر
و دیگر آنکه تو دانی خدای با هر کس ‌ ‌ هزار بار بود مهربان تر از مادر
هزار مادر اگر بشمریم تا حوا ‌ ‌ تمام صادر ازوییم و او بود مصدر
ولیک حکم قضا و قدر بدان رفته است ‌ ‌ که در زمانه نه بینیم غیر رنج و خطر
نهاده راحت ما را ابر رنج و ما غافل ‌ ‌ سپرده عشرت ما را ببرگ و ما ابتر
گهی بطعنه که داد آفرین چه راند جور ‌ ‌ گهی بشکوه که خیر آفرین چه جوید شر
اگر چه حق ز پی امتحان دانش ما ‌ ‌ دو صد شمال نهاده است در نهاد بشر
نگر نه داروی تلخ حکیم گاه علاج ‌ ‌ بکام ما دهد از روی طبع طعم شکر
نگر نه این رگ شریان که رشته تن ماست ‌ ‌ دهیم مزد بفصاد تا زند نشتر

ز باده تلخ ترى نیست کش خوریم بذوق
که تلخیش بطبیعت حلاوت آرد بر

زبانگ زیر و بم چنگ کی برقص آئیم
اگر بران نزند زخمه مرد خنیاگر

ولی چو عشرت عقبی نهان زدیدهٔ ماست
خواص مرگ ندانیم وزان کنیم حذر

بعیش فانی دنیا خوشیم و غافل ازین
که سود او همه سوگست و نفع اوست ضرر

براسپ چوبین کودک چه آگهی دارد
که چیست تخت سلیمان و رخش رستم زر

رئیس ده چو بدهقان همی دهد فرمان
همی چه داند خاقان کدام یا قیصر

زآب شور بیابان عرب بوجد آید
چه آگهیش که تسنیم چیست یا کوثر

چو عنکبوت مگس گیرد آنچنان داند
که اژدهای دمان را کشد بدام اندر

چو گربه حمله بموشان برد چنان داند
که قلب لشکر دارا درید اسکندر

بکرم سیب کس ار داستان پیل کند
بخویش پیچد و افسانه داندش یکسر

مگس بپرد و در چشم نایدش سیمرغ
فرس بپوید و در وهم نایدش صرصر

گمان برد حبشی در حبش که چهرهٔ او
همی بفر و بها باج گیرد از قیصر

ولی اگر بسیاحت رود بخطهٔ روم
ز شرم همچو زنان چادر افگند بر سر

ز شوق این سخن آن صفدران خبر دارند
که پیش تیر بلا جان و دل کنند سپر

بلا بلفظ عرب امتحان بود یعنی
که بنده را به بلا امتحان کند داور

ولا بزرگ بود چون بلا بزرگ بود
نشان فراخور شانست و جامه در خور بر

هزار سال فزون ست تا حسین علی
شهید گشته و نامش هنوز بر منبر

خدای در همه حالی منزه است از خلق
ولی ز غایت لطف است خلق را رهبر

برای ماست گر ایمان و کفر بخشد سود
خدای را چه که ما مومنیم یا کافر

اگر بهشت و سقر فرق دار داز پی ماست
خدای را چه تفاوت کند بهشت و سقر

ستاره تابد و پیشش یکی است پاک و پلید
سحاب بارد و نزدش یکیست خار و شجر

اگر مراد تو یزدان بود مراد مخواه
رضای دوست طلب وز رضای خود بگذر

زمن امیرا یک نکتهٔ دگر به نیوش
عبث مجوی گر از دست رفت یک گوهر

تو مالِ خویش سپاری بہر کہ چاکر تست — بدیں بہانہ کہ گوئی امین بود چاکر
چناں خدای کہ خود چاکر آفریں دانیش — بحفظ مال تو از چاکری بود کمتر
تو بشنو اندکی امروز پند قاآنی
کہ کارت آید فردا بعرصۂ محشر

در تعریف مصوّر و توصیف تصویر فرماید

آفریں بر کلک سحر انگیز آں صورت نگار — کز مہارت بردہ معنیہا دریں صورت بکار
راست پنداری مثالی کردہ زیں تمثال نقش — از عروس ملک و شوی بخت و زال روزگار
کردہ یک سو نوعروسی نقش کاندر صورتش — ہر کہ بگشاید نظر عاشق شود بی اختیار
از تنش پیدا نزاکت ہمچو نرمی از حریر — در رخش پنہاں لطافت ہمچو گرمی از شرار
خیزراں قدار غواں خد ضمیراں بو مشک مو — سیم سیما سرو بالا ماہ پیکر گل عذار
چشم او بی سرمہ ہمچوں چشم نرگس دلفریب — زلف او بی شانہ ہمچوں زلف سنبل تابدار
بی عبارت راز گوی و بی اشارت راز جوی — بی تکلم دلفریب و بی تبسم جاں شکار
بی سرود از وجد در حالت چو شمشاد از نسیم — بی سرور از رقص در جنبش چو گل بر شاخسار
از دو زلف او ودیعت ہر چہ در گردوں فریب — وز دو چشم او امانت ہر چہ در مستی خمار
فتنۂ خوابیدہ در چشمش گردہ اندر گروہ — عنبر تابیدہ در زلفش قطار اندر قطار
نونہال قامتش را لطف و خوبی برگ و بر — پرنیان پیکرش را ناز و خوبی پود و تار
جادوئی خیزد ز چشمش ہمچو وسواس از جنوں — خرمی زاید ز چہرش چون طراوت از بہار
در بہاراں باغ دید ستی کہ بار آوردہ سرو — سرو قد او نگر باری کہ باغ آوردہ بار
ہمچناں آشفتہ گردد صرع دار از ماہ نو — ز ابرویش آشفتہ گردد ماہ نو چوں صرع دار
وز دگر سو روی بر رویش یکے زیبا پسر — کز جمالش خیرہ گردد مغز مرد ہوشیار
فتنہای جور او چوں جور گیتی بی حساب — حلقہای زلف او چوں دور گردوں بیشمار
گر چنیں روئی بشب در مجلسی حاضر کنند — شمع بی پروا زند خود را براو پروانہ وار

در قفای او عجوزی دیو خوی وزشت روی | کز بنی الجان مانده در دوران آدم یادگار
موی او باریک وپرچین همچو تار عنکبوت | روی او تاریک وپرچین همچو چرم سوسمار
چانه وبینیش گوئی فربهی وزدیده اند | از دگر اعضا که آنان فربهند اینان نزار
بسکه در رخسار زشتش چین بود بالای چین | زو نظر بیرون نیارد رفت تا روز شمار
چانه وبینیش پنداری بهم چشمی هم | گوی وچوگان ساختندی از برای کارزار

در همه گیتی بدین زشتی نباشد هیچ کس
ور بود باری نباشد جز حسود شهریار

در ستایش نواب فریدون میرزا طاب ثراه گوید

ای فال سعید و بخت مقبل | وی زهرهٔ بزم و ماه محفل
تو قلبی و دلبران قوالب | تو روحی و گل رخان هیاکل
بر گرد مه شمائل تو | زلفین تو عنبرین سلاسل
دلها بسلاسل تو مشتاق | جانها به شمائل تو مائل
خون خوردنم از غم تو آسان | جان بردنم از کف تو مشکل
چهر تو درون جعد مشکین | زیر دو غراب یک حواصل
گوئی رویت بسنبل زلف | در سنبله ماه کرده منزل
چشمم فلک است وچهر تو مهر | مهری که نگشته هیچ زائل
جز زلف تو از قفای رخسار | ای آتش خوی وآهنین دل
خورشید سپیده دم ندیدم | کاورا ز قفا همی رود ظل
این زلف تو هست کز بناگوش | زی چاه ذقن شده است مائل
یانی به سپیده دم فتاده | هاروت نگون بچاه بابل
زلفین تو بر رخ از چپ وراست | آویخته روز و شب مقابل
مانند دو کفهٔ ترازو | در وزن ز یک دگر معادل

روی تو ز شب بر آورد روز — چون رای خدایگان عادل
فخر الاقبال و الاساطین — ذخر الاقران و الاماثل
فرمان فرما که دست رادش — بحر خضم است و ابر هاطل
در دشت نزال لیث غالب — بر دست نوال غیث وابل
عاجز شده اند در ممالک — از حمل نوافلش نواقل
ای مدح تو زیور مجالس — وی وصف تو زینت محافل
گر نافله فرض نیست از چه — بر جود تو فرض شد نوافل
آواز اجابت سخایت — سبقت گیرد بصوت سائل
زان سان که سبق برد مجلّی — هنگام دویدن از مؤمّل
الفاظ بدیعت از براعت — ضرب المثل است در قبائل
در نیم شبان ز دور پیدا است — آثار جمیلت از شمائل
در چشم بصیرت تو اجسام — بر سرّ قلوب نیست حائل
هر نقش که وهر داشت کردند — از پرتو هستی تو کامل
چون ماحصل جهان تو بودی — شد نظم جهان بس از تو حاصل
آری بوجود گشت موجود — ماهیّت فی یه حبس جاعل
از خشک لبی و خاکساری — دریا بوجود تست ساحل
دستت بسخا حیات جاوید — تیغت بوغا قضای عاجل
باآنکه وجود بعد موهوم — امر لبیت محال نزد عاقل
حزم تو سه بعد را تواند — مشغول کند به هیچ شاغل
آرای تو در شبان تاریک — رخشنده تر است از مشاعل
در هیچ زمان ز کسب دانش — مشغول ندارد ت مشاغل
با منع تو قهقری رود باز — زی چرخ برین قضای نازل
پیوسته شود چو پوست با گوشت — از عدل تو در بدن مفاصل

در وقف پی تمیز آیات   گر فرض نمی شدی فواصل
پیوستگی نظام عدلت   برداشتی از میانه فاصل
نادانی خود کند مسجّل   با بخت تو هرکه شد مساجل
جسم است جهان واندرو تو   چون روح نه خارجی نه داخل
چون جان با جسم و روح با تن   با ذات تو خلق شد فضائل
دست و دل و نطق و خامهٔ تو   زی جود تو بهترین وسائل
از تیغ که اژدر است آونگ   با تیغِ تو بر کتف حمائل
با نظم تو گفتهٔ نوابغ   با شعر تو چامهٔ اخاطل
یکسر همه ناقص است و هذیان   یکجا همه مهمل است و باطل
با یاری وسعت ضمیرت   تدویر شود محیط حامل
آن روز که در هزار هزار رزم   در چرخ و زمین فتد زلازل
از سهم عقاب تیر در چرخ   نسرینِ فلک شوند بسمل
بندی سر دشمنان بفتراک   چون رشته بفلکهٔ مغازل
بازوی نزار ملک و دین را   فربه سازی بسیف ناحل
ای عمّ شهنشه مکرّم   ای باس تو همچو مرگ هائل
گر فیض قبول خاطرت را   حالی شود این قصیده قابل
شاید که بمدحتش سرایند   لم یات بمثلها الاوائل
در فضل تو اهل عصر خوانند   قاآنی را ابوالفضائل
تا منطقه در دو نقطه دارد   پیوسته تماس با معدّل
از منطقهٔ جلالت تو   خورشید شرف مباد مائل

تا حشر رسد خطابت از عرش
ای فالِ سعید و بختِ مقبل

در ستایش رستم خان فرماید

من آں نشاط کزیں بزم دلستان بینم ‌‌ نہ از بہار و نہ از سیر بوستان بینم

نہ از تفرج جنت نہ از نظارۂ حور ‌‌ نہ از بہشت نہ از عمر جاودان بینم

کساں بہشت برین را دراں جہاں بینند ‌‌ من از شمائل خوباں دریں جہان بینم

ہزار شکر کہ بر رغم دشمنان حسود ‌‌ زروی دوست دل و دیدہ کامران بینم

زجام بادہ و رخسار یار بادہ گسار ‌‌ ہلال و زہرہ و خورشید را قران بینم

زابرو و مژۂ دلبران شہر آشوب ‌‌ خدنگ غمزہ زہر گوشہ در کمان بینم

زنالۂ دف و آواز چنگ و نغمۂ عود ‌‌ بدل طرب بیدن جان بتن توان بینم

پیالہ و می و ساقی و بزم را باہم ‌‌ ہلال و مشتری و ماہ و آسمان بینم

زخد و قد و بناگوش دلبران تتار ‌‌ چمن چمن گل و شمشاد و ارغوان بینم

لطرف عارض ہر یک دو زلف غالیہ سا ‌‌ دو اژدہا بسر گنج شایگان بینم

تتار طرۂ عابد فریب شان دل خلق ‌‌ چو مرغ در قفس افتادہ ز آشیان بینم

زروی تافتہ و گیسوان بافتہ شان ‌‌ طبق طبق گل و سنبل بہر کران بینم

سرین شاں متمائل شود چو از چپ و راست ‌‌ زشوق رعشہ بہ تن آب در دہان بینم

میان شان را از مو بنی توانم فرق ‌‌ زلبسکہ موہمی از فرق تا میان بینم

بہفت عضو تن از چین زلف شاں آشوب ‌‌ کمند رستم و غوغای ہفتخوان بینم

ولی بچشم تامل چو موشگاف شوم ‌‌ ز فرق تا بمیان فرق در میان بینم

میان دیدہ و دل عکس چہرۂ ساقی ‌‌ و یا سہیل یمن را بہ فرقدان بینم

یکی غزال غزلخوان گرفتہ بر کف دف ‌‌ مہ دو ہفتہ و ناہید توامان بینم

زلبس چکیدہ بجام از جبین ساقی خوی ‌‌ بطیب ساغر می را گلاب دان بینم

سرین و ساعد و سیما و ساق ساقی را ‌‌ حریر و قاقم و سنجاب و پرنیان بینم

فگندہ سایہ برخسار دوست زلف سیاہ ‌‌ ستارہ را از شب تیرہ سائبان بینم

مگر بمردمک چشم من گرفته قرار — که هر کجا که نظر افگنم همان بینم
ز مهر چهر پری چهرگان که بر رخشان — طراوت ارم و نزهت جنان بینم
دمی که از لب و دندان شان حدیث کنم — حلاوت شکر و شهد بر زبان بینم
رواج کاج و کلیسا و برنس و ناقوس — کساد خرگه و دستار و طیلسان بینم
گلاب و عنبر و شنگرف و زعفران در بزم — ز بهر نشرهٔ رخسار شان عیان بینم
ز آب دیده گلاب و ز خون دل شنگرف — ز آه عنبر و از چهره زعفران بینم
مرا این غزل که از و وحش و طیر در طربند — سزای مجلس خاص خدایگان بینم
سپهر مجد و جهان جلال و رستم خان — که جان رستمش اندر بدن نهان بینم
ملک نژادی کاندر ریاض شوکت او — سپهر را چو یکی شاخ ضیمران بینم
در آشیان همایون همای همت او — زمانه را چو یکی مشت استخوان بینم
بر آستانش غوغای چهتران شنوم — در آستینش دریای بیکران بینم
بدستش اندر در بزم چون قدح نگرم — بچنگش اندر در رزم چون سنان بینم
بطبعم آن را تسنیم جانفزا خوانم — بطعن این را تنین جانستان بینم
بعزم رزمش زلزال بوم بر دانم — بگاه بزمش آشوب بحر و کان بینم
بنزد جودش کاتش زند بخرمن بخل — سحاب را چو یکی بر شده دخان بینم
بهر کجا که حدیثی رود ز طلعت او — بهر کجا نگرم باغ و بوستان بینم
رونده کشتی عزم جهان نوردش را — ز هفت پردهٔ افلاک بادبان بینم
سنان او را احراق جسم و جان گویم — بنان او را رزاق انس و جان بینم
ثنای او را آرایش سخن یابم — ولای او را آسایش روان بینم
بزرگوارا میرا تویی که خنگ ترا — بدشت هیجا با باد همعنان بینم
ز خون‌فشانی تیغ تو تا بروز قیام — زمین معرکه را بحر بهرمان بینم
فنای دشمنت از تیغ فتنه زا خوانم — بلای دوسنت ازدر فشان بینم
بگاه کینه کمان تو و کمند ترا — نظیر ماه نو و جفت کهکشان بینم

بهای خاک درت گر دهند هر دو جهان — بخاک پای تو کش باز رایگان بینم
زمانه را که ز پیری گرفته بود ملال — بروزگار تو هم شاد و هم جوان بینم
زمین مهر تو ای ماه آسمان جلال — بخویش هر که در آفاق مهربان بینم

بدهر بخت تو تا حشر کامران بادا
چنان کش او را در دهر کامران بینم

قطعه

ای داور زمانه که از وصف رای تو — خاطر شده است مطلع خورشید انورم
از وصف خلق و رای تو تا گفته ام حدیث — مجلس منور آمد و مشکو معطرم
عرضیست مرمرا که زداید ز دل ملال — لیکن بشرط آنکه دهد گوش داورم
اکنون دو هفته است که در دار ملک فارس — بی آفتاب عون تو از ذره کمترم
نه والی ولایت و نه عامل عمل — نه خازن خزینه نه سردار لشکرم
نه میر و نه وزیر و نه سالار و نه سپاه — نه ایل خان نه ایل بیگی نه کلانترم
نه میر بهبهان و نه خان براز جان — نه قاید زیاره و نه شیخ بندرم
نه ضابط کوار و نه بیگلر بیگی لار — نه دزدگیر معبر و نه دزد معبرم
نه کدخدا نه شحنه نه پاکار و نه عسس — نه محتسب نه شیخ نه مفتی نه داورم
نه صاحب ضیاع و نه مالک عقار — نه برزگر نه راعی گوساله و خرم
نواب نیستم که دهندم بصدر جای — بواب هم نیم که نشانند بر درم
نه مرده شو نه گورکنم نه کفن نویس — نه ذکرخوان مرده نه دزد کفن برم
نه تاجر خسیسم و نه فاجر خبیث — نه غرچهٔ لئیم و نه قواد منکرم
بقال نیستم که نمایم ز نقل سود — نقال هم نیم که از آن نقل برخورم
نه شعرباف شهر نه صباغ مملکت — نه موزه دوز ملک نه دباغ کشورم
نه کاسه گر نه کاسه فروشم نه کاسه لیس — نه کیسه بر نه راه نشین نه قلندرم

نه مرد تیغ سازم و نه گرد تیغ باز   نه مهتر قبیله و نه میر عسکرم
نه شانه بین نه ماسه کشم من نه فال گیر   نه سیمیا نگارم و نه کیمیاگرم
رمّال نیستم که بقانون ابجدی   از نوک خامه نقطهٔ اعداد بشمرم
نه قاضیم که در گه تقسیم ارث شوی   بینی مساهم سپهر و دخت و همسرم
نه واعظم که ببیتی بهر فریب خلق   تحت الحنک فگنده ببالای منبرم
نه مفتیم که همچو حروف قسم زگبر   یابی بصدر بزم بزرگان مصدّرم
هم روضه خوان نیم که پی کسب سیم و زر   فتح یزید و شمر روان بینی از برم
منّت خدای را که زمین قبول تو   با هیچ فن بصاحب هر فن برابرم
قنّاد نیستم ولی اندر مذاق خلق   شیرین سخن به است ز قند مکررم
عطّار نیستم ولی اندر مشام روح   مشکین مداد به بود از مشک اذفرم
قصّاب نیستم ولی این شستری قلم   در سفک خون خصم تو ماند نشترم
ضرّاب نیستم ولی از پاکی عیار   نقد سخن کوازه زن زر جعفرم
نسّاج نیستم ولی آمد هزار بار   خوشتر بنسج نظم ز دیبای ششترم
معمار نیستم که گذارم ز گل اساس   کز قدر خود موسّس افلاک دیگرم
سلّاخ نه ولیک عدو را چو گوسفند   در مسلخ ستیزه بتن پوست بر درم
صبّاغ نه ولی چو ثیاب از خم خیال   هردم هزار معنی رنگین بر آورم
استاد شعرباف مخوان مر مرا که من   استاد شعرباف شعور مصوّرم
با این همه صناعت و با این همه کمال   در پارس بی نشان چو بشب مهر انورم
گر در دیار فارس غریبم عجب مدار   کاندر درون رشته خرمهره گوهرم
ای داور زمانه ز رفتار اهل فارس   چون بدسگال جاه تو دایم در آذرم
یک تن مرا نگفت که چونی درین دیار   تا بر رخش بدیدهٔ امید بنگرم
یک تن مرا نخواند شبی بر بخوان خویش   از بیم آن گمان که ز خوان لقمه خورم
جز چند تن که بر سر این ملک افسرند   گر شیخ و شاب را نکنم قدح کافرم

زانچند تن هم ارچه بود خاطرم ملول / لیکن به آنکه راه مکافات بسپرم
حاشا که سر کشم ز خط حکم شان برون / ور جای تاج تیغ گذارند بر سرم
فردا بر آستان شهنشه ز دست شان / دست هجا ز جیب شکایت بر آورم
زین چند تن گذشته کشم خنجر زبان / وآتش کشد زبانه چو دوزخ ز خنجرم
با خنجری چنان که کشد شعله بر سپهر / پروانه بینی از زره و خود و مغفرم
آخر نه من بدیدهٔ این ملک مردمم / آخر نه من بتارک این شهر افسرم
یارب چه روی داده که اینک بچشم شان / از خار خوارتر شده از خاک کمترم
اینان تمام قطره و من بحر قلزمم / اینان تمام ذره و من مهر خاورم
اینان ز تیرگی ظلماتند و من کنون / چون چشمهٔ حیات به ظلمات اندرم
قرن دگر نماند از ایشان نشان و من / نام و نشان بماند تا روز محشرم
بودی دو هفت سال بکرمان و خاوران / صیت جلال برشده از چرخ اخضرم
اکنون دو هفته نیست که در دار ملک فارس / پنهان ز چشم خلق چو گوگرد احمرم
این شهر قوم لوط و من ایدون چو جبرئیل / زیر و زبر همی کنم آن را به شهپرم
بوجهل وار دشمن جان منند از آنک / مدحت گر پیمبر و آل پیمبرم
با رافت تو باک ندارم ز کین شان / کاینان تمام مار سیه من فسونگرم
شاهین اگر شوند نیارند از هراس / کردن نظر به سایهٔ بال کبوترم
ور شیر نر شوند نیارند از نهیب / کردن گذر بجانب روباه لاغرم
ایران بشعر من کند امروز افتخار / در پارس چون گدا بر مشتی توانگرم
آنانکه گرد اشقر منشان بفرق تاج / در گرد شان نمی رسد امروز اشقرم
معروف بر و بحر جهانم بنظم و نثر / اینک گواه من سخن روح پرورم
کشتی فضلمی بمحیط سخنوری / از عزم بادبانم و از حزم لنگرم
گر فی المثل ز من بتو آرند داوری / حالی مرا طلب که نپایند در برم
آری توئی بجاه سلیمان روزگار / اینان چو پشه اند و من آن تند صرصرم

ایدون دو مدّعاست مرا از جناب تو / کز شوق آن دو رقص کند جان به پیکرم
یا خدمتی خجسته بفرمای مر مرا / کز رشک خون خورند حسودان اندرم
یا همتی که با دل مجموع و جان شاد / بگذارم این عیال وازین شهر بگذرم
پویم پی تظلم این ظالمان بری / تا داد دل دهد ملک داد گسترم
باده ستور چون کنم و چار ده عیال / کارد هجوم هر شب هر روز بر سرم
با خرج بی نهایت و با دخل بی نشان / مطعون هر کسانم و مردود هر درم
اکنون کنم دعای تو تا در دعای تو / خرّم مگر شود دل بیمار در برم

عمرت چنان دراز که گوید سپهر پیر
خود نامه در نوشت خداوند اکبرم

در مدح محمد شاه مبرور و لشکر کشیدن بسمت هرات

سخن گر از فرّ و جه رانی ز خسروان کهن / یکی ز شوکت شاه جهان سرای سخن
بخوانده ایم بسی بارنامهای قدیم / بدیده ایم بسی کارنامهای کهن
نه از قیاصره خوانده ایم نز کیان عجم / نه از دیالمه خوانده ایم نز ملوک یمن
چنین مناقب فرخنده کز خدیو زمان / چنین مآثر شائسته کز کیای زمن
مهین خدیو محمد شه آفتاب ملوک / سپهر عز و معالی جهان فهم و فطن
هزار لجه نهنگ است در یکی خفتان / هزار بیشه هژبر است در یکی جوشن
بگاه کینه نه بیند سراب از دریا / بوقت وقعه نداند پرند از آهن
کند نبرد اگر جهرگان اگر کالوزن / کشد سپاه اگر فرودین اگر بهمن
کدام جامه که از تیغ او نگشت قبا / کدام لامه که از تیر او نگشت کفن
کجا نشسته بود او ستاده است پشین / کجا سواره بود او پیاده است پشن
زبانگ کوس چنان اندر اهتزاز آید / که هوش پارسیان از سرود اورامن
یکی و گوش فراده بدین چگامهٔ نغز / که کارنامهٔ شاه است و بارنامهٔ من

بسال پنجه و اندازِ پس هزار و دو بیست　　چو کرد آهوی خاور ببرج شیر وطن
بعزم جالش افغان خدا ز ری بهرات　　سپه کشید و برانگیخت عزم را توسن
نگو سپاه که یک بیشه شیر جوشن پوش　　نگو سپاه که یک پهنه پیل پیلک زن
بساط شان همه هنگام خواجگی میدان　　قماط شان همه هنگام کودکی جوشن
هزار بختی سرمست و هر کدام بشکل　　چو زورقی ازو چار لنگر است آون
فراز هر یک زنبوره برکشیده زهیر　　چو اژدری که کشاید ز بوقبیس دهن
نود عرادهٔ گردنده توپ قلعه کشای　　چنانکه برکنفت باد سدّی از آهن
دمیده از دم هر توپ دود قیر اندود　　چنانکه باد سیاه از گلوی اهریمن
درخش آینه پیدا از پشت پیل چنانک　　ز اوج گنبد خاکستری عروس ختن
دو گوش توسن گردان ز عکس سرخ درفش　　چو نوک نیزهٔ بیژن ز خون نستیهن
ز کوه و دشت چنان در گذشت موکب شاه　　که از کریوهٔ کهسار سیل بنیان کن
همه ز جلدی و چستی بدشت چون آهو　　همه ز تندی و تیزی بکوه چون پازن
رسیده تا بدر حصن غوریان که بخاک　　نیافریده چنو قلعه قادر ذوالمنن
دروب او همه چون پنجهٔ قضا مبرم　　بروج او همه چون بارهٔ بقا متقن
بزرگ بار خدا گفتئی بروی زمین　　بیافریده یکی آسمان ز ریم آهن
زمین شگفت که همچون ستاره در تدویر　　هزار گنبد دوار گنجدش به شخن
هزار پهلوی پولاد خای پتیاره　　گزیده بهر حراست در آن حصار سکن
درشت هیکل و عفریت خوی و کژ مژ گوی　　سطبر ساعد و باریک ساق و زفت بدن
ز محنت سیرت و زنجیر خای و ناهنجار　　و قبح صورت و موئین لباس و رفین تن
کهین برادر دستور مرزبان هرات　　مشمّر از در کینش دو دست تا آرن
بکوتوالی آن دژ درون آن دو کان　　چنان عزیز که عزّی درون خیل شمن
سران شاه بفرمان شاه پرّه زدند　　چو لشکر اجل آن باره را به پیراهن
حصاریان پلنگینه خوی کوه جگر　　ز بهر رزم فرو چیده عزم را دامن

ز چیرگی همه مانند سیل در کهسار
ز تیرگی همه مانند دود در گلخن

جهنده از بر پیکان چو مرغ از مضراب
رمنده از دم خنجر چو گوی از مجن

همه هژبر بچنگ و همه دلیر به جنگ
همه معارک جوی و همه یلارک زن

به پیش بیلک برّنده دیده کرده هدف
به پیش ناوک درّنده سینه کرده مجن

وزین کرانه هژبر افگنان لشکر شاه
سطبر یال و قوی بال و گرد و شیر شکن

بچشم شان خم شمشیر ابروی دلدار
بگوش شان غو شیپور نغمهٔ ارغن

پرند هندی ترکان نمود از پس گرد
چو در شبان سیاه از سپهر عقد پرن

هوای معرکه از گرد راه و چوبهٔ تیر
نمود چون کتف خارپشت و پر زغن

رسید از فزع توپ اهل باره چنانک
گزندگان هوام از بخور قسردامن

نمودی از پس آن باره گرد موکب شاه
چو جرم چرخ مشبّک ز پشته پرویزن

بکوتوال حصار آنچنان جهان شد تنگ
که حصن نامی به مسعود چاه بر بیژن

جنیح گشته سپاه و سلیح گشته تباه
روان ز جسم روان گشته و توان ز تون

چه گفت گفت چه جوشیم در هلاکت جان
چه گفت گفت چه کوشیم در فلاکت تن

کنون علاج همین است و بس که برگیریم
بدست مصحف و تیغ افگنیم بر گردن

چو عجز و ذلّت ما دید و رنج و علّت ما
ز جرم و زلّت ما بگذرد خدیو زمن

دمان شدند و امان خواستند و شاه جهان
رسن کشود و ضمان گشت شان ز خلق حسن

سه روز ماند و سپه خواند و زر و سیم فشاند
سپس بسوی حصار هرات راند گرن

یکی اندیشهٔ مکّار پیشه برد خبر
بمرزبان هری کای همیشه یار محن

شه از زری آمد و بگرفت غوریان و پریر
به شاده آمد و در جاده جای داشت پرن

همی به چشم من آید که بامداد پگاه
هوا به پیر گند از گرد جامهٔ ادکن

ازین خبر دل افغان خداجیان لرزید
که روزگار ما در دست خلق با بیژن

بخواست مرکب و از جای جست و بست کمر
پی گریز و به پدرود برکشاده دهن

خبر رسید به دستور جنگ دیدهٔ او
گره فگند بر ابرو ز خشم چون سوهن

زجای جست و بشد سوی مرزبان هری … که هان بمان و میندالجین را به لجن
اگر ز جنگ گریزی ز ننگ می مگریز … روی چگونه بدین مسکنت ازین مسکن
چسان علاج گریزی که نیست راه گریز … نه کلاغ و کبوتر که بر پری ز وکن
گرفتم آنکه توانی ز چنگ شیر گریخت … گریختن نتوانی ز شاه شیر اوژن
ز چار سوی تو بربسته اندر راه گریز … تو ابلهانه بمند زین نهاده بر کودن
بدین حصار که مار است مرگ ره نبرد … نه در زجامه که در وی فرو رود درزن
یکی بمان که به بینیم کار کرد سپهر … بود که متفق آید ستارهٔ ریمن
حصار را ز پس پشت خود وقایه کنیم … زپیش بابه برانیم باره بر دشمن
بوبه گفت بدو کاینت رای مستغرب … بناله گفت بدو کاینت گفت مستهجن
بزرق می نتوان بست باد در چنبر … بکبیدمی نتوان سود آب در هاون
مگر حصار نه بنیان او ز آب و گلست … چسان درنگ کند پیش سیل بنیان کن
چو ماکیان بکراچید از غضب دستور … چو پشت تیغ بکاژ ابروان فگند شکن
که گر گریز توانی ز چنگ شه بگریز … وگرنه رنج مینداوز و گنج بپراگن
میان آن دو تن اندر ستیزه بود هنوز … که بانگ بوق بعیوق بر شد از برزن
طراق مقرعه بگذشت از دو صد فرسنگ … غبار معرکه بر رفت تا دو صد جوجن
در حصار برخ بست مرزبان هری … کشاد قفل و برون ریخت گوهر از مخزن
ز در و لعل و زر و سیم و جوزق و جاورس … ز نقد جنس و جو و کاه و گندم و ارزن
ز برد و خز و پرندین و قاقم و سیغور … ز طوق و یاره و خلخال و عقد و اورنجن
همی بداد بصاع و همی بداد به باع … همی بداد به کیل و همی بداد به من
موالیان ملک را هر آنچه بد به هرات … گرفت و برد بزندان و برنهاد رسن
ندا فگند ز هر گوشه تا مدافعه را … برون شوند ز شهر هری چه مرد و چه زن
چه بوقعه اگر اعور است اگر اعور … دمد ز کینه اگر الکن است اگر از کن
زبیل و بیلک و شمشیر و خنجر و خنجیر … برمح و ناوک و گوپال و گرزه و گرزن

بسهم و ناچخ و صمصام و خشت و دهره و شل
به تیر و نیزه و سرپاش و سیف و سام و رسن

به نیش و ناخن و چنگال و چوب و سنگ و سفال
برند واره و سوهان و گرز و تپنگ و سفن

ز هر گروه و ز هر پیشه و ز هر بیشه
ز هر سرای و ز هر خانه و ز هر برزن

ز برج و باره و ایوان و خاکریز و فصیل
ز پشت و پیش و بر و شیب و الیسر و ایمن

هم از میانه گزین کرد شش هزار دلیر
هژبر زهره و پولاد پوش و تیغ آژن

سوار گشت و سپه اندو پشت داد بدژ
به بست راه شد آمد بران سپاه کشن

ز نوک ناوک بهرام صولتان ملک
زمین معرکه شد کان سرخ بهرامن

بسی نرفت که از ترکتازهٔ لشکر شاه
ز فوج افغان بر اوج چرخ شد شیون

ز مو به چهرهٔ هر یک چو رود آمو به
ز نیزه پیکر هر یک بشکل پالاون

بسا سوار کزان رزمگه بگاه گریز
ز بیم جان و غم تن بتاخت تا به ختن

بسا پیاده که در جوی جر بخفت و هنوز
برون نکرد ز نخدانش چاک پیراهن

ز بس گروهه زنبورهای تندر غو
ز بس گلولهٔ خمپارهای تنین دن

هنوز لشکر آن مرز را بشورد دل
هنوز مردم آن بوم را بتوفد تن

از آن سپس که ز میدان فرو نشست غبار
ز آب دیدهٔ آن جادوان دود افگن

ملک پیاده شد و قبهٔ سرادق او
بهشتمین فلک آمد قرین نجم پرن

گسیل کرد به میمند و اند خود سپاه
سوی هزاره گره از برای دفع فتن

ز صد هزار هزاره یکی نماند بجای
که می نگشت گرفتار قید و بند و شکن

بسی نشد که زمستان رسید و شیر سفید
فرو چکید بعبرا ز ابر قیر آگن

هوا چو دیدهٔ شاهین سیاه گشت و شمید
سپید پر حواصل بکوه و دشت و دمن

ز کار شاه به افغان خدا رسید خبر
ز کید و بر خش از غم چکید اشک حزن

گواژه راند بدستور خویش و از دل ریش
فغان کشید و بر و طیره گشت کای کودن

نگفتمت ز پی جنگ ساز رنگ مکن
نگفتمت ز پی رزم تار عزم متن

ز خشم او دل دستور برد میدار جای
چنانکه دود به نیروی آتش از گلخن

بدو سرود که ای تند خشم کند زبان / عبث بخیره میاشوب و بر مکوب ذقن
مرا بیاد یکی چاره آمده است شگرف / که تازه گردد از و جان جادوی جوزن
شنیده ام که سفیری ز انگلیس خدای / دو سال رفت که سوی ری آمد از لندن
شگرف دانش و بسیار دان و اندک حرف / دراز فکرت و کوته بیان و چرب سخن
کنون بسوی سفیر از پی شفاعت خویش / بعجز و لابه و تیمار و آه و محنت و رن
وسیلهٔ بگمار و رسیلهٔ بنگار / فروغ صدق بجوی و در دروغ مزن
پیام ده که ملک گر گرفت ملک هری / عنان رخش نگیرد مگر بملک دکن
نه قندهار بماند بجای نه کابل / نه بامیان نه لهاور نه غزنه نه پرون
ز صوبجات بگردون شود زفیر و نفیر / ز دیرجات بکیوان رود غریو و غرن
نه ملک پونه بماند بجای نه سیلان / نه سومنات و نه گجرات نه سرنگ پتن
همه بنادر هندوستان کند ویران / چه ممبئی چه بنارس چه مچهلی چه دمن
هزاره جان کند اندر شکار پور شکار / ز خون روان کند اندر بهار پور جون
تو گر بنائی و ما را ز بند سرهانی / ز کاخ و کوخ هری بر هواز ده موزن
ورین کرانه بشاه جهان پیام فرست / بعجز و لابه و نوشابه و فریب و شکن
که حشر و ابد ما را جزای خیر فرست / کت از خدای به نیکی رساد پاداشن
نگر به ذلت ما در گذر ز زلت ما / مراد رحمت من و ارهان به رحمت و من
کرم حیات دهی لینک این هرات بگیر / درخت رحمت بنشان و بیخ قهر بکن
بشرط آنکه سفیری ز انگلیس خدای / شود به نزد تو ما را ز جرم با بیزن
زمان حرب سرآید زبان چرب مگر / دهد دوباره به قندیل بخت یاران و عن
زبسکه موی افغان و اشک و آه و اسف / زبسکه ناله و فریاد و ریو و بند و شکن
بر و زبان ملک نرم گشت و خاطر گرم / فراخ کرده بر و تنگنای بند و شکن
بری به پید فرستاد و در رسید سفیر / دو گونه حال و مقال و دو رویه ستر و علن
زبان موالف گوی و روان مخالف جوی / بیانش حاجب خاطر گمانش ساتر ظن

چو مرزبان هری را بهانه شد سپری ‌ ‌ ‌ سفیر آمد و بگذشت دور حیلت و فن
ز جنگ مدتی آسوده کامران بوده ‌ ‌ ‌ کشیده رطل امان و چشیده طعم وسن
بهار آمده وی رفته خاطر آسوده ‌ ‌ ‌ ز درد بردو عذاب خمول و سجن شجن
بجای ابر بکهسار پشته پشته گیاه ‌ ‌ ‌ بجای برف بگلزار توده توده سمن
فضای باغ معنبر ز اقحوان و عرار ‌ ‌ ‌ هوای راغ معطر ز ضیمران و ترن
دمن چو روضهٔ خضرا ز برگ سیسنبر ‌ ‌ ‌ چمن چو بیضهٔ بیضا ز شاخ نسترون
شکست ساغر پیمان و از خمار غرور ‌ ‌ ‌ دلش بسینه بجوشید همچو باده بدن
بپاره بر دو سر اندر دو باره همچو کشف ‌ ‌ ‌ بچاره تیر فگندن گرفت چون بهمن
ملک ز خشم بتوفید و لب گزید و گزید ‌ ‌ ‌ سنان گزار سپاهی قرینه با قارن
همش ز خشم دو چشم آل گشته چون لاله ‌ ‌ ‌ همش ز قهر دو رخ سرخ گشته چون روین
مثال داد که از هر کرانه پره زنند ‌ ‌ ‌ بشهربند هری از چهار جانب و جن
چهار برج زنند از چهار سوی حصار ‌ ‌ ‌ هزار بار زنه بارهٔ سپهر اتفن
درون هر یک گردان کمین کنند و زنند ‌ ‌ ‌ شراره بر دم آن مارهای مهره فگن
مگر که باره شود رخنه رخنه چون غربال ‌ ‌ ‌ مگر که قلعه شود ثقبه ثقبه چون اثر کن
در افگنند به دژ تیر چرخ و منگنجیر ‌ ‌ ‌ برآورند عدو را دمار از میهن
شگرف کندهٔ آن باره را ببیند ایند ‌ ‌ ‌ بلای و نوش و نی و مال و خانه و خاشه و شن
بمرزبان هری تنگ شد جهان فراخ ‌ ‌ ‌ چو کام اژدر بهمن ربای بر بهمن
سفیر آمد و سوگند خورد و لابه نمود ‌ ‌ ‌ چنانکه شغل شفیع است و رسم با بیزن
که مرزبان هری پایدار ز شاه امان ‌ ‌ ‌ سپس به پایهٔ تخت شه آرم از مامن
شه از سفیر پذیرفت آنچه گفت و نهفت ‌ ‌ ‌ برو گماشت رقیبی همه فراست و فن
سفیر رفت و نکرد آنچه گفت یکدوسه روز ‌ ‌ ‌ بماند و ز هر سفیر و دشان بچرب سخن
ره جدال نمود و در نوال کشود ‌ ‌ ‌ گهر به طشت بخشود و سیم و زر به لگن
بروز چارم برگشت و دیدبان ملک ‌ ‌ ‌ به شه چگونگی آورد و کار شد روشن

ملک زخشم برانگونه تند شد به سفیر / که می بر آتش سوزنده بر زنی دامن
بلاغ گفت که یا حبذا بلاغ مبین / زهی رسالت مطبوع و رای مستحسن
چو هست رای دورنگی وگر درنگ مکن / سر وفاق نداری در نفاق مزن
سفیر راستی آورد و عرضه کرد بشاه / که ای بخصم تو ناخوشتر از جحیم جهن
خلاف مصلحت ملک ماست فتح هری / که می بزاید ازین فتح صد هزار شکن
نخست باید بستن مسیل چشمهٔ آب / که رفته رفته شود چشمه سیل بنیان کن
ملک شگفت و برآشفت زانچه گفت و نهفت / زکار او رخ روشن نمود چون جوشن
سفیر طیره و شرمنده بازگشت بری / سه روز ماند و زری رخش راند زی ارمن
پیام داد بفرمان روای هند که کار / تباه گشت و نشد چیره بر سروش اهرن
سفینهٔ دو سه لشکر بشهر فارس فرست / مگر که شاه عنان باز دارد از دشمن
ملک بماند و سپه خواند و زر فشاند و نشاند / زجان جیش بجلاب عیش جوش محن
بسی نرفت که افغان خدا زسختی کار / فغان کشید و پی چاره گشت دستان زن
گسیل کرد بزرگان و موبدان و روان / بنزد شاه جهان با چنین و مویه و من
کنار هر یک از آب چشم چون چشمه / درون هر یک از باد سرد چون بهمن
شرارهٔ سخط پادشه زبانه کشید / زخشک ریشی آن خشک مغز تر دامن
چه گفت گفت که هان نوبت گذشت گذشت / زبان زجر و عقابت و قید و بند و شکن
که ناگهان خبر آمد بشه زخطهٔ فارس / که انگلیس خدا کرده ساز شور و فتن
به بحر فارس فرستاده ده سفینه سپاه / همه مصالح پیکار در وی آبستن
ملک ازین خبرش غم زدود و زهره فزود / چو لهو باده گسار از نوای زیر افگن
بخویش گفت لعزم است افتخار ملوک / نه همچو بوم ببوم خراب و کاخ کهن
بآب و گل ندهد دل کراست هوش و خرد / ببوم و بر نه نهد سر کراست فهم و فطن
همه ستایش مرد از صفات مرد بود / برای روشن و عزم درست و خلق حسن
کنون که بوم بر خصم شد خراب و یباب / جهان بدیدهٔ او تیره شد چو بیژن

بجا نماند جز این یک بدست خاک خراب   که اندرو سزوار آشیان کند کوکن
به آنکه رخت سپاریم از هرات بری   مهی دو از دل و جان بستریم رنگ حزن
مه از چهارده بگذشت تا سپاه مرا   ز محنت گشته چو کیمخت تن ز شوخ و درن
دم پلارک شان سوده از طعان و ضراب   پی نگاور شان سوده از شقاق و عرن
بموی شان همه بینی غبار جای عبیر   بجسم شان همه یابی هزال جای سمن
بویژه آنکه زمستان دوباره آمد و رفت   سمن ز راغ و گل از باغ و لاله از گلشن
همه صحائف آفاق را بیا هارد   دمنده ابر سیاه از سپید آمولن
و دیگر آنکه به بینیم انگلیس خدای   بر او که چیره بود آسموغ یا بهمن
قضای عهد کند یا به کینه جهد کند   فرشته ایست مر او را ولیل یا اهرن
اگر بصلح گراید بپادشاه جهان   عنان رزم بتابیم از سکون سکن
وگر نبرد نماید بزرگ بار خدای   بر آنچه حکم کند عین رحمتست و منن
کنون بدعوی رای رزین و فکر متین   بری جحیم چو موسی بوادی ایمن
بپای تخت سپاریم رخت تا لختی   برون ز سختی آساید و درون ز شکن
سپس خدیو برین ای دل نهاد و بخواست   کمان کشان کمین دار را ز بهر تکمن
بمیر کابل و سردار قندهار نبشت   شنگرف نامه از رنگ و بوی مینودن
حدیث رفته و آینده بر شمرد و نمود   رموز پیش و پس راز خویش را معلن
همین سلاله سردار قندهار که هست   بتخت و بخت جوان و باسم و رسم کهن
ببرد همره خویش از هرات جانب ری   بهرچه خواست نه لا گفت در جواب نه لن
نوید نامه بهرجا نوشت و زامدنش   لبسار میده روانا که آرمید به تن
شها جها ملکا ملک پرورا ملکا   توئی که جنگ تو از یاد برده جنگ پشن
ستایش تو بذات تو و محامد تست   نه از فزونی سامان و شارسان و شتن
نه وصف اینکه مکلّل بود ترا اکلیل   نه مدحت اینکه مغرّق بود ترا گرزن
ببوی دلکش خود مفتخر بود عنبر   بطیب طینت خود معتبر بود لادن

بنور خویش بود آفتاب عالم گیر   بزور خویش بود شیر غاب صید افگن
عیان شود خطر آدمی ز رنج خطیر   که تا نسوزد بو بر نخیزد از چندن
ستایش تو بملک هری بدان ماند   که نا کسی بستاید اویس را بقرن
ز فتح مکه نگوید کسی ثنای رسول   ثنای او همه از حسن سیر تست و سنن
بآب و تاب گهر را همی نهند سپاس   نزین قبل که بعمان در است یا بعدن
ثنا کنند درخشنده شمع را بفروغ   نزینکه هست مر او را ز زر و سیم لگن
تو عزم خویش همی خواستی نمود عیان   بخسروان جهانگیر و مهتران زمن
هری گرفت نمی خواستم ز بهر خراج   که صد خراج هری باشدت کهین داشن
چو هست عزم جهانگیر گو مباش هری   نه آخرش همه فز کند کردی و فزگن
بحیلهٔ که عدو کردمی مباش دژم   که کار خنجر برنده ناید از سوسن
حدیث صلح حدیبیه را ببو سفیان   یکی بخوان و بپرداز دل ز رنج و محن
همان حکایت صفین بخوان و حیلهٔ عمرو   که کرد آنهمه غنج و دلال و عشوه و شن
نه برتری ز پیمبر بباش و لا تیاس   نه بهتری ز محمد بمان و لا تحزن
بدین قصیدهٔ غرایی به بین ملکا   که با قبول تو گیتی بیز زدش به ثمن
مثل بود بجهان تا حدیث و عدو رباب   سمر بود بزبان تا و داد نل و دمن
دوام ملک خداوند تا هزاران اند
بقای بخت شهنشاه تا هزاران دن

در مدح جناب حاجی میرزا آقاسی طاب ثراه گوید

عید دانی چیست لب چون عید خندان داشتن   خند خندان جان نثار راه جانان داشتن
جان هم از جانان بود گنت داده تا قربان کنی   بهر قربان هم نباید منت از جان داشتن
پس کمالی نیست قربانی نمودن بهر عید   عید را باید بپای دوست قربان داشتن
عشق دانی چیست لب پر خنده کردن نزد خلق   بیخبر از آه و افغان آه و افغان داشتن

در حضور دیو طبعان از پی روپوش چشم
سر که کردن روی و در دل شکرستان داشتن

چون سکندر زیستن اندر دل خیال روم و روس
روی کرباس سرادق زی خراسان داشتن

گاه در عین وصال از داغ هجران سوختن
گه نشاط وصل اندر عین هجران داشتن

مار زلف شاهدان آراندن از فردوس دل
زشت باشد خلد را دهلیز شیطان داشتن

قاصد غمهاست این آهی که خیزد از درون
عیشها دارد نهانی آه پنهان داشتن

چون جمال خواجه کز صبح ازل روشنتر است
یک جهان خورشید باید در گریبان داشتن

زیور خلدند آل مصطفی وز مهرشان
دیده باید جنت و دل باغ رضوان داشتن

بی سفینه نوح گر عالم پر از جودی شود
چشم آزادی خطا باشد ز طوفان داشتن

خواجه بخشد از اشاراتت شفا نه بو علی
لقمه باید در گلو از خوان لقمان داشتن

چشم مست پیر چون بی باده مستیها کند
چشم را باید در و در دیده حیران داشتن

صاحب دیوان تواند در میان بار عام
رازها با خواجه بی تذکار و تبیان داشتن

پیش احمد خامش گویاست لیکن بایدت
علم حیدر صدق بوذر زهد سلمان داشتن

کوش همچون خواجه بدهی هر چه را آری بدست
تا جهان باری بجوشش و غنیر آسان داشتن

خود بگو جز تلخکامی چیست حاصل بحر را
زین گهر پروردن و زین در و مرجان داشتن

ابر با این تیره رخساری که پوشد روی روز
مردم چشمست و دهقان را ز باران داشتن

خواجه شو اول که یابی معنی وارستگی
پس بدانی حکمت ملک فراوان داشتن

یک سوالست از سر انصاف میپرسم ز تو
دهر را آباد خوشتر یا که ویران داشتن

بایدت بر دل نیفتد سایه دیوار حرص
ورنه با کی نیست بر گل کاخ و ایوان داشتن

خواجه بر گل می نهد بنیان تو بر دل می نهی
فرق دارد جان من این داشتن زان داشتن

تو نداری چشم حق بین کم کن این چون و چرا
خواجه را انفعی نباشد زان دو چندان داشتن

از تب حسرت فتادستی در این گفتار زشت
داروی تب نوش تا کی ننگ هذیان داشتن

جان سستت بر نتابد بار سختیهای عشق
تنک پولاد است نتوان شیشه سندان داشتن

زشت باشد بالباس کاغذین رفتن در آب
رخت خود فرسودن آنگه چشم تاوان داشتن

کوش تا چون خواجه سرتاپای گردی معرفت   ور بهار فیض در دل صد گلستان داشتن
ابر رحمت چون ببارد بهر جذب فیض او   روح باید تشنه چون ریگ بیابان داشتن
بایدت چون خواجه اوّل علمها را سر بسر   گرد کردن زان سپس بر طاق نسیان داشتن
ورنه بس آسان ترک کاریست بی کسب علوم   آه چون عارف کشیدن ذکر عرفان داشتن
یا چو موزونان ناقص هر چند بیت آخرین   نقد حال دیگران را زیب دیوان داشتن
دزدیست این غنا کز هوش طبعی هر زمان   دانهای غیر دزدیدن در انبان داشتن
گبر را کز ژند و استا لوح دل باشد سیاه   سود ندهد غالبا هیکل ز قرآن داشتن
نفس دانش شورها کن نقش دانش را که مرد   شرمش آید در بغل لعبت چو صبیان داشتن
در دو گیتی هر چه بینی یک حقیقت بیش نیست   کت نشاید مختلف زین نقش الوان داشتن
کلک قدرت نقش هر چیزی بهر چیزی نگاشت   ورنه چوبی را نشاید شکل ثعبان داشتن
می بجنباند چو کودک حمله را در مهد طبع   تا بدان جنبش رها باید ز نقصان داشتن
خاک را پنهان از آن جنبش دهد صد چاشنی   تا تواند حاصل از وی قوت حیوان داشتن
از خم جام فلاطونی شراب هوش نوش   کار دونان است حکمتهای یونان داشتن
پاک باید دل تن ار آلوده باشد باک نیست   زانکه در ظلمات باید آب حیوان داشتن
صورت قنبر بیاد آور که دانی میتوان   در سواد کفر پنهان نور ایمان داشتن
گفت عیسی را یکی ننگین چرا داری بدن   گفت باید روح پاک از کفر خذلان داشتن
فیض بسطی کز خیالت می بزاید روز و شب   چند باید نام شان فردوس و نیران داشتن
با خیال دوست بنگر روی زشت اهرمن   تا بدانی میتوان در دیو غلمان داشتن
شکوه کم کن از جهان تاز و بر آسانی که مام   طفل را از شیر گیرد وقت دندان داشتن
خوشترین کاریست مدح خواجه باید خویش را   چون صدف دائم بمدحش گوهر افشان داشتن
غوث ملت حاجی آقاسی که خواهد عفو او   خلق را هر ساعتی یک ره ز عصیان داشتن
ماه را چون تار کتان هر سر مه عدل او   تن بکاهد تا بد اندر رسم کتان داشتن
خامه اش یک شبر بی کمتر بود وین معجز است   شبر کی بی را بیک عالم نگهبان داشتن

وهم میگفت ار قدر خواهد شود شهبش پدید   عقل گفتا شرط تقدیر است امکان داشتن

در تنور چرخ بخت از قرص خور نانی قضا   گفت باید خواجه را مهمان برین خوان داشتن

عقل گفتا هر دو گیتی را نشاید ای فقیر   بر یکی ارزن چو مرغ خانه مهمان داشتن

راز گوید با خدا در از دو هام بار عام   شبلی ایشان می نشاید عشق یزدان داشتن

تا نگوئی سهم خدا را خواهد و سهم شاه را   شرک باشد عشق حق با عشق سلطان داشتن

عکس حق را بیند اندر آئینه رخسار شاه   عکس و عاکس را خود از هم فرق نتوان داشتن

مصطفی فرمود شاه دادگر سایه خدا ست   اینک این برهان گرت بایست برهان داشتن

ای خداوندی که جز شخص تو نارد هیچکس   در بدستی جا بنه افلاک جولان داشتن

نرگس از زردی و بیماری عصا گیرد بدست   کز دو چشم افگندیش زین خوی فتان داشتن

دست جودت را بنستایم که دانم معجز است   در یکی گز آستین صد بحر عمان داشتن

رایت فرماندهی بر قبهٔ افلاک زن   عار باید سر تر از این ملک ایران داشتن

همچو مشک و عنبر داری از اخلاق خویش   بس خطر خیزد دلا زین قدر احسان داشتن

چرخ هشتم مادحی مانا ز مداحان تست   نیست بیجا اینهمه گوهر بدامان داشتن

بی زبان راز دو گیتی گو که تنها خاص تست   جسم معنی راز جامه لفظ عریان داشتن

خود تو دانی کار نا آئی بجز مدح تو نیست   ای خلیفه مصطفی افرض است حسان داشتن

خود تو سر تا پا دعائی چون دعا گویم ترا
از من آمین گفتن است و دل بفرمان داشتن

در مدح حسن شه گوید

رود آموی گشت جیحون ز اشک جیحون زای من   رشک سیحون شد زمین از چشم خون پالای من

اردی علشیم خزان شد وین عجیب کاندر خزان   لاله میروید مدام از نرگس شهلای من

دیده ام اشک ریز و سینه من شعله خیز   در میان آب و آتش لاجرم ماوای من

بر نخیز زخنده ام از دل شگفتی زانکه هست   زعفران رنگ از حوادث سیمگون سیمای من

بر ندارم گامی از سستی عجب تر کز الم ... کهربا رنگست سقلابی صفت اعضای من
هر مژه خاریست در چشم عجب کاین خارها ... سالمند از موج اشک چشم طوفان‌زای من
مجمرم مانا بپاداشش از آن افروخته است ... دوزخی از دل شرار آه بی پروای من
من همان دانای رسطالیس فکرم کامده است ... در تن معنی روان از منطق گویای من
تا چه شد یارب که زد مهر خموشی بر دهن ... طوطی شیرین زبان طبع شکرخای من
من همان بقراط لقمان مان صافی گوهرم ... تا چرا بهمان رود اکنون بسوفسطای من
من همان پیغمبر ارباب نظمم کز غرور ... پشت پا میزد بچرخ سفله استغنای من
تا چرا یارب جوار این اعدا گشته اند ... چیره بر نقش سلیم عیسوی اسمای من
تیره تر گشته است بزم وین عجب کز سوز دل ... روز و شب چون شمع میسوزد ز سر تا پای من
لؤلؤ لالاست نظم آوخا کز کین چرخ ... کم بها تر از خزف شد لولو لالای من
بهر جامی منت از ساقی چرا باید کشید ... چشم من جا بست و اشک لعل گون صهبای من
طالع شورم بصد تلخی ترش کرده ست روی ... تا مگر از جان شیرین بشکند صفرای من
این مثل نشنیده خود کرده را تدبیر نیست ... تا چها بر من رسد زین کرده بیجای من
آبرویم ریخت دل از بس بهر سویم کشید ... ای دریغا برد دزد خانگی کالای من
دهر بر من دوزخست از کلفت حرمان شاه ... وای گر بر من بدینسان بگذرد عقبای من
شاه شیراوژن حسن شه آنکه گوید نه سپهر ... خفته در ظل ظلیل رایت اعلای من
آنکه فرماید منم آنکو فرستد زیر خاک ... آفرین بر آفرین چنگیز بر یاسای من
من همان هوشنگ طهمورث نژادم کآمده است ... غرقه در خون اهرمن از خنجر برای من
روید از دشت وغایم لالهٔ احمر هنوز ... از شقایق رنگ خون بدکنش اعدای من
خاک کافر دز بود تا گاو ماهی سرخ رنگ ... تا ابد از نشتر خون خصم بی پروای من
تا چه اعجاز است این یارب که ناهنجار خصم ... شکل جوزا کرد از تیغ هلال آسای من
هر که بیند حشر را داند که جز بازیچه نیست ... شورش بازار او با شورش هیجای من
آسمان گفتا بر آمد زهره ام از بیم شاه ... نیست بی تقدیم علت گونهٔ خضرای من

بدر گفتا خویش را با رای شه کردم قرین　　هر عن ناقص بکیفر زانشود اجزای من

تیر گفتا خویش را خوانم دبیر شهریار　　مخترق زانرو بپاداشش شود اجزای من

زهره گفتا مطرب خسرو ستودم خویش را　　زان سبب رجعت مقرر شد بادافرای من

مهر گفتا خویش را خواندم همال رای شاه　　منکسف گه زانشود چهر جهان آرای من

ترک گردون گفت خواندم خویش را در حشم شاه　　در نحوست شهره زانشد کوکب رخشای من

مشتری گفتا خطیب شه سرودم خویش را　　زان ندارد هیچ دانا گوش بر انشای من

گفت کیوان خویش را خواندم براز دربان شاه　　نحس اکبر گشت زانرو وصف جانفرسای من

هر یکی ز آلات رزم و بزم شه گفتند دوش　　طرفه نظمی لغز تر زین گفتهٔ غرای من

تیغ شه گفتا نهنگی بحر موجم کامده است　　عظم اعدا طعمه و دست ملک دریای من

رمح شه گفتا منم آن افعی پیچان که هست　　اژدها پیچان ز نیش نیش جانفرسای من

کوس شه گفتا منم آن لعبت تندر خروش　　کآسمان در گوش دارد پنبه از آوای من

خنجر شه گفت من مستسقیم زانروی هست　　خون خصم شاه علاج درد استسقای من

تیر شه گفتا عقابی تیز پرم کامده است　　آشیان مرگ منقار شرر نگ آلای من

گرز شه گفتا من آن کوه دماوندم که هست　　در بر البرز برن پادشه ماوای من

خود شه گفت ابلق من تیر پیکر طائر است　　کآشیان فرموده اندر فرق فرقدسای من

درع خسرو گفت من شستم تن دارا نهنگ　　حلقه اندر حلقه باشد سیمگون سیمای من

خنگ خسرو گفت آن شبدیز صرصر جنبشم　　کز پی جولان سزد هفت آسمان صحرای من

رایت شه گفت من آن آیت فتحم که هست　　طرهٔ رخسار نصرت پرچم یلدای من

بزم شه گفتا منم فردوس و ساغر سلسبیل　　ساقیان غلمان و حوری طلعتان حورای من

دست شه گفتا منم آن ابر نیسانی که هست　　بحر را مخزن تهی از همت والای من

جام دارا گفت مانا کوثرم زانرو که هست　　بزم عشرت خیز خسرو جنت الماوای من

رای شه گفتا منم موسی و خصمم سامری　　تا چه گوید سحر او با معجز بیضای من

کلک شه گفتا منم اسکندر صاحبقران　　نقش من ظلمات و آب زندگی معنای من

خسروا اگر چند روزی گشتم از درگاه دور — درازای این جسارت کرده چرخ ایذای من

گر بنادانی ز من دانی گناهی سرزده است — این جهانسوز تو واین فرق فرقدسای من

همسری با ناظر منظور بد منظور از انک — او بهر کاری نظر دارد باسترضای من

ور گناهی در حقیقت نیست تشریفیم درست — تاز تشکیک بلا ایمن شود بالای من

دبیر بائی داورا چندانکه گوید روزگار

برسر آمد مدت دوران تن فرسای من

فی المدیحه

دوش که شاه اختران والی چرخ چارمین — کرد زاوج آسمان میل بمرکز زمین

من ز پس نماز فرض اندر خانهٔ خدا — بر نهجی که وارداست از در شرع و راه دین

کردم نزی سرای خود میل و زدم قدم برون — گشته جهان بکوه و در گه بیسار و گه یمین

چشم بپای و پا بره نرم گرای و کندرو — دل بخیال و گه بگه تفته و در هم و غمین

گاه هوای فال و فر گه بخیال سیم و زر — گاه اندیشهٔ خطر گاهی فکرت دفین

نقش بفکر عز و شان تن بهوای آب و نان — دل بوصال دلستان لب بخیال ساتگین

زمزمه هر دم بلب از پی جام پیرزنی — وسوسه بجدم بدل از غم یار نازنین

کایا آن فرشته خود در چه مکانش گفتگو — ایدر یا که هم نفس ایدو یا که هم نشین

حالی از دو چهر او وان دو کمند خم بخم — چیند شاخ ضیمران بوید برگ یاسمین

پاس دگر چو بگذرد بستر خواب گسترد — تا بفراش خوابگه تن دهد آن بلای دین

آنگه از غضب مرا هر سر مو شود به تن — همچو سنان گستهم راست بزیر پوستین

غیرت عصمتم بدان دارد تا کشتم بجنول — لاشه خود ز تیر غم پیکر او به تیغ کین

باری بس خیالها بگذشت اندرم بدل — تا بگذشت ساعتی زاول شب بهان وهین

تیره هنوز من در آن اول شب که ناگهم — گشت ز خم کوچه طالع صبح دو یمین

در شب تیره ای عجب بنمود آفتاب رو — گرچه بر آفتاب نی کرده دم هیچگه قرین

ماند چو من دو چشم من خیره ز فرط روشنی   کاین شب نی کلیم چون بیضایش اندر آستین
چون سوی اوپس از وله نیکو بنگریستم   دیدم یار مهر سد باد ورخان آتشین
چشمش یک تتار فن چهرش یک بهار گل   جعدش یک جهان شکن زلفش یک سپهر چین
قدش یک چمن نهال اما بر سرش ارم   لعلش یک یمن عقیق امّا با شکر عجین
نازک چون خیال من نقش میانش در کمر   زیر کمرش کوه ساں شکل سرین ز پس بین
آیت حسن و دلبری از خم طرّه اش عیاں   راست چو نقش نصرت از رایت پور آبتین
بسکه مهیب و جان شکر چشمش در گه نگاه   گفتی در دو چشم او شیر ژیاں بود مکین
هر چه شکنج و پیچ و خم بود بزلف او نهاں   هر چه فریب و رنگ و فن بود بچشم او ضمین
چشمم بر جمال او روشن گشت و گفتمش   لعل تو چیست گفت هی شادی یک جهان حزن
گفتمش ای بدیع رخ اهلاً و مرحبا بیا   گفت بروان شه جان من باد هزار آفرین
وا دیدوں خیره مانده ام تا چه دهم جواب اگر   شرح زین حکایتم پرسد خسرو گزین

آنکه بر آستان او بوسه همی دهد بنال
آنکه بخاک راه او سجده همی برد تکین

در مدح شجاع السلطنه مغفور حسن علی میرزا گوید

عید است و ساقی در قدح صهبا ز مینا ریخته   در گوهر الماس گوں لعل مصفّا ریخته
کرده پی اکسیر جان در طلق زر نیخ روان   در ساغر سیماب ساں گوگرد حمرا ریخته
آب از سراب انگیخته آتش ز آب انگیخته   ز آتش حباب انگیخته در جرعه دریا ریخته
می موجزن در مشربه زاں موج غم تیه   اندر هلال یکشبه عقد ثریّا ریخته
پیمانه کاس من معین عذرا عذاراں حور عین   در بزم چوں خلد برین طرح دلآرا ریخته
مجلس بخوبی چوں ارم زرّین پیاله جام جم   زنجیرها بر پای غم از موج صهبا ریخته
دف بر شبیه دائره بر چنبرش صد چنبره   با هم بطرح مشوره طرح مواسا ریخته
خنیاگراں بر بسته صف در چنگ چنگ و نای و دف   طرح نشاط از هر طرف در بزم دارا ریخته

دارای اسکندر حشم هوشنگ طهمورث خدم
کز ابر کف گاه کرم لولوی لالا ریخته

مطلع ثانی

صبح است و بر طرف خونست عمدا ریخته | با اطلس چینی فلک بر فرش دیبا ریخته
شنگرف بر قرطاس بین بیجاده بر الماس بین | گرد زمرد طاس بین یاقوت حمرا ریخته
تیغ سحر بی تاب شد انجم از فلک پرتاب شد | زان زهرهٔ شب آب شد وز زهره صفرا ریخته
افراخت فروردین علم شد لشکر دی منهزم | صبح از شفق آتش زدم بر دفع سرما ریخته
یا خون شب را ناگهان کز وی سوادی شد عیان | از نشتر خور آسمان بر دفع سودا ریخته
یا بی شجاع السلطنه چون شیر دشت ارجنه | خون دلیران یک تنه در دشت هیجا ریخته
آنکو ز تیغ جانستان وانکو ز قدر بیکران | هم خون سلطان ارسلان هم آب بغرا ریخته
رمحش چو ماری جانگزا آتش فشان چون اژدها | بر پیکر خصم و غازیان زهر افعی ریخته
تیغش سمندر طینتی طوسی هندی فطرتی | رومی ز زنگی هیبتی آتش ز اعضا ریخته
آتش دل و پولاد رگ وانگه بهیأت چون کجک | وز فرق پیلان یک بیک خون چپ و بالا ریخته
اقبال و دولت شایقش تایید و نصرت عاشقش | پیوسته اشک وامقش بر روی عذرا ریخته
جرم کواکب نیست هان چون گوهر از هر سو عیان | رشحی ز دست درفشان بر طاق خضرا ریخته
طبعش نهالی بارور جودش شگوفه لطف بر | پیوسته در شاخش ثمر در باغ دیبا ریخته
هم پالیش از دالنشوری بر فرق مهر و مشتری | هم آب ابر آذری از طبع والا ریخته
رمحش بقیق دشمنان بار زهر آلوده سنان | لیکن بکام دوستان زان زهر حلوا ریخته
در قعر دریا شد صدف بر خجلت خود معترف | تا شبه لآلی زابر کف شرقا و غربا ریخته
تیغش هلال آسا ستی از لمعه چون بیضا ستی | بر جسم تن اعدا ستی زان شکل جوزا ریخته
در عهدش اصنام ستم افتاده بر خاک عدم | چونانکه از طاق حرم شد لات و عزی ریخته
ای حرز جانها نام تو دور طرب ایام تو | دست فلک در جام تو شهد مصفا ریخته

از سدهٔ ات نازل انس بین بر سدرهٔ عرش برین   بر فرهٔ ات جان آفرین فر همو فا ریخته
تیغت بخون آلبستنی وز خون کنارش گلشنی   صد رود خون از هر تنی روز وغا با ریخته
کلکت کشیده ست از رقم بر نقش انگلیون قلم   در قالب موتی از دم روح معلی آ ریخته
زان هندی دریا نشین تیر فلک عزلت گزین   سر برده اندر آستین گوهر ز شهلا ریخته
ماری بود خوش خال و خط بر روی زهر رنگی نقط   در کام خصمان بی غلط زهر آشکارا ریخته
مشک آورند از ملک چین و رفته در مغرب زمین   شک ای مغان آورده بین در چین طغرا ریخته
گه رفته در هندوستان آلوده از عنبر دهان   طوطی صفت در کام جان شکر ز آوا ریخته
روزی که از گرد سیه جلباب بندد مهر و مه   گردد ز هر سو خاک ره در چشم بینا ریخته
هامون شود آمون خول صحرا شود سیحون خون   وز هر جهت جیحون خون بر خاک و خارا ریخته
اندر زمین دست فلک بر آتش افشاند نمک   سیماب در گوش ملک بینی ز هرا ریخته
پولاد سنجان در وغا بر بارهٔ پولاد خا   هر یک ز هندی اژدها خون چلیپا بالا ریخته
هنگام رزم از هر کران گردد ز تیغ خونفشان   خون از تن قربانیان چون عید اضحی ریخته
هر صارم هندی نسب پوشد تن چینی سلب   ناری شود ذات لهب بر کشت جانها ریخته
چون تو برون آیی ز صف کف بر لب و خنجر بکف   بر چهر چون ماهت کلف از گرد عنبرا ریخته
از خون خصم بوالهوس جاری کند رود ارس   تیغت که اندر یک نفس صد خون به تنها ریخته
هر کس پی اخذ بقا کالا فشاند در وغا   از ابلهی خصم دغا جان جای کالا ریخته
ای خنگ گردون مرکبت نصرت روان در موکبت   بر طور جانها کوکبت نور تجلی ریخته
مانا بمرگ ناگهان تیغت بود جان در میان   کز بدکنش بگرفته جان خونش مفاجا ریخته
با همتت ای دادگر دریای اعظم در نظر   آبی ست اندر رهگذر از مشک سقا ریخته
پیرار فروردین به ری کردی چو جشن عید طی   زی ملک خود راندی ز ری طرح تماشا ریخته
هم پار در آتشکده آراستی جشن سده   از قهر نار موصده بر جان اعدا ریخته
در شش طراز اسپهان هم دادی طراز جشن جم   در کام جانها از کرم نقل مهنا ریخته
ساغر زمی اندوخته کندر بکندر سوخته   در مجمره افروخته عود مطرا ریخته

ماهی بعشرت همچنین تا سال دیگر طرح دین — از نصرت جان آفرین اندر بخارا ریخته
ای شاه قاآنی منم خاقانی ثانی منم — نی آب خاقانی منم زین نظم غرا ریخته
اکنون منم در شاعری قائم مقام عنصری — از نقش الفاظ دری بیرنگ معنی ریخته
تا هست ازین اشعار تر در صفحهٔ گیتی اثر — هر دم ازو گنج و گهر در سمع دانا ریخته
فرخنده بادا فال تو پاینده ماه و سال تو — نور هدی بر حال تو ز اسماء حسنی ریخته

کاخ ریاست منزلت بزم کیاست محفلت
فیض کرامت بر دلت ایزد تعالی ریخته

در ستایش شجاع السلطنه حسن علی میرزا فرماید

دوش در آمد از درم آن مه برج دلبری — سود بر آسمان سرم از در ذره پروری
از دو کمند گیسوان و ز دو کمان ابروان — بسته دو دست جاودان داده بچرخ چنبری
گر به دو زلفگان او شاه طغان نظر کند — همچو کبوتران زند بر در او کبوتری
ساعد صاف چون سمن عارض تر چو یاسمن — مقصد شیخ و برهمن رشک بتان آزری
ماه فلک ز روی او خاک نشین کوی او — سنگ سیه ز موی او جسته رواج عنبری
غیرت سرو و یاسمن آفت جان مرد و زن — غارت عقل و هوش من حسرت ماه و مشتری
گفت که ای اسیر تب خستهٔ محنت و کرب — چند بپوئیه تعب پایهٔ مرگ بسپری
شکوه بر از غم زمان پیش سکندر جهان — تا نه خوری ز بیم جان هر قدمی سکندری
شاه جهان حسن علی فارس عرصهٔ بلی — غازی دشت پر دلی مهر سپهر سروری
آنکه بگاه حشمتش شمس نموده شمسهٔ — و آنکه ببزم عشرتش کرده هلال ساغری
و آنکه چو پور آبتین کرده ز گرز گاو سر — مغز سپرده آک را طعمهٔ مار حمیری
آهوی چرخ رام او شیر فلک بدام او — ملک فلک بکام او بر ملکش بهادری
آتش زار تشت اگر قبلهٔ خاص و عام شد — خاک سرای شاه بین معبد آدم و پری
رومی روز در برش همچو غلام خلخی — زنگی شام بر درش همچو سپاه بربری

بود اگر بطوس در اژدر اهرمن شکر | تا بحسام سام یل زود نمودش اسپری

شاه بطوس اندرون بست و درید و ریخت خون | هر که ز طالع زبون کرد ز کینه اژدری

رستم یل ز خستگی تافت ز روی تن عنان | بر لب رود هیرمند با همه دلاوری

گفت که نیست کارگر تیر و سنانش بر بدن | زانکه نموده بر تنش زارد هشت ساحری

هان بکجاست روی تن تا ز خدنگ پادشه | کالبدش زره شود با همه روی پیکری

ای شه آسمان حشم کارگشای ملک جم | داور کشور عجم وارث تاج نوذری

چرخ به پیش موکبت غاشیه بر کتف کشد | ماه نوت شود عنان چرخ کند تگاوری

خصم تو مار جانگزا نیز تو آتشین قبا | شخص تو هوشنگ ساختش چو انگشتری

تات چو مرکز آسمان جا بکنار خود دهد | زاو آن شکل خویشتن خواست بهیئت کری

نی غلطم که آسمان پیش تو هست نقطه سان | وز پی صولجان تو کرده چو گو مدوری

پادشهی ترا سزد ورنه بغیر لاغ نه | کوکبهٔ ملک شهی حشمت و جاه سنجری

دست کریمت از کرم غیرت ابر بهمنی | طبع همیمت از همم رشک سحاب آذری

چهره بخت در کفت داو بروی داو کش | تا ببری بدستخون داو فلک بششدری

رونق دین جعفری گرچه به تیغ دادهٔ | لیک ز بذل بردهٔ رونق جود جعفری

مهر ز شرم رای تو از عرق جبین شود | غرقه به بحر چارمین گر نکند شناوری

خصم تو گر درین زمان لاف انا الهی زند | جملهٔ خلق آگهند از حرکات سامری

پادشها جبیب تو چون ز ثنات دم زند | نیست عجب گر از سخن فخر کند بر انوری

لیک بجانش ز آسمان هر نفسی غمی رسد | چون شود از زمرحمت غم ز روانش بستری

جنس هنر کجا برد پیش تو گر نیاورد | دانی کاندرین بلد تنگ شد است شاعری

تا که نجات هر تنی هست ز دین احمدی | تا که صفای هر دلی هست ز مهر حیدری

باد مخالف ترا غی و ضلال بو لهب | باد موالف ترا جاه و مقام بوذری

چهرهٔ دوستان تو گونهٔ دشمنان تو
این ز فرح معصفری وان ز الم مزعفری

در مدح مقرب الخاقان معتمد الدوله منوچهر خان فرماید

ماه من ماند بسرو ار سرو جولان داشتی
سرو من ماند بمه ار ماه دستان داشتی

ماه بودی ماه اگر چون سرو بودی بر زمین
سرو بودی سرو اگر چون ماه جولان داشتی

سرو من ماند بماه و ماه من ماند بسرو
سرو اگر مه مه اگر سرو خرامان داشتی

سرو را ماند ببالا ماه را ماند برخ
ماه اگر گفتی سرود و سرو اگر جان داشتی

سرو بودی سرو اگر با مردمان گفتی سخن
ماه بودی ماه اگر چاه زنخدان داشتی

گفتمش سرو روان و خواندمش ماه تمام
سرو اگر بودی کمان کش ماه خفتان داشتی

قد او سرو است و مویش مشک و رویش ماه اگر
سرو بار و مشک چین و ماه مژگان داشتی

آفتابش خواندمی بی گفتگو گر آفتاب
از زنخدان گوی و از مشکین الف چوگان داشتی

پرنیان بودی بنرمی پیکرش گر پرنیان
با همه نرمی دلی چون سخت سندان داشتی

از فراق تو نتا مجنون شدی هر کس چو من
جان بریان جسم عریان چشم گریان داشتی

همچو رخسار تو صادق بود در دعوی حسن
هر که چون زلفین مفتونت دو برهان داشتی

گر نه کردی عدل سالار جهان تعمیر ملک
ملک شهر را شورش حسن تو ویران داشتی

داور گیتی منوچهر آنکه بر سودی بعرشش
چرخ چارم گر چنین خورشید تابان داشتی

کی ربودی اهرمن انگشت جم انگشتری
آصفی گر اینچنین دانا سلیمان داشتی

کوه بودی توسنش گر کوه بودی ره نورد
برق بودی خنجرش گر برق باران داشتی

گاه غوغا شرزه شیرش گفتمی گر شرزه شیر
از سنان چنگال و از شمشیر دندان داشتی

روز هیجا زنده پیلش خواندمی گر زنده پیل
از کمند جانستان خرطوم پیچان داشتی

توسنش باد وزان استی اگر باد وزان
جنبش برق و شکوه کوه و شهلان داشتی

اهل شرق و غرب گشتندی ز پا تا فرق غرق
گر سحابی چون عدویش چشم گریان داشتی

خنجر خونریز او را خواندمی رخشنده برق
برق اگر چون بر موج انگیز طوفان داشتی

قدرش ار بودی مجسم صد هزاران ساله راه
برتری از منظر برجیس و کیوان داشتی

قهر جانکاهش اگر گشتی مصوّر در جهان	چنگ شیر و سهم پیل و سمّ ثعبان داشتی
در کفش شمشیر بودی اژدها گر اژدها	چون نهنگان جایگه در بحر عمّان داشتی
میزبان گشتی اجل چون تیغش ار بر خوان رزم	دیو و دد را تا بروز حشر مهمان داشتی
گر نسیم خلق او یکره وزیدی در جهان	سال و ماه و هفته گیتی را گلستان داشتی
مرگ مانا زادهٔ شمشیر گیهان سوز اوست	ورنه چون آلام دیگر مرگ درمان داشتی
حزم او گر خواستی از روی حکمت پیل را	در دهان پشه تا حشر پنهان داشتی
حاشا لله گر کسی ویرا ستودی در سخا	گر سخای چون سخای معن قاآن داشتی
بر روانم طعن و لعن ار معن قاآن هیچ یک	همچو کهتر چاکرانش فضل و احسان داشتی
در صدف هر قطره اش میگشت صد عمّان گهر	تشنگی با جود او گر ابر نیسان داشتی
بود ارش ترکمان چون او اگر مانند او	مرگ یکسو نهان در پیش ترکان داشتی
خنجرش گر خواستی در روز هیجا خلق را	از لباس زندگی چون خویش عریان داشتی
گر نبودی عفو او عدلش ز روی انتقام	بر گلوی مه طناب از تار کتان داشتی
حاجب مهرش اگر قهرش نگشتی گاه گاه	زینهار از هیچ عاصی بیم عصیان داشتی
ملک بخشا تا ابد آباد بودی ملک فارس	از ازل گر چون تو سالاری نگهبان داشتی
مر ترا گردی مفوّض شهریار ملک بخش	ملکی از صدره فریدون از ملک گیهان داشتی
ور ترا بودی مسلّم ملک ایران این چنین	کافرم گر روس هرگز قصد ایران داشتی
بود چون حزم تو گر حزم سکندر پایدار	دولتش تا کی بروز حشر پایان داشتی
گر بشوخی جاهلی گوید که قاآنی راد	داشتی حب وطن در دل گر ایمان داشتی
گو مکش خود کافرم گر هیچ مومن بیش ازین	جایگه در ملک شیراز از دل و جان داشتی
می نبد در پارس ادی تا ورا بخشند مراد	ورنه کی بیچاره عزم یزد و کرمان داشتی
شیر گردون را ورا افگندی بگردن پالهنگ	چون تو در دل هر که مهر شیر یزدان داشتی
حیدر صفدر که گر با عرش میبرفتی بخشم	از زبونی عرش را با فرش یکسان داشتی
گر نبودی روز هیجا پای عفوش در میان	ضرب بازوی ویش خلل در چار ارکان داشتی

دربداماں ولای اوزدی ابلیس چنگ   از عطای کردگار امید غفران داشتی

یوسف اربر رشتۂ مہرش نجستی اعتصام   کی خلاصی از مضیق چاہ و زندان داشتی

مختصر گو عبز ذات او نبودی در جہان   واجبی در بر اگر تشریف امکان داشتی

ای دربغا نیستی در دار دنیا مصطفےٰ   ورنہ در مدحش مرا انباز حسان داشتی

ختم کن قاآنیا گفتار کز گفتار تو

وجابہ کردی کوہ اگر گوش سخندان داشتی

فی المدیحہ

کشودی زلف قیر آگین جہان را قیروان کردی   نمودی چہر مہر آئین زمین را آسمان کردی

قمر آوردی از گردون بشاخ نارون بستی   گہر دزدیدی از عمان نہان در ناردان کردی

بدان فتراک گیسو نرم نرمک پای دل بستی   وزآن شمشیر ابرو اندک اندک قصد جان کردی

دو پر چین کردی از سنبل بگرد یک گلستان گل   وزآن پرچین پر چین چشم نژند و ناتوان کردی

نمودی چہرہ ماہ آسمان را ز آستان راندی   گشودی غنچۂ گنج شایگاں را رایگان کردی

دو جلباب از شب مشکین فگندی بر مہ و پروین   و یا در بارۂ ماچین دو برج از قیروان کردی

ز غمم چون شام تاریکست روز روشنم تا تو   شب تاریک را بر روز روشن سایبان کردی

ز چین گیسوی مشکین فگندی رخنہ ام در دین   جزاک اللہ خیر الجزا زہ کارستان کردی

ز لبس نامہربانی با من ای آرام جان کردی   فلک را با ہمہ نامہربانی مہربان کردی

نگارا دلبرا یارا دلآرا ما وفادارا   خجل زین نامہابادی کہ ما را بی نشان کردی

پری بگریزد از آہن تو ای ماہ پری چہرہ   چرا یک پارہ آہن را نہاں در پرنیان کردی

در اول ارغوانم را نمودی زعفران و آخر   ز خون دیدہ و دل زعفرانم ارغوان کردی

چہ دہقانی کہ گہ در زعفرانم ارغوان کشتی   چہ صبّاغی کہ گاہ از ارغوانم زعفران کردی

نگفتم زلف تو دزداست از کیدش مباش ایمن   از و غافل شدی تا یک طبق گوہر زیان کردی

کس از ہندو نشود ایمن کہ بسپارد بدو گوہر   تبارک الس سادۂ کو را امین خود گمان کردی

سیاهی خانه کن را اختیار انجمن دادی ‌ ‌ ‌ غرابی راهزن را رهنمای کاروان کردی
نه این زلفت همان هندو که دل دزدیدی از هر سو ‌ ‌ ‌ کجا دیدی امانت زو که او را پاسبان کردی
نه این زلفت همان رهزن که میزد راه مرد و زن ‌ ‌ ‌ چه موجب شد که او را خازن گنج روان کردی
نه این زلفت همان زنگی کش از روم است دلتنگی ‌ ‌ ‌ چه شد کاوردی و در مرز رومش مرزبان کردی
نه این زلفت همان کافر که بردی دین و دل یکسر ‌ ‌ ‌ چه شد کاندر حریم کعبه او را حکمران کردی
نه این زلفت همان شیطان که خصمی داشت با ایمان ‌ ‌ ‌ چه شد کادم صفت زینسان نخواهیش رایگان کردی
نه این زلفت همان زاغی کزو ویرانه هر باغی ‌ ‌ ‌ چه شد کان زاغ را بر باغ عارض باغبان کردی
گره کردی چو مشت پهلوانان زلف مشکین را ‌ ‌ ‌ بصد نیرنگ و فن افتاده را پهلوان کردی
الا ای زلف خم در خم چرائی این چنین درهم ‌ ‌ ‌ چه شد کامروز با ما هم ز نخوت سرگران کردی
گهی بر مه زدی پهلو گهی با گل گرفتی خو ‌ ‌ ‌ گه از چنبر نمودی گو گه از چین صولجان کردی
ز بس چین و گره داری بتن مانا زره داری ‌ ‌ ‌ خدنگ کین بزه داری ازان قد چون کمان کردی
نه ماری از چه بر گنج لآلی پاسبان گشتی ‌ ‌ ‌ نه زاغی از چه بر شاخ صنوبر آشیان کردی
نه طاوسی چرا بر ساحت جنت قدم سودی ‌ ‌ ‌ نه شیطانی چرا بر روضه رضوان مکان کردی
تو خود یک مشت مو افزون نه ای زلف چیرانم ‌ ‌ ‌ که چون از بوی جان پرور جهان را بوستان کردی
همانا نافه چینی نهفتی زیر هر چینی ‌ ‌ ‌ و یا آهوی تاتاری به زناری نهان کردی
زموی اینچنین بوئی مرا بالله شگفت آید ‌ ‌ ‌ سیه زلفا مگر جیب و بغل پر مشک بان کردی
کجا استغفر الله مشک و بان این بوی و این نکهت ‌ ‌ ‌ سیه زلفا گمانم آستین پر ضیمران کردی
نه هرگز حاش لله ضیمران این طیب و این طیبت ‌ ‌ ‌ سیه زلفا یقین جا در بهشت جاودان کردی
علی الله عارض حور جنان این زیب و این زینت ‌ ‌ ‌ سیه زلفا مگر روح القدس را میهمان کردی
نیاید از دم روح القدس این طیب طوبی لک ‌ ‌ ‌ که از یک بوی جان پرور جهانی شادمان کردی
سیه زلفا تو خود برگو چه کردی تا شدی مشکین ‌ ‌ ‌ که من اینها که بشمردم نه این کردی نه آن کردی
ولیکن برده ام بوئی که این بو از چه شد پیدا ‌ ‌ ‌ چرا سربسته گویم کاینچنین یا آنچنان کردی
معاذالله بهشت جاودان این راح و این راحت ‌ ‌ ‌ سیه زلفا مگر الفت تو با حور جنان کردی

نهانی رشوتی دادی نسیم صبح را وز او
غباری عاریت از درگه فخر زمان کردی

در ستایش جناب جلالت مآب میرزا کاظم نظام الملک

چو دولت جمع گردد با جوانی / جوان لذت برد از زندگانی
بمانند نظام الملک کاو را / خدا هم داده دولت با جوانی
نمی گنجد جهان در جامه از شوق / ز بس دارد بر ویش شادمانی
چه خوب و خوش طراز افتاده الحق / بر اندامش لباس کامرانی
برقص آید سپهر از ذکر نامش / چو مست می ز الحان اغانی
همای همتش در هر دو عالم / نگنجد از چه از تنگ آشیانی
چو مدح او کنم اجزای عالم / زبان گردند از همداستانی
هنر در گوهر پاکش نهفته / بکردار معانی در مبانی
ز حرص مدح او بی منت لفظ / ز دل هر دم بگوش آید معانی
محیط عرش را سازد مثل / محیط خاطرش از بیکرانی
دقائق در حقائق درج دارد / بکردار ثوالث در ثوانی
زمیل جود بیند در دل خلق / ز رخ آمال و رخسار امانی
کلامش تالی عقد اللآلی / بیانش ثانی سبع المثانی
زهی ای آنکه با یکران عزمت / نیارد خنگ گردون همعنانی
ملکشاه نخستین است خسرو / تو در پیش نظام الملک ثانی
بسان نقطهٔ موهوم خصمت / نیاید در نظر از بی نشانی
فلک گر چه زبردست است و چیره / نیارد با تو کردن پهلوانی
کمند رستمی چون تاب گیرد / نیارد تاب کاموس کشانی
از آن خندد بخصمت هر زمان چرخ / که بیند روی بختش زعفرانی

تواند عزم و حزمت در سفائن   کند این لنگری آن بادبانی
زشوق آنکه زودش می ببخشی   زکان با سکه خیزد زر کانی
خداوندا زین مداح دیرین   همانا داری اندک دل گرانی
شنیدم گفته قاآنی از چه   نمی جوید به بزم من تدانی
ززحمت دادن خود شرم دارم   ازان در آمدن کردم توانی
بترسیدم که گر ارنی بگویم   ز دربان پاسخ آید لن ترانی
اگر هر خشمی از تا مهربانیست   بمن خشم تو هست از مهربانی
وگر هم در دلت غیظی است شاید   که هم والکاظمین الغیظ خوانی
الا یا سرورا از چرخ دارم   حدیثی خوش چو وحی آسمانی
مگردی با فلک کردی عتابی   که دوش آمد بر من در نهانی
همی گفت و همی هردم ز انجم   دو چشمش بود در گوهر فشانی
که اجداد نظام الملک را من   چه خدمت ها که کردم در جوانی
زحل را هر شبی گفتم که تا صبح   کند در هر گذرگه دیده بانی
به مریخم سپردم تا کشد زار   عدوشان را به تیغ قهرمانی
بگفتم مشتری تا بر شرفشان   کند هر عید ساز خطبه خوانی
بخوان جودشان از ماه و خورشید   همی از سیم و زر بردم اوانی
بدان عفت که دانی زهره ام داشت   که هرگز کس ندیدیش عیانی
برقص آوردمش در بزم عشرت   بشب های نشاط و میهمانی
چو گشتم پیر و در میدان غم کرد   قدم گوی و پشتم صولجانی
نظام الملکم اکنون کرده معزول   ز دربانی و شغل پاسبانی
مرا هم عرضگی خاص است بشنو   که در خلوت بعرض شه رسانی
که قاآنی بس از سی سال مدحت   که شعرش بود چون آب از روانی
ز شاهنشاه و اجداد شهنشاه   گرفتی گنجهای شایگانی

گهی در جشن ها خواندی مدایح | گهی در عید ها گفتی تهانی
کنون پژمرده از بیداد گردون | چو اوراق گل از باد خزانی
بجای گنجهای شایگانش | رسد بس رنجهای رایگانی
مهل تا این ستم با او کند چرخ | چه شد آن خصلت نوشیروانی
بر آنکس کاین ستم بر او روا داشت | رسید ار چه بلای ناگهانی
ولی چون سوختن خرمن را چه حاصل | که خود فانی شود برق یمانی
غرض عیش مراسمی کن منتظم | بهر نوعی که دانی یا توانی
که تا من هم همه شب تا سحرگاه | ز دست دوست گیرم دوستگانی
بچنگ آرم بتی از ماه رویان | رخ از نسل پری تن پرنیانی
بدن عاجی و گیسو آبنوسی | لبان لعلی و قامت خیزرانی
رخش چون خرمن گل از لطافت | لبش چون غنچه از کوچک دهانی
خمارین نرگسش در خواب رفته | ز بیماری و ضعف و ناتوانی
لب لعلش پر از لولوی شهوار | چو تخت قیصر و تاج کیانی
دلم فانی شدن در عشق خواهد | چو میدانم که دنیا هست فانی
الا تا ارغوان روید ز گلزار | ز شادی باد رویت ارغوانی
بپاید تا جهان بادی بپائی | بماند تا فلک چون وی بمانی

در ستایش نواب اعتضاد السلطنه علی قلی میرزا گوید

الا که مژده می برد بیار غمگسار من | که باغ چون نگار شد چه خسپی ای نگار من
توان من روان من شکیب من قرار من | سرور من نشاط من بهشت من بهار من
غزال من مرال من گوزن من شکار من
حیات من حمات من تذرو من هزار من
دهند مژده نوگلان که نوبهار میرسد | بشیر او ز بلبلان نه یک هزار میرسد

نسیم چوں قراولان زہر کنار میرسد بگوش من زصلصلان خروش نار میرسد
بمغز من زسنبلان نسیم یار می رسد
ولی زنو بہارہا بہ است نو بہار من

بہار را چہ می کنم بتا بہار من تو ئی زموی و زلف عنبرین بنفشہ زار من تو ئی
ہزار و گل چہ بایدم گل و ہزار من تو ئی بروزگار ازین خوشم کہ روزگار من تو ئی
ہمیں بس است فخر من کہ افتخار من تو ئی
الا بزیر آسمان کرا ست افتخار من

مرا نگار نیک پی شراب ملک ری دہد شرابہای ملک ری مرا کفاف کی دہد
بلی کفاف کی دہد شرا بہا کہ وی دہد مگر دو چشم مست وی کفایتم زمی دہد
کہ شور صد قرابہ می بہر نظارہ ہی دہد
ہمیں بس است چشم وی بنبیذ من عقار من

نگر کران راغہا چہ سبزہ ہا چہ کشتہا زلالہا بباغہا فراز خاک و خشتہا
عیاں نگر چرا غہا شگفتہ بین بہشت ہا نمودہ تر دماغہا چہ خوبہا چہ زشتہا
نمودہ پر ایاغہا زمی نکو سرشت ہا
چہ می کہ شادی آوردچو وصل روی یار من

دمن نمونہ ازیمن شقیق ہا عقیق ہا نشستہ مست در دمن شفیق ہا رفیق ہا
چمیدہ جانب چمن رفیق ہا شفیق ہا گسادہ بر ظل و من عتیقہا رحیق ہا
چو عقل ورای میر من رحیق ہا عتیق ہا
کدام میر داوری کہ ہست مستجار من

ملاذ و ملجاء جہاں خدیو زادۂ مہین عطیہ بخش راستان خدایگان اہتین
سپہرش اندر آستاں محیطش اندر آستین بصد قرون زصد قران فلک بنازدش قرین
مہیں سپہر شان چناں ببوسدش زمین
کہ آلبش از دہاں چکدچو شعر آبدار من

سلیل خسرو عجم فرشته فرّ علی قلی　　چراغ دودمان جم بنجردی و عاقلی
همال ابر در کرم مثال ببر در یلی　　هلاک جان گستهم ز پهلوی و پردلی
بعزم پور زاد شم بحزم پیر زابلی
همین بس است مدحتش بروزگار کار من

بروز کین چو جایگه به پشت رخش میکند　　چو سنگریزه کوه را ز گرز پخش میکند
به خنجری که خنده‌ها بآذرخش میکند　　سر و تن حسود را هزار بخش میکند
زمین رزمگاه را ز خون بدخش میکند
چنانکه چهرهٔ مرا ز خون دل نگار من

اگر فتد ز قهر او به نُه فلک شرارهٔ　　بیک سپهر نگری نسوخته ستارهٔ
ز روی خشم اگر کند بلشکری نظاره　　گمان مبر که جان برد پیادهٔ سوارهٔ
مگر که بردباریش کند بعفو چارهٔ
چنانکه دفع رنج و غم روان بردبار من

اگر بگاه کودکی خرد نبود مهد او　　بجسب و دانش اینقدر ز چیست جد و جهد او
بخاک اگر دمی وند عقیق پر ز شهد او　　تمام نیشکر شود بنا تها بعهد او
بروز صید شیر نر شود شکار فهد او
چنان که در سخنوری سخنوران شکار من

اگرچه بهرهٔ مرا ز مال روزگار نی　　چو مالیان مملکت شکوه و اقتدار نی
جمال نی خیول نی بغال نی حمار نی　　جلال نی جیوش نی پیاده نی سوار نی
فروش نی ظروف نی ضیاع نی عقار نی
بس است چهر و مهر او ضیاع من عقار من

همیشه تا بود مکان به تجرا انجو ست را　　همارة تا در آسمان نحوست است لبست را
تقابل است تا بهم شکسته و درست را　　چنانکه تند و کند را چنانکه سخت و سست را
تقدم است تا همی برانتها نخست را

همارہ باد مدح او شعار من دثار من

همیشه تاکه نقطهٔ بود میان دائره — که هر خطی که برکشی ازان بسوی چنبره

مرآن خطوط مختلف برابرند یکسره — حسود باد صید او چو صید باز قبّره

عنود راز خنجرش بریده باد حنجره

اجابت دعای من کناد کردگار من

قبره چند دا...
عنود ... ...

۲/۴۴

ترکیب بند

در ستایش شاهزاده رضوان وساده نواب فریدون میرزا

ما ای ندیم دولت خویش آزموده ایم — لختی ز روزگار به سختی بنوده ایم

بردل گشاده مرد نگیرد زمانه تنگ — نهار این سخن ز بزرگان شنوده ایم

با ابروی که چون دم شیراست پرگره — بازی کنان شجاعت خویش آزموده ایم

وز طره که چون تن مار است پر شکنج — ما صد هزار چین بفراغت گشوده ایم

از خود چو آبگینه نداریم هیچ نقش — وز طبع ساده نقش دو عالم نموده ایم

در عین سادگی همه نقشیم ازان قبیل — کز رنگ حرص آینهٔ دل زدوده ایم

در بارگاه شه به ارادت ستاده ایم — و اقبال خویش را لسعادت ستوده ایم

فرخ شه آنکه هست خداوندگار من

شکرش پس از سپاس خداوندکار من

خیزید یک قرابه صراحی بیاورید — ای من غلام شراب و شما هی بیاورید

شاهانه خورد باید می را بهای و هوی — طنبور وار غنون ودف و نی بیاورید

تا یک نفس پیاله شد آمد کند بکام — همچون نفس پیاله پیاپی بیاورید

زان بارگیر روح که نارفته در گلو — چون خون فرو رود برگ و پی بیاورید

زان دست پخت عقل که چون نور اولیا — زی رشد رهنما شود از غی بیاورید

زان جوهری که از نفحات نسیم او   بی نفخ صور مرده شود حی بیاورید
زان شربتی که در گلوی نخل اگر کنند   بر جای نوش هوش کند قی بیاورید
زان پیشتر که طرهٔ طومار عمر من   چون زلف تابدار شود طی بیاورید
طبعم ز ران شیر کباب آرزو کند   هان هیزمش ز تخت جم و کی بیاورید
در قم شراب نیست حریفان خدا را   برتر نهید گامی و از ری بیاورید
مانا شراب ری ندهد مر مرا کفاف   یک زنده رود باده ام از جی بیاورید
در جام باده در دهن اژدها در است   همت کنید و از دهن وی بیاورید
بیخویش مدح شاهجهان خوشتر آیدم   تا من روم ز خویش شماهی بیاورید

فرمانده ملوک سلیمان راستین
کش جم در آستان بود و یم در آستین

اورنگ ملک تاج سخا افسر کرم   بازوی ترک پشت عرب پهلوی عجم
اکسیر فضل جان هنر کیمیای علم   رکن وجود رایت جود آیت کرم
میقات حلم مشعر دانش مقام فیض   محراب علم کعبه دین قبلهٔ امم
عرق جمال مغز جلال استخوان فر   الهام نظم سحر سخن معجز قلم
ایوان مجد طاق علا شمسهٔ علو   دریای فضل گنج عطا لجهٔ نعم
شخص کمال روح سخا پیکر سخن   جسم وقار چشم حیا عنصر همم
باب ظفر بنای هنر دایه خطر   فخر پدر مطیع برادر مطاع عم
فرزند بخت بچهٔ دولت نتاج تاج   پیوند ملک وارث کی یادگار جم
قانون عیش اصل طرب فصل انبساط   درمان درد داروی اندوه علاج غم
آشوب ابر آتش زر مایه سوز سیم   طوفان گنج دشمن کان خانه روب یم
ناموس عدل مهر زمان مایهٔ امان   قانون جود ناهب کان واهب درم
پیکان تیر نوک سنان نیش ناجخش   جاسوس مرگ پیک فنا قاصد عدم
هارون حیا شعیب شرافت خلیل خوی   یوسف لقا کلیم کرامت مسیح دم

خلخال مجد یارهٔ دولت سوار ملک
بازوی عدل نیروی دین شهسوار ملک

ای از نهیب تیغ تو دوزخ زبانهٔ   وی از نهیب قهر تو محشر فسانهٔ
از چنبر کمند تو گردون نمونهٔ   وز جنبش سمند تو دوران نشانهٔ
در صحن فطرت تو معانی سراچهٔ   از لحن فکرت تو معانی ترانهٔ
خورشید چرخ بزم ترا آفتابهٔ   ایوان عرش کاخ ترا آستانهٔ
هر فیضی از لقای تو عیش مخلدی   هر آنی از بقای تو عمر زمانهٔ
در خنصر جلال تو افلاک خاتمی   در خرمن نوال تو اجرام دانهٔ
چهرت چو مهر نور دهد بی وسیلتی   دستت چو ابر جود کند بی بهانهٔ
ملک ترا مدائن دنیا خرابهٔ   جود ترا معادن دریا خزانهٔ
میر سپهر عزم ترا روزنامهٔ   گنج وجود جود ترا جامه خانهٔ
وصفت چو ذات عقل ندارد نهایتی   فکرت چو بحر عشق ندارد کرانهٔ
از لطمهٔ عتاب تو در جنبش است چرخ   با موج آسگون چکند هندوانهٔ

جاه تو جامهٔ که جهان است ذیل او
جود تو خرمنی که وجود است کیل او

شاها خدایگان سپهرت غلام باد   بر صدرگاه سدهٔ جاهت مقام باد
چون فکرت قویم تو از جان قوام جست   بر فکرت سلیم تو از حق سلام باد
از کردگار قرعهٔ بختت بنام گشت   از روزگار جرعهٔ عیشت بکام باد
از تیغ روشن تو که برهان قاطع است   بر منکران بخت تو حجت تمام باد
چون کرم قز که رشتهٔ او هست دام او   رگهای خصم بر تن خصم تو دام باد
مشکین مشام کلک تو چون عطسه زن شود   زان عطسه مغز هفت فلک را زکام باد
بی گرمی سخای تو در دیگ آرزوی   هفتاد ساله پختهٔ آمال خام باد
بی ماه خلخی می خلر بود حرام   با ماه خلخت می خلر بجام باد

نقد این زمان عرش جهان چون بعقد تست — با هر که جز تو انس بگیرد حرام باد
گرد سمند و برق پرندت بروزگار — تا روز حشر مایهٔ نور و ظلام باد
وز زهرهٔ کفیدهٔ خصمت بروز کین — ناف سما و پشت زمین سبز فام باد
قاآنی ارچه سحر حلال آورد همی
کوته کنی سخن که ملال آورد همی

ترکیب بند

در مدح شاهزاده فریدون میرزا سروده

ای زلف تیره سایهٔ بال فرشتهٔ — یا از سواد دیدهٔ حورا سرشتهٔ
آن رخ ستاره است و تو چرخ ستارهٔ — یا نی فرشته است و تو بال فرشتهٔ
برگرد مه ز مشک سیه توده تودهٔ — بر سرخ گل ز سنبل تر پشته پشتهٔ
هندو بچهره لام کشیدن عجیب که تو — هندوئی و بصورت لام نوشتهٔ
عودی نه عنبری نه عبیری نه نافهٔ — دامی نه حلقهٔ نه کمندی نه رشتهٔ
طومار عمر تیرهٔ مائی و از جفا — طومار عمر زنده دلان در نوشتهٔ
برگشتهٔ چو لشکر برگشته از قتال — مانا ز غارت دل ما باز گشتهٔ
بی کلفت مضاربه بس قلب خستهٔ — بی زحمت محاربه بس خلق کشتهٔ
در باغ خلد خیمی ازان رو معطری — در آفتاب گردی ازان رو برشتهٔ
از عود تر و باقی ازان پایه پایهٔ — وز مشک باد باقی ازان رشته رشتهٔ
دام دلی و در بر آن خال مشکبار — مانند دانه ایست که در دام هشتهٔ
یا تخم فتنه ایست که در مرغزار حسن — از بهر بیقراری عشاق کشتهٔ
آید چو خاک مقدم شاه از تو بوی مشک — زلفا مگر به مشک فروشان گذشتهٔ
شاه جهان فریدون سلطان راستین

کش جای دست بینی عمان در آستین

ای زلف تیره هردم دامن فرازنی / تا دامنی بر آتش سوزان ما زنی
خواهی مگر که گل چینی از باغ چهر یار / کابیدون همی چو گلچین دامن فرازنی
زنگی فروزد آتش و دامن براو زند / زنگی نه بر آتش دامن چرا زنی
هندو گر آفتاب پرستد تو ای شگفت / چندین بر آفتاب چرا پشت پا زنی
زانسان که خویش را بحواصل زند عقاب / هر لحظه خویش را برخ دلربا زنی
بر روی یار من چو دهد جنبشت نسیم / مانی بزنگی که بر رومی قفا زنی
معذور دارمت اگرم فصد جان کنی / هندوئی و بخون مسلمان صلا زنی
بازو زند بهر شنا اندر آب و تو / بازو همی بخون دل آشنا زنی
دلها ز کف ربائی و هردم بکار ظلم / تحسین کنی سپاس بری مرحبا زنی
کی سایه افکنی بسر ما تو کز غرور / بر فرق آفتاب فروزان لوا زنی
هندوی آستانهٔ شاهی از آن قبیل / هردم طپانچه بر رخ شمس الضحی زنی

شاهی که هست کشور او عالمی دگر
در ملک جم بود به حقیقت جمی دگر

ای زلف هر دلی که بود در ضمان تو / از فتنهٔ زمانه بود در امان تو
دل جای در تو دارد و تو در دل الحبیب / تو آشیان او شده او آشیان تو
جان چشم در تو دارد و تو چشم بر بجان / تو پاسبان او شده او پاسبان تو
چشم شبان تیره همی آرزو کند / تا از شبان تیره بجویم نشان تو
دامن فرو مچین که گرم جان رود ز دست / از دامن تو دست ندارم بجان تو
با ابروان بکشتن ما عهد بستهٔ / مشکل توان کشید ازین پس کمان تو
حالی مرا عنان تحمل رود ز دست / هرگه که باد دست زند در عنان تو
دلهای ما چو بار گران میکشی بدوش / چون موی از آن خمیده تن ناتوان تو
گویند سوی چین نرود هیچ کاروان / وین رسم باژگونه بود در زمان تو

دلها کند بچین تو چون کاروان سفر — وز چین زلف تو نرود کاروان تو
مانا غلام درگه شاهی از آن قبل — خورشید سر گذارد بر آستان تو
درج عقیق و گوهر اگر نیستی ز چیست — آویزهٔ عقیق و گهر بر میان تو
نی نی چو من مدیح جهاندار گفتهٔ — کانباشته است از در و گوهر دهان تو
مشکین چو خلق شاهجهانی از آن بود — زیب عروس مدحت من داستان تو

شاهی کز آب قهرش آذر بر آورد
وز خاک تیره لطفش گوهر بر آورد

ای زلف گشته پیکر من موئی از غمت — از مو بدامنم شده آموی از غمت
جائی ندانم از همه آفاق کاندرو — چشمان من نه کرده روان جوی از غمت
محراب وار خم شودم پشت بندگی — گر در رسد اشارهٔ ابروی از غمت
چوگانم احتیاج نباشد که روز و شب — سرگشته ام چو گوی بهر کوی از غمت
گر صد هزار کوه گرانم نهد بدوش — آسان کشم چو کاه به نیروی از غمت
جنت جهنمی شود از تف آه من — گر بشنوم بساحت آن بوی از غمت
جان کیست تن کدام صبوری چه تاب چیست — گر در رسد بشارت یرغوی از غمت
تا بو که قصهٔ تو بپوشم از این و آن — آرم هماره روی بهر سوی از غمت
موی از کفم بر آمد و بر نامدم ز دست — کز کف باختیار دهم موی از غمت
زانرو که برد باد بهر سوی بوی تو — رومی نهم چو باد بهر سوی از غمت
مانی غبار مقدم شه را ببوی و رنگ — زان در جهان فتاده هیاهوی از غمت

شاهی که کرده نو چو نبی دین ذوالجلال
بعد از هزار و دو صد و پنجاه واند سال

ای زلف همچو چنگل شهباز بنیمت — یا لیت اگر بچنگل شه باز بنیمت
از بس بگونه تیره و در حمله جنبرهٔ — پر غراب و چنگل شه باز بنیمت
چون بخت دشمن ملک آشفتهٔ ولیک — چون خنگ شاه سرکش و طناز بنیمت

شاه جهان نگر بتو دستی دراز کرد　　کز فرط فربهی همه تن ناز بنیمت
طرّارهٔ بسیرت و جرّارهٔ بشکل　　جادوی هند و کژدم اهواز بنیمت
شیرازهٔ صحیفهٔ حسنی و از جفا　　شور عراق و فتنهٔ شیراز بنیمت
بوی تو ره نماید مارا بسوی تو　　مشکی شگفت نیست که غمّاز بنیمت
اندر قفای لشکر دلهای خستگان　　چون گرد خنگ شاه سبکتاز بنیمت
مانند سایهٔ علم شه بکوه و دشت　　گه بر نشیب و گاه برافراز بنیمت
دریای یار من باراد تت سر افگنی　　ویک چو جیش خسرو سرباز بنیمت

شاهی که وصف جودش چون خامه سر کند
چون گنج روی نامه پر از سیم و زر کند

شاهی که چون بجوشش ماهی دراجم است　　یا غوطه ور نهنگی در بحر قلزم است
گر جوی از جمال ببهرش تفاخر است　　در گوی از جلال بچرخش تقدم است
گیهان به بحر جودش چون قطرهٔ یم است　　گردون بدشت جاهش چون حلقهٔ گم است
غایب نگردد از نظر خلق رحمتش　　مانند همی نور که در چشم مردم است
بیضا فروزد از دل کاهم تفکّر است　　پروین فشاند از لب کاهم تکلّم است
با تیغ بحر سوزش الیاس و خضر را　　اوّل عمل که فرض نماید تیمم است
وز نوک تیغ و نیش سنانش بروز رزم　　یک جمیر اژدها و یک اهواز کژدم است
آن کوه ره نورد که رخشش نهاده نام　　چرخ مدورش چو یکی گوی در دم است
البرز کوه با همه برز و همه شکوه　　چون سنگریزه است کش آزیده در سم است
هم سیر او ز گرمی استاد صرصر است　　هم لیثت او ز نرمی خلاق قاقم است
هرگه بجمله آتشی از نعل او جهد　　آن آتش دمان را الوند هیزم است
کوه زمین و باد بزین روز کارزار　　گوئی گه درنگ و شتابش اب و ام است
با بخت حمله اش را گوئی توافق است　　با فتح پویه اش را مانا تلازم است

یارب ہمیشہ شاہ جہان زیر رانش باد
بکرانی این چنین کہ ظفر ہمعنانش باد

تمام شد